

ОМБУДСМАН ЗА ДЈЕЦУ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Broj:326-1-I/23

Dana, 14.03.2023. godine

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O RADU
OMBUDSMANA ZA DJECU
za 2022. godinu

Banja Luka, mart 2022. godine

Бана Милосављевића 8
78000 Бања Лука, Република Српска, БиХ
Тел: (+387 51) 222 420, 221 990, Факс: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Bana Milosavljevića 8
78000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH
Tel: (+387 51) 222 420, 221 990, Fax: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Sadržaj:

I	UVOD	5
II	POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU	6
1.	Postupanje po predmetima kojima se ukazuje na pojedinačne povrede prava djeteta	7
1)	Podnosilac prijave	7
2)	Način prijema žalbe.....	8
3)	Broj i pol djece čija su prava povrijeđena	8
4)	Uzrast djece čija su prava povrijeđena	9
5)	Odgovorna strana	10
6)	Povreda prava djeteta.....	10
2.	Postupanje po službenoj dužnosti	11
1)	Postupanje u pojedinačnim predmetima	11
2)	Preporuke.....	11
3)	Posebni izvještaji	12
4)	Inicijative	13
5)	Mišljenja	13
6)	Saopštenja	13
7)	Edukacija djece	14
III	LIČNA PRAVA.....	15
1.	Uređenje viđanja.....	15
2.	Vršenje roditeljskog prava.....	16
3.	Povjeravanje djeteta.....	17
4.	Pravo na putnu ispravu.....	18
5.	Zaštita djece bez roditeljskog staranja	19
1)	Institucionalni smještaj	19
2)	Usvojenje	20
3)	Hraniteljstvo	21
6.	Pravo djeteta na privatnost	22
1)	Izveštavanje o djeci.....	22
2)	Ugrožavanje privatnosti djece od strane trećih lica	23
3)	Ugrožavanje privatnosti djeteta od strane ustanova i drugih organa i organizacija	24
4)	Ugrožavanje privatnosti djeteta od strane roditelja.....	25

IV	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE	27
1.	Nasilje u porodici.....	29
1)	Fizičko kažnjavanje djece	31
2)	Zanemarivanje	31
2.	Nasilje u vaspitno - obrazovnim ustanovama	32
1)	Nasilje odraslih nad djecom	33
2)	Vršnjačko nasilje.....	34
3.	Nasilje na internetu	38
4.	Seksualna zloupotreba	39
5.	Ostali oblici nasilja.....	42
V	VASPITNO – OBRAZOVNA PRAVA	43
1.	Predškolsko vaspitanje i obrazovanje	43
2.	Osnovno vaspitanje i obrazovanje.....	44
1)	Disciplinska odgovornost učenika	44
2)	Saradnja škole i roditelja	45
3)	Nastavni plan i program	46
4)	Organizacija vaspitno - obrazovnog rada	47
5)	Prevoz učenika	47
VI	EKONOMSKO – SOCIJALNA PRAVA	48
1.	Pravo na životni standard.....	48
2.	Pravo na izdržavanje	49
3.	Prava na naknade i druga materijalna primanja	51
4.	Ekonomska eksploatacija djece.....	53
1)	Nezakonit rad.....	53
2)	Prosjačenje.....	53
VII	PRAVOSUDNO - PRAVNA ZAŠTITA.....	55
1.	Efikasnost vođenja postupaka	55
2.	Zaštita djece u krivičnom postupku	56
VIII	PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	59
1.	Ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i njegu	60
2.	Zaštita reproduktivnog zdravlja djece.....	62
3.	Zaštita mentalnog zdravlja	63
4.	Zaštita djece od bolesti zavisnosti	64
5.	Zaštita djece sa problemima u ponašanju	65
6.	Pravo na zdravu životnu sredinu	66

IX	PRAVA DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU	68
1.	Obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju	69
2.	Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju	70
X	PRAVA DJECE KAO ČLANOVA DRUŠTVENE ZAJEDNICE	72
1.	Pravo na participaciju	72
2.	Pravo na zaštitu od neprimjerenih sadržaja.....	73
XI	PRAVO NA SLOBODNO VRIJEME, REKREACIJU I KULTURNE AKTIVNOSTI.....	75
XII	OSTALA PRAVA.....	77
XIII	POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI	78
1.	Pravo na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj.....	78
2.	Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu	84
3.	Zloupotreba djece u političke svrhe.....	92
4.	Postupanje sa djecom u kriznim situacijama	93
5.	Zaštita djece u saobraćaju	94
XIV	NORMATIVNE AKTIVNOSTI.....	96
XV	SARADNJA SA DRUGIM SUBJEKTIMA.....	98
1.	Saradnja sa organima, ustanovama i institucijama	98
2.	Saradnja sa nevladinim sektorom	100
3.	Saradnja sa međunarodnim organizacijama i članstvo u Mreži evropskih ombudsmana za djecu (ENOC).....	102
XVI	SARADNJA SA DJECOM.....	103
XVII	OSTALE AKTIVNOSTI I RAD NA PROMOCIJI I ZAŠTITI PRAVA DJECE.....	104
1.	Aktivnosti organizovane od strane Ombudsmasna za djecu – Okrugli sto.....	104
2.	Međunarodni dan bezbjednog interneta	104
3.	Međunarodni dan igre.....	105
4.	Međunarodni dan zaštite životne sredine	105
5.	Međunarodni dana djece žrtava nasilja.....	106
6.	Dječija nedjelja	106
7.	Međunarodni dan djeteta	107
8.	Posjeta ombudsmana za djecu i rad sa djecom u Bečićima.....	108
9.	Radionice u školama.....	108
XVIII	SARADNJA SA MEDIJIMA	110
XIX	ORGANIZACIJA I FINANSIJSKO POSLOVANJE	114
XX	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	115

I UVOD

Ombudsman za djecu je nezavisna institucija, osnovana Zakonom o ombudsmanu za djecu, koja štiti, prati i promoviše prava djeteta. Poslovi i zadaci iz nadležnosti Ombudsmana za djecu organizuju se u sjedištu koje se nalazi u Banjoj Luci i u tri kancelarije izvan sjedišta koje se nalaze u Bijeljini, Doboju i Foči.

U Izvještaju su prezentovani podaci o radu i aktivnostima Ombudsmana za djecu za 2022. godinu, postupanja po prijavama/žalbama i po službenoj dužnosti, podaci po pojedinačnim povredama prava djece u Republici Srpskoj, saradnja sa subjektima vladinog i nevladinog sektora, i međunarodnim organizacijama, te saradnja sa medijima, kao i podaci o finansijskom poslovanju Ombudsmana za djecu.

U skladu sa obavezama propisanim članom 17. Zakona o ombudsmanu za djecu, podnosim Narodnoj skupštini Republike Srpske Godišnji izvještaj o radu institucije Ombudsmana za djecu za 2022. godinu.

Ombudsman za djecu

Gordana Rajić

II POSTUPANJE OMBUDSMANA ZA DJECU

Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹, između ostalog, prati povrede prava i interesa djeteta, zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta, predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprječavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta.

U izvještajnom periodu (od 01.01.2022. – 31.12.2022. godine) Ombudsman za djecu preduzimao je niz aktivnosti i mjera u cilju zaštite i unapređenja prava i položaja djeteta, u okviru kojih je postupao po pojedinačnim predmetima, upućivao određene preporuke nadležnim organima, izrađivao posebne izvještaje, inicirao donošenje i izmjenu određenih zakonskih i podzakonskih akata, te aktivno sarađivao sa djecom i medijima.

Tokom 2022. godine Ombudsman za djecu postupao je u ukupno 642 predmeta, od toga 544 postupanja odnose na prijave - žalbe kojima se ukazuje na pojedinačne povrede prava djeteta. Od tog broja 53 predmeta su, kao aktivni predmeti preneseni iz prethodne godine, djelimično zbog određenih specifičnosti i složenosti problematike na koju se odnose, a djelimično iz razloga jer su zaprimljeni krajem godine, odnosno krajem izvještajnog perioda. Po službenoj dužnosti Ombudsman za djecu je postupao u ukupno 98 predmeta, od kojih se 25 predmeta odnosi na pojedinačne povrede prava djeteta.

Tabela 1. Postupanje Ombudsmana za djecu u 2022.godini

Postupanje po zaprimljenim predmetima	
Zaprimljeni predmeti	491
Predmeti prenesi iz prethodne godine	53
Ukupno	544

Postupanje po službenoj dužnosti	
Pojedinačni predmeti	25
Preporuke	20
Posebni izvještaji	2
Inicijative	2
Mišljenja	5
Saopštenja	4
Saradnja i edukacija djece	40
Ukupno	98

Postupanje Ombudsmana za djecu u 2022.godini	
Ukupno	642

U 2022. godini Ombudsman za djecu bilježi značajno veći broj postupanja u odnosu na prethodne godine kako po zaprimljenim predmetima, tako i po službenoj dužnosti.

Tabela br 2.

Postupanje institucije Ombudsmana za djecu u 2021. godini	429
Postupanje institucije Ombudsmana za djecu u 2020. godini	486

¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 103/08 i 70/12)

U izvještajnom periodu nastojali smo da što više predstavimo rad Ombudsmana za djecu široj javnosti, kao i da sama institucija Ombudsmana za djecu bude što dostupnija građanima. Iz tog razloga češće smo se pojavljivali u medijima, gdje smo govorili o pojedinim pitanjima od značaja za zaštitu prava djece, te predstavljali djelokrug rada Ombudsmana za djecu, a u maju 2022. godine potpisan je Sporazum o poslovnoj saradnji koji se odnosi na pružanje usluga strankama iz nadležnosti Ombudsmana za djecu sa Gradom Zvornikom. Pored Zvornika Ombudsman za djecu jednom mjesečno ima uredovne dane i u Gradišci, Prijedoru, Modriči i Istočnom Sarajevu. Takođe, smirivanje epidemiološke situacije sa virusom COVID-19 i relaksiranje mjera omogućilo je vraćanje redovnim aktivnostima Ombudsmana posebno kada je u pitanju edukacija djece i saradnja sa djecom. Navedene aktivnosti su u određenoj mjeri rezultirale i većim brojem obraćanja građana, ali i djece u odnosu na prethodne godine.

1. Postupanje po predmetima kojima se ukazuje na pojedinačne povrede prava djeteta

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je postupao po 569 predmeta kojima se ukazuje na pojedinačne povrede prava djeteta. Od toga 491 predmet je zaprimljen od strane građana ali i djece, a 25 predmeta je otvoreno po službenoj dužnosti. 53 predmeta su prenesena iz prethodne godine.

Tabela br.3

Postupanje Ombudsmana za djecu po predmetima u 2022. godini	
Zaprimljeni predmeti	491
Predmeti po službenoj dužnosti	25
Preneseni predmeti	53
Ukupno	569

Takođe, Ombudsman za djecu gotovo svakodnevno zaprima upite, koji zahtjevaju pružanje odgovarajućih informacija, uputstava i savjeta u neposrednom kontaktu sa strankama ili putem telefona ili elektronske pošte. Uglavnom se radi o jednokratnim obraćanjima ili dolascima stranaka koja nisu iskazana u ukupnom broju predmeta.

1) Podnosilac prijave

U 407 predmeta koji su zaprimljeni u Ombudsmanu podnosioci su bili roditelji. U 51 predmetu Ombudsman je postupao po predstavkama trećih lica (bake, dede, bliži i dalji srodnici, komšije itd.), 25 predmeta pokrenuto je po službenoj dužnosti, 11 predmeta je pokrenuto po prijavama javnih ustanova i nevladinih organizacija, dok su u 10 prijavi podnosioci anonimni. Advokati, odnosno pravni zastupnici su podnijeli 7 prijavi, dok je u 5 predmeta podnosilac prijave bilo dijete.

Prijave - žalbe koje su roditelji podnosili Ombudsmanu za djecu odnosile su se najčešće na nezadovoljstvo radom organa koji vode postupke i sprovode stručne intervencije radi zaštite djece (centri za socijalni rad, sudovi...), nepovjerenje u njihov rad i stručne procjene, te prigovore na ponašanje drugog roditelja ili člana porodice prema djetetu. Takođe, žalbe roditelja odnosile su se i na rad vaspitno - obrazovnih ustanova, najčešće u vezi sa izricanjem vaspitno - disciplinskih mjera učenicima.

Članovi porodice obraćali su se u slučajevima kada bi zbog narušene komunikacije sa roditeljima imali poteškoća oko ostvarivanja ličnih kontakata sa djetetom, a treća lica zbog prijavljivanja različitih oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.

Djeca su u svojim obraćanjima najčešće imala primjedbe na odnos učenik - nastavnik, kako u pogledu ocjenjivanja tako i u pogledu ponašanja nastavnika prema učeniku. Dio prijava koja su podnosila djeca odnose se na nasilje u porodici. Ovom prilikom važno je naglasiti da Ombudsman za djecu uvijek kada je podnosilac prijave dijete posebno vodi računa o zaštiti ličnih podataka i privatnosti djeteta, naročito u komunikaciji sa odgovornim subjektom.

Tabela br.4

Podnosilac prijave	
Roditelji	407
Članovi porodice / treća lica	51
Po službenoj dužnosti	25
Javne ustanove i nevladine organizacije	11
Anonimno	10
Advokati	7
Dijete	5
Ukupno	516

2) Način prijema žalbe

Ukupno 252 žalbe su zaprimljene lično tj. dolaskom podnosioca prijave – žalbe u Instituciju. Telefonskim putem zaprimljeno je 97 žalbi, dok je putem e-maila Institucija zaprimila 74 žalbe. Putem pošte pristiglo je 61 prijava - žalba, 25 žalbi je Institucija je pokrenula po službenoj dužnosti dok je 7 žalbi zaprimljeno putem faksa.

Tabela br.5

Način prijema žalbe	
Lično	252
Telefonskim putem	97
E-mail	74
Poštom	61
Po službenoj dužnosti	25
Faksom	7
Ukupno	516

Dakle, u odnosu na prethodne godine uočava se povećan broj direktnog obraćanja građana Ombudsmanu za djecu, a razlog tome može biti i ukidanje odnosno ublažavanje epidemioloških mjera vezanih za pandemiju COVID-19 virusa.

3) Broj i pol djece čija su prava povrijeđena

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu u radu po zaprimljenim prijavama – žalbama, te žalbama po službenoj dužnosti evidentirao 541 dijete čija su prava na neki način povrijeđena, a od toga je 306 dječaka i 235 djevojčica. U 61 žalbi pojedinačan broj djece kao i njihov pol nije bilo moguće odrediti jer se radi o grupi djece, dok je u 15 zaprimljenih žalbi u izvještajnom periodu broj i pol djece ostao nepoznat.

Kada su u pitanju grupe djece, one se veoma razlikuju kako po uzrastu djece tako i po veličini grupe, ali i po vrsti i stepenu ugroženosti ili povrede prava djeteta. Najčešće se radi o grupama djece u vaspitno-obrazovnim ustanovama, primjera radi grupi djece jednog odjeljenja ili vrtićka grupa, a u pojedinim slučajevima radi se o grupi djece koja imaju određene zajedničke karakteristike, npr. djeca sa smetnjama u razvoju, djeca na bolničkom liječenju, ili djeca smještena u ustanove socijalne zaštite i sl.

Grafički prikaz br.1

4) Uzrast djece čija su prava povrijeđena

Kada se radi o uzrastu djece čija su prava povrijeđena, iz zaprimljenih prijava-žalbi proizilazi da je najveći broj djece uzrasta između 6 i 10 godina, njih 177, a zatim slijede djeca uzrasta od 11 do 14 godina, ukupno 155 djece. Dakle povrede prava najčešće se bilježe kod djece osnovnoškolskog uzrasta. Zatim slijede djeca predškolskog uzrasta, odnosno od 0 do 5 godina, a najmanje je djece srednjoškolskog uzrasta od 15-18 godina. U 87 zaprimljenih prijava podnosioci istih nisu dostavili podatak o uzrastu djeteta kome je povrijeđeno pravo.

U određenom broju predmeta povrede prava su se odnosile na djecu uzrasta 18 i više godina, za koje Ombudsman za djecu nema mogućnost nadležnog postupanja. Međutim, s obzirom da svake godine Ombudsman za djecu zaprima određeni broj prijava-žalbi koje se odnose na djecu uzrasta 18 i više godina i da se uglavnom radi o djeci nad kojima je produženo roditeljsko pravo, u planu je izmjena Zakona o Ombudsmanu za djecu kako bi postupanjem Ombudsmana bila obuhvaćena i ova kategorija djece.

Tabela br.6

Uzrast djece	
0-5	97
6-10	177
11-14	155
15-18	94
18 godina i više	7
Nepoznato	87

5) Odgovorna strana

U najvećem broju predmeta pritužbe su se, kao i ranije, odnosile na postupanje centara za socijalni rad ukupno 224 prijave, nakon čega slijede vaspitno - obrazovne ustanove sa 145 prijava, a na rad pravosudnih organa odnosile su se 52 prijave - žalbe i to uglavnom zbog neefikasnog vođenja postupaka. U preostalom broju predmeta, njih 95, odgovorni organi su drugi organi, organizacije, ustanove ili institucije, i to: Javni fond za dječiju zaštitu, JU za djecu i omladinu Dom „Rada Vranješević“ Banja Luka, Centralna izborna komisija, Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske, Audio - vizuelni centar Republike Srpske, Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje Republike Srpske, CIPS, zdravstvene ustanove i drugi.

Tabela br.7

Odgovorne strane u zaprimljenim prijavama	
Centri za socijalni rad	224
Vaspitno-obrazovne ustanove	145
Pravosudni organi	52
Ostali	95
Ukupno	516

6) Povreda prava djeteta

Uloga Ombudsmana za djecu, prije svega ima za cilj da kroz praćenje rada nadležnih organa, uočava probleme i poteškoće u ostvarivanju i zaštiti prava djece, te da u okviru svojih ovlaštenja daje prijedloge aktivnosti i mjera kako u cilju otklanjanja i sprječavanja štetnih postupanja koja dovode do povrede prava djeteta u pojedinačnim slučajevima, tako i u cilju sistemskog rješavanja problema. Sama činjenica da postoji veliki broj prijavi kojima se ukazuje na povrede pojedinačnih prava djeteta dovoljan su pokazatelj da u tim područjima djeca nisu adekvatno zaštićena. Međutim, ponekad je i samo jedna prijava povrede prava djeteta dovoljna za preduzimanje odgovarajućih mjera, uključujući i preventivne mjere kako bi se osiguralo ostvarivanje prava većeg broja djece.

Najveći broj zaprimljenih prijavi odnosi se na lična prava djeteta, ukupno 178 prijavi. Zatim slijedi 116 prijavi kojima se ukazuje na različite oblike nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djeteta. 79 prijavi je iz oblasti vaspitno - obrazovnih prava, 64 prijave se odnose na ekonomsko - socijalna prava, 28 na pravosudno - zaštitna prava, 25 prijavi ukazuje na različite povrede prava djece sa smetnjama u razvoju. Zatim 12 prijavi je iz oblasti zdravstvene zaštite, 8 se odnosi na prava djece kao članova društvene zajednice, 4 prijave su iz oblasti prava djeteta na slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti i 2 prijave iz ostalih prava.

Tabela br.8

Povreda prava djeteta	
Lična prava	178
Pravo na zaštitu od nasilja	116
Vaspitno - obrazovna prava	79
Ekonomsko - socijalna prava	64
Pravosudno - zaštitna prava	28
Prava djece sa smetnjama u razvoju	25
Pravo na zdravstvenu zaštitu	12
Prava djece kao članova društvene zajednice	8
Pravo na slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti	4
Ostala prava	2
Ukupno	516

U odnosu na prethodnu godinu zabilježen je veći broj prijava kojima se ukazuje na nasilje nad djecom, tokom 2021. godine Ombudsman je zaprimio 66 prijava koje se odnose na zaštitu od nasilja, dok je u 2022. taj broj povećan na 116. Slično je bilo i tokom 2020. godine kada je broj zaprimljenih prijava iz ove oblasti bio 66. S obzirom da je tokom 2019. godine zaprimljeno 137 prijava kojima se ukazuje na nasilje, kao i da se u svim navedenim periodima najveći broj prijava odnosi na vršnjačko nasilje, možemo zaključiti da je smirivanjem situacije sa pandemijom virusa COVID-19, i prelaskom sa online na redovan oblik nastave, vršnjačko nasilje ponovo postalo jedan od dominantnijih oblika nasilja nad djecom.

2. Postupanje po službenoj dužnosti

Ombudsman za djecu, pored postupanja po prijavama - žalbama građana, i na vlastitu inicijativu pokreće i provodi odgovarajući postupak kada ocijeni da postoje opravdani razlozi za zaštitu prava i interesa djeteta. U izvještajnom periodu po službenoj dužnosti postupali smo u ukupno 98 predmeta, od čega se 25 predmeta odnosi na postupanje po pojedinačnim povredama prava djeteta.

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu je ovlašćen da organima državne uprave, odnosno službama jedinice lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preduzetim mjerama.² U izvještajnom periodu uputili smo ukupno 20 preporuka, izradili 2 posebna izvještaja, dali 2 inicijative, 5 mišljenja i 4 saopštenja.

Ombudsman za djecu, takođe, upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese. Ombudsman za djecu kontinuirano sarađuje sa djecom, podstiče ih na iznošenje njihovog mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu. Na ove aktivnosti odnosi se 40 predmeta.

1) Postupanje u pojedinačnim predmetima

Ombudsman je postupao u 25 predmeta po službenoj dužnosti koji su otvoreni prema nekim informacijama koje su se pojavile u medijima, a koje su ukazivale na povredu prava djeteta ili iz nekih predmeta koji su već bili u radu.

Uglavnom se radilo o pravu djeteta na zaštitu od nasilja, zloupotrebi djece u političke svrhe, te pravu djeteta na privatnost.

2) Preporuke

Preporuke upućene nadležnim organima u izvještajnom periodu za 2022. godinu, odnose se na pojedinačne slučajeve zaštite prava i interesa djece, u kojima je nadležnim organima naloženo preduzimanje određenih mjera radi zaštite interesa djece.

U izvještajnom periodu za 2022. godinu upućene su sledeće preporuke:

² Član 9. Zakona o ombudsmanu za djecu ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 70/08, 103/12)

1. Ponovni inspekcijski nadzor - Prosvjetnoj inspekciji,
2. Zaštita djece žrtava u krivičnom postupku - Okružnom sudu u Banjoj Luci,
3. Pravo djeteta na putnu ispravu - Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske,
4. Pravo djeteta na zaštitu od nasilja - Osnovnoj školi "Borislav Stanković" Banja Luka,
5. Zaštita prava i najboljeg interesa djece - Javnoj ustanovi Centar za socijalni rad Gradiška,
6. Postupanje po nalogu drugostepenog organa - Javnoj ustanovi Centar za socijalni rad Bileća,
7. Pravo djeteta na ostvarivanje kontakta sa roditeljem sa kojim ne živi - Javnoj ustanovi Centar za socijalni rad Srbac,
8. Pravo djeteta na zaštitu od nasilja - Osnovnoj školi "Dositej Obradović" Razboj 1,
9. Pravo djeteta na zaštitu od nasilja - Javnoj ustanovi Dom "Rada Vranješević" Banja Luka,
10. Smjernice Ombudsmana za djecu povodom početka predizborne kampanje - Centralnoj izbornoj komisiji Bosne i Hercegovine,
11. Pravo djece bez roditeljskog staranja - Javnoj ustanovi Centru za socijalni rad Gradiška,
12. Ostvarivanje ličnih odnosa djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi - Javnoj ustanovi Centru za socijalni rad Banja Luka,
13. Pravo djeteta na zaštitu privatnosti - "Srednjoškolskom centru Prijedor" Prijedor,
14. Pravo djeteta na zdravu životnu sredinu - Ministarstvu za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske,
15. Pravo djeteta na zdravu životnu sredinu - Ministarstvu pravde Republike Srpske,
16. Pravo djeteta na zdravu životnu sredinu - Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske,
17. Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu - Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske,
18. Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu - centrima za socijalni rad i službama socijalne zaštite Republike Srpske,
19. Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu - JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja "Rada Vranješević"
20. Preporuka Gradskoj upravi i skupštini grada Bijeljina za proširenje prava iz socijalne zaštite.

3) Posebni izvještaji

Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom³ ovlašten je podnijeti i poseban izvještaj, ukoliko ocjeni da je to neophodno radi zaštite prava i interesa djece. Posebni izvještaji treba da doprinesu rješavanju problema kako bi se zaštitila djeca čija su prava ugrožena. Ombudsman za djecu je u 2022. godini predstavio dva posebna izvještaja:

- Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu,
- Pravo djece na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj.

³ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 17.

4) Inicijative

Ombudsman za djecu u skladu sa Zakonom⁴, ovlašten je da podnese inicijativu za izmjene i dopune zakona, drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi zbog nedostatka u propisima.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je dostavio:

- Inicijativu za unapređenje Strategije zaštite životne sredine Republike Srpske - Ministarstvu za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske,
- Inicijativu za donošenje Protokola o postupanju sa djecom u kriznim situacijama, Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske.

5) Mišljenja

Ombudsman za djecu u skladu sa Zakonom⁵ je ovlašten da daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa ukoliko se njima uređuju pitanja od značaja za zaštitu interesa djece.

Ombudsman za djecu je u 2022. godini dostavio pet Mišljenja:

- Mišljenja na nacrt Zakona o privremenom izdržavanju djece - Ministarstvu porodice, omladine i sporta,
- Mišljenje na Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju - Ministarstvu prosvjete i kulture,
- Mišljenje na Prijedlog zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju - Ministarstvu prosvjete i kulture,
- Mišljenje na Nacrt Porodičnog zakona - Ministarstvu pravde,
- Mišljenje na prijedlog Zakona o drumskom saobraćaju - Ministarstvu saobraćaja i veza.

6) Saopštenja

U okviru svojih ovlašćenja Ombudsman za djecu se zalaže za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta, te obavještava javnost o stanju prava djeteta. U toku izvještajnog perioda Ombudsman za djecu je u cilju informisanja javnosti o pojedinim pitanjima koja se odnose na zaštitu prava i interesa djece, ali i u cilju podizanja svijesti o pojedinim situacijama, aktivnostima i postupanjima koja mogu dovesti ili dovode do povrede prava djece izdao nekoliko saopštenja. Kako bi navedena saopštenja bila dostupna široj javnosti ista su prezentovana putem medija, te zvanične internet stranice i društvenih mreža institucije (Facebook, Instagram).

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je izdao sljedeća saopštenja:

- Saopštenje za javnost povodom početka školske godine,
- Saopštenje povodom dojave o podmetnutim bombama širom škola Republike Srpske - Kako razgovarati sa djecom u kriznim situacijama,
- Saopštenje povodom početka izborne kampanje - Djeca ne smiju biti uključena u izborne aktivnosti,
- Saopštenje povodom obilježavanja Dječije nedjelje.

⁴ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 7.

⁵ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 7.

7) Edukacija djece

Kada je riječ o saradnji sa djecom i edukacijom o njihovim pravima institucija Ombudsmana za djecu je nastavila svoj rad i na tom polju, te je u izvještajnom periodu ostvareno 40 saradnji sa djecom koja uključuju i radionice koje su rađene u osnovnim i srednjim školama širom Republike Srpske, a koje su ove godine nosile naziv "Imam pravo da se i moj glas čuje". Cilj je bio prvenstveno edukacija djece o njihovom pravu na participaciju, odnosno pravu na učešće u donošenju odluka i učestvovanje u svim postupcima koji ih se tiču, kao i prihvatanje i uvažavanje djece kao aktivnih članova društvene zajednice. Takođe, edukacije su bile usmjerene i na prevenciju nasilja s posebnim aspektom na vršnjačko nasilje kao i nasilje na internetu, gdje smo nastojali edukovati djecu o vrstama nasilja, kako prepoznati sve oblike nasilja te kako i kome prijaviti nasilje, odnosno kako adekvatno odreagovati kada se nasilje desi. Posebno nas raduje činjenica da je zainteresovanost djece za navedene edukacije bila velika, zbog čega će jedna od aktivnosti Ombudsmana za djecu u narednom periodu biti usmjerena na ponovno aktiviranje Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu.

III LIČNA PRAVA

UN Konvencija o pravima djeteta jasno je precizirala šta se sve podrazumijeva pod zaštitom ličnih prava djeteta.

I dalje se najveći broj zaprimljenih predmeta, kada su u pitanju lična prava djeteta, odnosi na uređenje viđanja, odnosno na održavanje ličnih kontakata djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi. Prijave povreda ličnih prava djeteta najčešće se odnose na nemogućnost održavanja ličnih kontakata između djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, kao i na neslaganje roditelja oko organizacije djetetovog života, odnosno određenih pitanja u vezi sa ostvarivanjem pojedinih prava djeteta. Do povrede ovog prava djeteta dolazi nakon prestanka zajedničkog života roditelja, bračne ili vanbračne zajednice. S obzirom da u toj fazi roditelji uglavnom nemaju razriješene međusobne partnerske odnose, najčešće se taj problem prenosi na zajedničku djecu koja u tom slučaju postaju "predmet manipulacije", što za posljedice ima odrastanje djeteta u nepovoljnim porodičnim prilikama.

Tabela br.9

Lična prava	
Uređenje viđanja	128
Vršenje roditeljskog prava	25
Povjeravanje djeteta	10
Pravo na putnu ispravu	8
Pravo djeteta na privatnost	6
Zaštita djece bez roditeljskog staranja	1
Ukupno	178

1. Uređenje viđanja

Najčešći razlog obraćanja Ombudsmanu za djecu poslednjih godina jeste nemogućnost ostvarivanja ličnih kontakata između djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi. Prema važećem zakonodavstvu, rješenje o načinu održavanja ovih kontakata donosi nadležni organ starateljstva, odnosno centar za socijalni rad u upravnom postupku.

Ombudsman za djecu je u gotovo svakom svom izvještaju ukazivao na neophodnost izmjene Porodičnog zakona u tom dijelu na način da o ovom pitanju odlučuje sud.

Najčešći razlozi obraćanja roditelja jesu:

- dugotrajno vođenje postupka koji prethodi donošenju rješenja, a za koje vrijeme dijete obično nema kontakt sa roditeljem sa kojim ne živi ili je on tek povremen,
- nemogućnost izvršenja akta kojim je uređen način održavanja ličnih kontakata,
- prigovor na postupanje stručnih radnika centra, njihovu stručnost i nepristrasnost, te nepovjerenje u njihov rad,
- nejednak pristup centara za socijalni rad u pogledu preduzimanja mjera porodično - pravne zaštite prema roditeljima koji onemogućavaju kontakt, odnosno prema roditeljima koji ne održavaju kontakt sa djetetom.

Kada je u pitanju postupak donošenja akta kojim se uređuje način održavanja ličnih kontakata između djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, isti se provodi prema pravilima opšteg

upravnog postupka. Sam postupak počinje podnošenjem zahtjeva nadležnom centru za socijalni rad, pa iako je zakonski rok od podnošenja zahtjeva do donošenja odluke, odnosno rješenja dva mjeseca (60 dana), u praksi ti postupci često traju mnogo duže. Iako centri za socijalni rad ovu situaciju pravdaju činjenicom da imaju veliki broj zahtjeva, odnosno da vode veliki broj postupaka, da je prije donošenja svakog akta neophodno da budu preduzete sve neophodne aktivnosti (kućne posjete, opservacija djeteta i roditelja, opservacija kontakta i dr.) kako bi se u svakom konkretnom slučaju donijelo rješenje koje će biti u najboljem interesu djeteta, što sve zajedno iziskuje i dosta vremena, isto nije i ne može biti ni razlog ni opravdanje da se navedeni kontakti ne održavaju. Naime, dijete ima pravo na kontakt sa roditeljima, a roditelji imaju i pravo i obavezu da održavaju kontakte sa djecom, tako da aktivnosti nadležnih organa, uz poštovanje propisanih procedura i utvrđenih rokova, moraju prvenstveno biti preduzimane u cilju ostvarivanja ovog prava djeteta, osim ukoliko taj kontakt nije u njegovom najboljem interesu.

Svi prethodno navedeni razlozi, pokazatelj su da postojeći sistem nije dovoljno efikasan u ostvarivanju prava djeteta na kontakt sa roditeljem sa kojim ne živi, na šta je Ombudsman za djecu ukazivao i svojim prethodnim izvještajima, te predlagao izmjene Porodičnog zakona na način da ova problematika bude u nadležnosti sudova, a ne centara za socijalni rad.

Novim porodičnim zakonom predviđeno je da o pravu djeteta na održavanje ličnih kontakata sa roditeljem sa kojim ne živi odlučuje sud.

2. Vršenje roditeljskog prava

Porodičnim zakonom Republike Srpske⁶ članom 85. propisano je da roditeljsko pravo roditelji vrše sporazumno, a da u slučaju neslaganja roditelja o vršenju roditeljskog prava odlučuje organ starateljstva. Jedan dio prijava odnosio se na situacije kada su se roditelji obraćali Ombudsmanu jer nisu znali ko je nadležan za rješavanje spora kada se drugi roditelj ne slaže sa nekom njihovom odlukom koja se tiče djeteta. Drugi dio prijava se odnosio na slučajeve kada nadležni organi nisu postupali u skladu sa svojim ovlašćenjima, već su savetovali roditelje da sami pokušaju da postignu dogovor oko spornog pitanja, ili su rješavanje istog prolongirali do rješavanja prethodnog pitanja, npr. Centar za socijalni rad odbija da da mišljenje o opravdanosti izdavanja putne isprave za dijete dok se ne riješi postupak povjeravanja djeteta.

Ombudsmanu za djecu najčešće su se obraćali roditelji koji nisu mogli da se dogovore oko nekog važnog pitanja koje se tiče djeteta, a najčešće zbog neslaganja oko preseljenja roditelja sa djetetom u drugi grad ili u inostranstvo, ili zbog neslaganja oko promjene djetetovog prebivališta. Takođe, određeni broj prijava odnosio se i na izdavanje ili posjedovanje djetetovih dokumenata, tj. odbijanje jednog roditelja da da saglasnost na izdavanje putne isprave, ili odbijanje da preda putnu ispravu djeteta roditelju sa kojim dijete živi.

U jednoj od zaprimljenih žalbi⁷ jedan roditelj se nije želio izjasniti u vezi saglasnosti za odlazak djeteta u inostranstvo. U navedenom slučaju, procjenjujući da je to u najboljem interesu djeteta organ starateljstva je dao pozitivno mišljenje čime je omogućen odlazak djeteta na razmjenu učenika u inostranstvo.

⁶ "Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 54/02, 41/08, 63/14

⁷ Žalba broj: 806-68-2-PŽ/22

Navedeni primjer dobre prakse je pokazatelj kako organ starateljstva, treba da u svakom konkretnom slučaju prije svega cijeni šta je to najbolji interes djeteta, a zatim da donese odluku koja će biti u skladu sa istim.

Jedna od zaprimljenih prijava Ombudsmanu za djecu odnosila se na odvođenje djeteta u inostranstvo bez saglasnosti drugog roditelja sa kojim dijete ne živi, što je za posljedicu imalo nemogućnost održavanja ličnih kontakata između djeteta i tog roditelja.

Kada centri/službe nisu u mogućnosti da iz određenih razloga (stvarna i mjesna nadležnost) postupaju u predmetu, dužni su da upute stranku na ostvarivanje svojih prava u skladu sa međunarodnim propisima⁸, putem Ministarstva pravde u BiH.

U oba slučaja, i kada se radi o nezakonitom odvođenju, i o nemogućnosti ostvarivanja ličnih kontakata sa djetetom koje živi u inostranstvu sa drugim roditeljem, procedure za ostvarivanje ovih prava se provode u skladu sa Haškom konvencijom o građansko - pravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine

UN Komitet preporučuje državi potpisnici da usvoji i provede nacrt Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u građanskim stvarima Bosne i Hercegovine i izjednači procedure vezane za odvođenje i otmicu djece u skladu sa Haškom konvencijom od 25. oktobra 1980. o građansko - pravnim aspektima međunarodne otmice djece⁹, da razmotri ratifikaciju Haške konvencije od 19. oktobra 1996. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i izvršavanju odluka i saradnji i materiji roditeljske odgovornosti i mjera za zaštitu djece.

3. Povjeravanje djeteta

Dijete ima pravo da živi sa svojim roditeljima ili u porodičnom okruženju, kao i pravo da se o njemu staraju oba roditelja. Međutim, u situacijama kada roditelji više ne vode zajednički život, roditeljsko pravo, odnosno brigu i staranje o djetetu vrši onaj roditelj sa kojim dijete živi, odnosno onaj roditelj kojem je dijete povjereno na brigu i vaspitanje.

Do problema dolazi onda kada roditelji ne mogu da postignu sporazum oko toga s kim će dijete da živi nakon prestanka zajednice života, niti na koji način će odvojeno brinuti o djetetu.

Iako sva djeca imaju jednaka prava i treba da imaju iste uslove za ostvarivanje tih prava, činjenica je da je i sam Porodični zakon onemogućio svoj djeci iste uslove za ostvarivanje prava na život sa roditeljima, i prava na roditeljsku brigu i staranje, jer je veći stepen pravne zaštite dao djeci rođenoj u braku u odnosu na djecu rođenu u vanbračnim zajednicama.

Naime, u postupcima pred sudom za razvod braka sud odlučujući o razvodu istovremeno odlučuje i o povjeravanju djece jednom od roditelja kao i obavezi drugog roditelja da doprinosi izdržavanju, dok je održavanje ličnih kontakata u nadležnosti centara za socijalni rad¹⁰.

Međutim, kada su u pitanju vanbračne zajednice i ostvarivanje prava djece u ovim postupcima pristup je potpuno drugačiji, jer o povjeravanju djeteta jednom od roditelja, nakon prekida vanbračne zajednice, odlučuje centar/služba socijalne zaštite. Iako je Ustavom propisano da djeca rođena van braka imaju jednaka prava i dužnosti kao i djeca rođena u braku, postojeće

⁸ Haška konvencija o građansko - pravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine

⁹ Preporuke, Izvještaj Un komiteta CRC/c/BIH/CO/5-6

¹⁰ Porodični zakon, član 88: „Kada sud u bračnom sporu odluči da se brak poništi ili da se razvede, odlučuje u istoj presudi o povjeravanju djeteta na zaštitu i vaspitanje“

zakonsko rješenje dovelo ih je u situaciju da o tako važnom pitanju, nemaju ista prava, zbog čega su inicirane izmjene Porodičnog zakona na način da povjeravanje djece, bez obzira da li su u pitanju djeca rođena u braku ili vanbračnoj zajednici bude u nadležnosti suda.

Novim Porodičnim zakonom predviđeno je da sud u istom postupku o razvodu braka odlučuje i o povjeravanju djeteta jednom od roditelja, ostvarivanju prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, te plaćanju izdržavanja.

4. Pravo na putnu ispravu

Predmeti zaprimljeni u vezi izdavanja putnih isprava, uglavnom se odnose na zahtjeve koji se upućuju nadležnom organu i njihovo postupanje po tim zahtjevima u skladu sa važećim propisima.

Ombudsman za djecu je zaprimio žalbu¹¹ vezanu za ostvarivanje prava djeteta na putnu ispravu iz koje proizilazi da je majka podnijela zahtjev za izdavanje putne isprave za maloljetno dijete, da je organ nadležan za izdavanje putne isprave, s obzirom da je u pitanju vanbračna zajednica, zatražio saglasnost od oca ali da je isti odbio dati saglasnost, nakon čega je majci rečeno da će postupak biti nastavljen ili kada otac da saglasnost ili kada pred Centrom za socijalni rad bude završen postupak povjeravanja djeteta.

Članom 5. Uputstva o načinu utvrđivanja ispunjavanja uslova za izdavanje putne isprave iz člana 18. stav (3) Zakona o putnim ispravama BiH¹² propisano je da ukoliko je maloljetno lice za koje se podnosi zahtjev za izdavanje putne isprave rođeno u vanbračnoj zajednici, a drugi roditelj odbija dati saglasnost za izdavanje putne isprave, nadležni organ će od nadležne službe socijalne zaštite po mjestu prebivališta maloljetnog lica zatražiti pismeno mišljenje o opravdanosti izdavanja putne isprave bez saglasnosti drugog roditelja.

Dakle, pomenutim članom definisana je procedura postupanja u slučaju kada nema saglasnosti roditelja oko izdavanja putne isprave za dijete, pa istu ne treba uslovljavati prethodnim rješavanjem pitanja povjeravanja djeteta, odnosno pribavljanjem saglasnosti drugog roditelja.

Dijete ima pravo na putnu ispravu, a ovakva zakonska rješenja imaju za cilj da zaštite to pravo djeteta od situacija kada nema saglasnosti roditelja ili kada su oni protivni interesu djeteta. Organ koji izdaje putnu ispravu dužan je da vodi računa da postupak izdavanja isprave bude u skladu sa zakonom. Isti nije i ne može biti odgovoran za korišćenje putne isprave i njenu eventualnu zloupotrebu.

U postupku izdavanja putne isprave veoma je važna uloga centara za socijalni rad čija je obaveza da štiti prava i interese djeteta u postupku, jer je zakonom¹³ uređeno postupanje centra za socijalni rad u svim situacijama kada postoji nesaglasnost roditelja o bilo kojem pravu djeteta.

¹¹ Žalba broj: 700-52-7-PŽ/22

¹² Zakona o putnim ispravama BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 55/09)

¹³ Porodični zakon Republike Srpske, član 86.

U konkretnom slučaju to znači da organ koji izdaje putnu ispravu, onda kada nema saglasnosti oba roditelja, u zakonom predviđenim slučajevima, uključuje nadležni centar za socijalni rad u postupak, kako se ne bi dovelo u pitanje ostvarivanje prava djeteta na putnu ispravu zbog neslaganja roditelja. Centar za socijalni rad dalje, daje mišljenje o opravdanosti izdavanja putne isprave u svakom konkretnom slučaju cijeneći najbolji interes djeteta. Nadležni organ, u skladu sa članom 6. Uputstva, poslije dobijanja pismenog mišljenja od nadležne službe socijalne zaštite (centra za socijalni rad) rješenjem odlučuje o zahtjevu za izdavanje putne isprave.

U navedenom predmetu Ombudsman je uputio Preporuku¹⁴ odgovornom organu, da u navedenom predmetu zatraži mišljenje od nadležnog centra za socijalni rad o opravdanosti izdavanja putne isprave za maloljetno dijete, te da po dobijenom mišljenju rješenjem odluči o zahtjevu za izdavanje putne isprave za dijete.

Preporuka je ispoštovana u cijelosti.

5. Zaštita djece bez roditeljskog staranja

1) Institucionalni smještaj

Dijete ima pravo da živi sa roditeljima, odnosno u svojoj biološkoj porodici, ali onda kada to iz opravdanih razloga nije u njegovom najboljem interesu, potrebno mu je osigurati adekvatno alternativno zbrinjavanje.

Izdvajanje djeteta iz porodice trebalo bi da bude poslednja mjera koja se primjenjuje samo onda kada je to zaista neophodno i kada su iscrpljene sve druge mogućnosti (materijalna, psihosocijalna i druga podrška porodici kako bi se obezbijedili uslovi za odrastanje djeteta u zdravom porodičnom okruženju).

Prije donošenja odluke o izdvajanju djeteta iz porodice nadležni organ trebalo bi da utvrdi sve činjenice i okolnosti koje ukazuju na to da je izdvajanje djeteta zaista u njegovom najboljem interesu, te da iste budu sastavni dio te odluke, a samo dijete trebalo bi da srazmjerno svome uzrastu i zrelosti dobije odgovarajuće informacije, ali i mogućnost da učestvuje u datom postupku i donošenju odluke.

Sama odluka, odnosno alternativno zbrinjavanje djeteta u drugu porodicu ili ustanovu trebalo bi biti privremeno, a kad god je to u interesu djeteta kontakti sa srođnicima bi trebali biti regulisani. Za svo vrijeme trajanja alternativnog zbrinjavanja, pored nadzora nad ostvarivanjem prava na alternativno zbrinjavanje, nadležni organ bi trebao kontinuirano raditi na ostvarivanju uslova za povratak djeteta u primarnu porodicu.

Nažalost, praksa pokazuje da i dalje u većini pojedinačnih odluka koje se odnose na alternativno zbrinjavanje djeteta nema svih gore nabrojanih elemenata, čime se dovodi u pitanje ne samo ostvarivanje prava djeteta na alternativnu brigu, nego i njegov najbolji interes.

¹⁴ Preporuka broj 545-28-2-PŽ-3/22

Analiza prava i položaja djece bez roditeljskog staranja jedan je od prioriteta Ombudsmana za djecu, što između ostalog podrazumijeva i praćenje rada nadležnih subjekata s ciljem poboljšanja prava i položaja djece bez roditeljskog staranja, predlaganje mjera za unaprijeđenje socijalne politike, procesa deinstitutionalizacije, te obezbjeđenja šireg spektra socijalnih usluga i razvoja.

I u 2022. godini Ombudsman za djecu je dio aktivnosti usmjerio na djecu bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, što je rezultiralo i izradom Posebnog izvještaja o pravu djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu, kojim se ukazuje na važnost sistemskih mjera i aktivnosti kao i na neophodnost kontinuirane saradnje svih subjekata zaštite, kako bi se za ovu kategoriju djece, u skladu sa članom 20. Konvencije, obezbjedila posebna zaštita.

2) Usvojenje

Usvojenje je oblik porodično - pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, putem koga se zasniva roditeljski ili srodnički odnos između djeteta -usvojenika i roditelja - usvojioca. Na ovaj način se dijete bez roditeljskog staranja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja trajno zbrinjava u porodici budući da se između usvojenika i usvojioca zasnivaju odnosi srodstva kao da se radi o krvnom srodstvu.

Ombudsman za djecu je i ranije ukazivao na problem neusklađenosti Porodičnog zakona sa osnovnim principima Konvencije, kao i na različit pristup i procedure postupanja nadležnih organa u postupcima usvojenja djeteta, te predlagao izmjene Porodičnog zakona u tom dijelu.

U Republici Srpskoj relativno mali broj djece biva potpuno usvojen, iako su kapaciteti ustanova socijalne zaštite koje zbrinjavaju djecu bez roditeljskog staranja gotovo uvijek popunjeni.

Jedan od razloga ogleda se u činjenici da određeni broj te djece "nije podoban za usvojenje", odnosno nisu ispunjeni zakonski uslovi da se provede postupak usvojenja, primjera radi dijete ima roditelja kojima nije oduzeto roditeljsko pravo.

Drugi problem predstavlja činjenica da je Porodičnim zakonom postavljena starosna granica djeteta za usvojenje niska, pa se tako potpuno može usvojiti samo dijete uzrasta do 5 godina starosti.

Dodatni, ako ne i najveći problem predstavljaju komplikovane procedure. S obzirom da ne postoji jedinstvena baza podataka koja bi između ostalog obuhvatala broj djece podobne za usvojenje u Republici Srpskoj ali i usvojitelja, potencijalni usvojitelji moraju da svakom organu starateljstva podnose zahtjev za usvojenje, i da pred svakim tim organom ispočetka prolaze određene procedure.

Kada je u pitanju zasnivanje usvojenja, posebno potpunog kojim se između usvojenika i usvojioca uspostavljaju odnosi kakvi postoje između roditelja i djece, procedure treba da budu složene, ali ne i komplikovane, jer je neophodno utvrditi da li su osim zakonom propisanih uslova, ispunjeni i svi drugi uslovi i kriterijumi kako bi usvojenje bilo zasnovano u najboljem interesu djeteta.

Uspostavljanjem jedinstvene baze podataka o potencijalnim usvojiteljima kao i o djeci podobnoj za usvojenje značajno bi se skratio i pojednostavio sam postupak usvojenja.

Prednacrt Porodičnog zakona uključio je primjedbe i sugestije Ombudsmana za djecu u dijelu koji se odnosi na usvojenje, pa je sada definisano da je dobna granica za potpuno usvojenje djeteta 10 godina.

Navedena zakonska odredba je veoma značajna posebno ako imamo u vidu da su u ustanovama socijalne zaštite najveći broj zbrinute djece upravo uzrasta od 5 do 8 godina.

3) Hraniteljstvo

Iako je hraniteljstvo najadekvatniji oblik zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, broj hraniteljskih porodica iz godine u godinu je sve manji. Prema podacima Ombudsmana za djecu, broj evidentiranih hraniteljskih porodica u 2022. godini je 118, čak je i smanjen u odnosu na 2019. godinu¹⁵ kada je pred centrima za socijalni rad i službama socijalne zaštite u Republici Srpskoj evidentirano 250 hraniteljskih porodica.

Razlog tome je u činjenici da još uvijek specifičnosti i potrebe djece bez roditeljskog staranja nisu u dovoljnoj mjeri prepoznate, zbog čega izostaju adekvatne mjere podrške. Iz odgovora nadležnih organa starateljstva vidljivo je da većina njih nije provodila aktivnosti usmjerene na razvoj hraniteljstva kao najadekvatnijeg oblika zbrinjavanja djeteta bez roditeljskog staranja, niti imaju uspostavljene programe koje imaju za cilj promociju i razvoj hraniteljstva, a često nemaju ni obezbjeđena finansijska sredstva za podršku hraniteljima.

Poseban problem predstavlja i nedovoljan broj hraniteljskih porodica s jedne strane, a povećan broj djece kojima je potrebna alternativna briga s druge strane, što dovodi do povećanja broja djece u institucionalnom smještaju.

Dodatni problem predstavlja i nedovoljan broj hranitelja koji bi odgovorili na potrebe djece sa poremećajima u ponašanju, djece sa specifičnim fizičkim ili mentalnim poteškoćama, te hranitelja za smještaj djece u kriznim situacijama, kao i djece uzrasta od 0 do 3 godine života.

S druge strane problemi u odnosu na hranitelje ogledaju se u činjenici da izostaje adekvatna podrška hraniteljima, nedostaje edukacija i supervizija hranitelja kao i izostanak nadzora nad radom hranitelja, što dovodi u pitanje i kvalitet usluga koje pružaju hranitelji.

Hranitelji navode, da nemaju adekvatnu pomoć i podršku u vršenju usluga hraniteljstva, posebno u dijelu ostvarivanja određenih benefita ali i u pogledu naknade za hranitelja koja se uprkos povećanju troškova života nije mijenjala.

¹⁵ Poseban izvještaj, broj: 1192-2-I/19

6. Pravo djeteta na privatnost

Prema UN Konvenciji o pravima djeteta¹⁶ ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled. Dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada, a obaveza države da preduzme sve neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarivanje tog prava.

Kada se govori o privatnosti djeteta, misli se prije svega na njegov privatni život, njegov identitet i duševni integritet. Identitet djeteta se otkriva objavom fotografije, imena i prezimena djeteta, inicijala, podataka o porodičnim prilikama, razvoju djeteta i sl, bilo da se to čini direktno ili indirektno.

UN Komitet preporučuje državi potpisnici da osigura da Regulatorna agencija za komunikacije CRC/C/BIH/CO/5-6 6 zaprima, istražuje i rješava pritužbe djece na način koji uvažava potrebe djece u slučajevima kršenja njihovog prava na privatnost. Komitet također preporučuje da država potpisnica provede programe širenja svijesti, uključujući kampanje, među djecom i njihovim porodicama i pravu djeteta na pristup mehanizmu podnošenja pritužbi i ponovno ističe potrebu za provođenjem programa obuke za kreatore medijskih sadržaja i novinare o pravima zaštićenim Konvencijom, uključujući i pravo djeteta na privatnost.

1) Izvještavanje o djeci

Povreda prava na privatnost djeteta u najvećem broju slučajeva nastaje medijskim izvještavanjem o djeci. Iako mediji izvještavaju o djeci i kada govore o opštim temama, činjenica je da je interes medija veći kada je dijete žrtva nekog oblika nasilja ili nesrećnog slučaja. Javnost ima pravo na informisanje, a mediji na slobodu izvještavanja, ali kada su u pitanju djeca, a posebno određene ranjive kategorije djece, kao što su djeca u riziku, djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja, djeca na bolničkom liječenju, djeca žrtve seksualnog zlostavljanja i slično, potreban je dodatni oprez. Naime i samo iznošenje bilo kakvih pojedinosti vezano za određeni događaj u kojem je učestvovalo dijete, uz navođenje okolnosti, mjesta, vremena, ili drugih detalja mogu, ne samo ugroziti pravo djeteta na privatnost, već i dovesti do dodatne traumatizacije djeteta. U određenim situacijama upravo mediji su doprinjeli bržoj reakciji nadležnih organa, ali takve objave nažalost nisu uvijek bile u skladu sa dobrom praksom izvještavanja o djeci, niti u interesu samog djeteta.

Nažalost i ove godine bilo je neprimjerenog izvještavanja o seksualnom nasilju nad djecom u kojem su se, iako je identitet žrtve bio prikriiven, iznosili detalji o okolnostima i načinu izvršenja nasilja. Ovakav vid izvještavanja ne samo da može nanijeti štetu djeci o kojoj se izvještava, već može dovesti i do povrede prava djece i iz njihovog okruženja.

U izvještavanju koje uključuje djecu novinari moraju štititi najbolji interes djeteta te zaštititi njegov identitet u svakoj situaciji u kojoj bi mu medijsko izlaganje moglo nanijeti štetu. Prikriivanjem identiteta djeteta mediji štite njegovu ličnost i integritet, štite ga od neželjenih reakcija okoline, ali i od ponovnog suočavanja s doživljenom traumom.

¹⁶ UN Konvenciji o pravima djeteta član 16.

U pojedinim slučajevima podatke o djeci u medije iznose i sami roditelji, najčešće s namjerom da ukažu na nepostupanje ili sporost u radu institucija, a da često nisu ni svjesni kakve sve moguće posljedice može imati izlaganje djeteta javnosti.

I u ovakvim slučajevima treba podsjetiti medije da roditeljska saglasnost za objavu informacija o djeci nije uvijek u skladu sa najboljim interesom djeteta, zbog čega je jako važno da sami novinari razumiju pojam zaštite prava i interesa djeteta. Zbog toga je veoma važno insistirati na donošenju ali i primjeni profesionalnih standarda, odnosno kodeksa ponašanja prema djeci i kada se o njima izvještava i kada se sa njima direktno komunicira.

Uloga medija je izuzetno važna, ali najbolji interes djeteta, zaštita njegove privatnosti i dostojanstva treba biti ispred težnje i želje za senzacionalizmom u izvještavanju, te se uvijek preporučuje medijima da pišu o pojavama, a ne o konkretnom slučaju.

Uz bolje poznavanje medijskih propisa i postojećih novinarskih etičkih kodeksa, potrebno je kontinuirano raditi i na edukaciji ali i podizanju svijesti novinara o svim mogućim posljedicama koje njihovo izvještavanje može imati na posebno ranjive društvenih grupe o kojima izvještavaju.

2) Ugrožavanje privatnosti djece od strane trećih lica

Jedan dio prijava odnosio se na povredu privatnosti djece korištenjem njihovih fotografija ili videozapisa tokom predizborne kampanje za opšte izbore¹⁷, što ujedno predstavlja i iskorištavanje djece u političke svrhe, odnosno radi ostvarivanja političkih ciljeva. Najčešće su roditelji i drugi građani upozoravali da su fotografije ili snimci djece, nastale tokom organizovanih aktivnosti od strane vaspitno - obrazovnih ustanova (škola ili vrtića), ili na određenim manifestacijama ili sportskim događajima, kasnije korištene u cilju promovisanja određenog političkog kandidata ili političke stranke, a o čemu roditelji nisu bili obaviješteni, niti su dali saglasnost za nastanak, objavu ili korišćenje tih fotografija u političke svrhe. Takođe, određeni politički kandidati su objavljivali slike vlastite ili tuđe djece u toku predizborne kampanje.

Kako bi se zaštitilo pravo djeteta na privatnost, ali i pravo djeteta na zaštitu od zloupotreba u političke svrhe, Ombudsman za djecu je Centralnoj izbornoj komisiji uputio Preporuku¹⁸ u vidu smjernica apelujući na sve političke stranke, odnosno političke/nezavisne kandidate, javnost i medije da u predizbornoj kampanji ne koriste (zloupotrebljavaju) djecu u predizbornim aktivnostima.

Dio navedenih smjernica Centralna izborna komisija je objavila na svojoj zvaničnoj internet stranici.

¹⁷ Predmet broj 937-75-8-PŽ/22; 1253-97-8-PŽ/22

¹⁸ Preporuka broj: 1116-11-8-PŽS-10/22 od 02.09.2022. godine

3) *Ugrožavanje privatnosti djeteta od strane ustanova i drugih organa i organizacija*

a) *Video nadzor*

Jednim brojem zaprimljenih prijava ukazano je na moguću povredu prava djeteta na privatnost¹⁹, a vezano za postavljanje video nadzora u objektima u kojima se odvijaju školske aktivnosti, a da ni djeca ni njihovi roditelji o tome nisu prethodno upoznati. Obaveze u dijelu bezbjednosti djece regulisane i članom 7. stav 7. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju²⁰, koji propisuju da su škole dužne da sprovedu mjere i propišu način, postupak i smjernice zaštite i bezbjednosti djece tokom boravka u ustanovama/školi, kao i svih aktivnosti koje organizuju.

Svako objavljivanje fotografije djeteta ili snimanje djeteta u vaspitno - obrazovnoj ustanovi, bez obzira da li se radi o redovnim nastavnim aktivnostima, vannastavnim aktivnostima ili organizovanim aktivnostima izvan škole, a da predhodno nije dobijena saglasnost roditelja/staratelja za to, protivno je ne samo Zakonom utvrđenoj obavezi škole da obezbjedi zaštitu prava učenika, već i pravu djeteta na zaštitu privatnosti kao i pravu na najbolji interes djeteta koji mora biti obezbjeđen u svim situacijama i ostvarivanju svakog prava i svakog djeteta.

Zbog nedovoljnog razumijevanja jednog od osnovnih prava djeteta - prava na privatnost, te potrebe i važnosti njegove zaštite, i obaveze vaspitno - obrazovnih ustanova da osiguraju zaštitu prava djece tokom odvijanja nastave, Ombudsman za djecu je, s obzirom da se radi o više srednjih škola u toj regiji, Aktivu direktora srednjih škola dao Preporuku²¹ da preduzme potrebne mjere za sprečavanje postupanja koja ugrožavaju prava i interese djece na poštovanje privatnosti i prava na informaciju, na način da:

- direktori škola preduzmu mjere zaštite prava učenika vezano za pitanje video - nadzora, te obavijeste roditelje/staratelje učenika i učenike, da se nastava odvija u prostorijama koje su pod video - nadzorom,
- direktori preduzmu mjere zaštite prava učenika, i dogovore mjere i propišu način, postupak i smjernice zaštite i bezbjednosti djece tokom boravka u školi, kao i svih aktivnosti koje organizuju, uključujući i politiku video - nadzora koja na odgovarajući način vodi računa o bezbjednosti i privatnosti učenika što podrazumijeva i pitanja:
 - a) zakonitosti,
 - b) privatnosti, te
 - v) transparentnosti i pravičnosti postavljanja odnosno korištenja video - nadzora u prostorijama u kojima se izvodi nastava.

b) *Objavljivanje/djeljenje fotografija i drugih sadržaja na kojima su djeca*

Određeni broj prijava²² odnosio se i na povredu prava djeteta na privatnost od strane vaspitno-obrazovnih ali i drugih ustanova koji su objavljivali ili dijelili fotografije djece na društvenim mrežama bez znanja i saglasnosti roditelja. U jednoj od prijava se navodi kako su učenici jedne škole za vrijeme izvođenja nastave posjetili jednu ustanovu koja je tom prilikom sačinila

¹⁹ Predmet broj 201-3-3-PŽS/22

²⁰ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 41/18, 35/20 i 92/20)

²¹ Preporuka broj: 201-3-3-PŽS-13/22 od 29.12.2022. godine

²² Predmet broj:1253-97-8-PŽ/22; 937-75-8-PŽ/22

fotografije djece i objavila ih na svojoj internet stranici. Ono što je roditeljima posebno smetalo je činjenica da su tek iz medija ili putem društvenih mreža saznali za vannastavne aktivnosti djece.

Takođe, roditelji su ukazivali i na situacije kada se slike njihove djece dijele od strane vaspitača/učitelja/nastavnika u viber grupama roditelja.

Do ovakvog načina povrede prava djeteta na privatnost dolazi zbog nerazumijevanja pojma "saglasnost roditelja za objavljivanje fotografija djeteta". Naime, činjenica da su roditelji vaspitno - obrazovnoj ustanovi koju dijete pohađa dali pisanu saglasnost da vaspitno-obrazovna ustanova može u promotivne svrhe objavljivati sadržaje na kojima se nalaze djeca na svojim sajtovima i društvenim mrežama, ne znači da te fotografije ili da fotografije te djece mogu sačinjavati i objavljivati i druga lica, već je za to potrebna posebna saglasnost. Takođe, dio roditelja u svojim prijavama navodi da nikada nisu ni dali saglasnost za objavljivanje fotografija djece, niti im je vaspitno - obrazovna ustanova to nudila.

Radi prevazilaženja ovog problema, neophodna je bolja saradnja između roditelja i škole, te da sve vaspitno - obrazovne ustanove odmah na početku školske godine zatraže od roditelja pisanu saglasnost za objavljivanje fotografija i drugih sadržaja na kojima su djeca, uz obavezno objašnjenje roditeljima u koje svrhe i na kojim medijima će se takvi sadržaji plasirati.

4) Ugrožavanje privatnosti djeteta od strane roditelja

Pravo djeteta na privatnost vrlo često ugrožavaju i sami roditelji kao i drugi članovi porodice, i to najčešće objavljivanjem i dijeljenjem sadržaja o djeci najčešće na društvenim mrežama.

U toku i nakon razvoda braka jedan od roditelja ukazuje na povredu prava djeteta na privatnost od strane drugog roditelja zbog objavljivanja fotografija djeteta na društvenim mrežama.

U ovakvim slučajevima, neophodno je obratiti se nadležnom organu starateljstva, s obzirom da se i u navedenom slučaju radi o nesaglasnosti oko vršenja roditeljskog prava.

Kada je u pitanju zaštita djetetove privatnosti, roditelji moraju voditi računa o tome da se objavljivanjem djetetovih fotografija ili podataka na internetu znatno povećava rizik od zloupotrebe tih sadržaja, te da zaštite djecu od pretjerane izloženosti na društvenim mrežama.

Jednom objavljena fotografija, bez obzira da li je dijelimo javno ili sa određenim krugom ljudi, zauvijek ostaje na internetu i od momenta objave mi više nemamo kontrolu nad tom fotografijom, i ne znamo do koga će doći i ko će je i na koji način (zlo)upotrijebiti.

Nažalost, mnogi roditelji nepromišljeno objavljuju na svojim javno dostupnim profilima brojne fotografije ne samo svoje, nego i tuđe djece u najrazličitijim situacijama. Upravo iz gore navedenih razloga Ombudsman za djecu je u više navrata, putem različitih medija apelovao na roditelje da više vode računa o zaštiti djece na internetu, kako u pogledu sadržaja koje objavljuju roditelji, tako i u pogledu sadržaja kojima su izložena sama djeca.

Pitanje zaštite privatnosti djeteta, uslovljeno je saglasnošću roditelja, i stoga je najveća odgovornost upravo na samim roditeljima, a u slučaju kada roditelji svjesno ili nesvjesno grubo krše ovo pravo, neophodno je da nadležni organi preduzmu odgovarajuće mjere zaštite kako prema djeci tako i prema roditeljima.

Ovim izvještajem Ombudsman za djecu konstatuje potrebu da se prilikom izvještavanja o djeci vodi računa o najboljem interesu djece, zaštiti privatnosti i dostojanstvu djece, da se dodatna pažnja pokloni pozitivnim primjerima djece i o djeci, te većoj participaciji djece u svim temama/pitanjima koja su im bitna i u kojima žele da učestvuju ukoliko je to u njihovom najboljem interesu.

Iz tog razloga neophodno je dodatno regulisati pitanje zaštite privatnosti djeteta, podizati svijest o ranjivosti djece i o potrebi zaštite privatnosti djece u svim aspektima života, dodatno edukovati roditelje ali i lica koja rade ili su u kontaktu sa djecom, te uvažavati dijete kao pojedinca i punopravnog člana društvene zajednice i njegovo mišljenje o svim pitanjima koja ga se tiču, uključujući i pitanje djetetove privatnosti.

IV PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA DJECE

U zadnjih nekoliko godina kada je u pitanju zaštita djece od nasilja u Republici Srpskoj učinjeni su značajni pomaci, posebno u normativnom smislu, takođe programi prevencije nasilja nad djecom i među djecom su sastavni dio nastavnog plana i programa u školama, a uspostavljen je i mehanizam za prikupljanje podataka i vođenje evidencija o različitim oblicima nasilja nad i među djecom.

Nažalost, i pored brojnih međunarodnih dokumenata, koji nas obavezuju, domaćih zakonskih i podzakonskih akata, koji uređuju oblast zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, nasilje nad djecom i među djecom je i dalje prisutno.

Ombudsman za djecu je tokom 2022. godine zaprimio ukupno 116 prijava kojima se ukazuje na različite oblike nasilja nad djecom. Od ukupnog broja zaprimljenih prijava 15 prijava se odnosi na nasilje u porodici. Ukupno 8 prijava odnosi se na nasilje u vaspitno - obrazovnim ustanovama kojima se ukazivalo na neprimjeren odnos, odnosno na nasilje učinjeno od strane odraslog (vaspitača ili nastavnika) prema djeci. Najveći broj prijava, njih 59 odnosi se na vršnjačko nasilje, dok se 12 prijava odnosi na nasilje upotrebom savremenih informaciono - komunikacionih tehnologija. 10 prijava se odnosi na seksualno zlostavljanje djeteta, a 7 na zanemarivanje.

Iako bi svako dijete smješteno u alternativni oblik zbrinjavanja trebalo da ima posebnu brigu i pažnju, a naročito da bude zaštićeno od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, prijave koje smo zaprimili početkom 2022. godine, a kojima se ukazivalo na seksualno zlostavljanje maloljetnog djeteta, i to od strane zaposlenog u ustanovi socijalne zaštite u kojoj je bilo smješteno, nažalost pokazatelj su da to nije uvijek slučaj. Ostale oblike nasilja čini 5 prijava koje su se odnosile na: fizičko nasilje nad djecom od strane odraslih lica, zloupotrebu djece u političke svrhe, te lažne dojave o postavljenim bombama širom škola u Republici Srpskoj.

Pravo na zaštitu od nasilja	
Nasilje u porodici	15
Nasilje u vaspitno - obrazovnim ustanovama	8
Vršnjačko nasilje	59
Nasilje na internetu	12
Seksualna zloupotreba	10
Zanemarivanje	7
Ostali oblici nasilja	5
Ukupno	116

Kada je u pitanju nasilje nad djecom poseban problem predstavlja činjenica da nema zvaničnih podataka, odnosno evidencija iz kojih bi se, pored toga, da li je i koji oblik nasilja u porastu, mogli pratiti i drugi parametri vezani za nasilje.

Iako su Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece²³ jasno definisane obaveze nadležnih resora da vode evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja nad djecom i među djecom, te da te izvještaje dostave Ministarstvu porodice, omladine i sporta, koje je obavezano da, na osnovu podataka prikupljenih od drugih ministarstava, objedini godišnji izvještaj koji obuhvata broj djece žrtava nasilja, pol djece, starosnu dob, oblike nasilja, preduzete mjere i sl., a sve na način kojim se štiti ličnost i dostojanstvo djeteta i njegovo pravo na zaštitu privatnosti u skladu sa njegovim najboljim interesom, poslednji podaci o nasilju objavljeni su 2019. godine, a za 2022. godinu objavljeni su Podaci po subjektima zaštite za period januar – juni 2022. godine, prema Pravilniku i sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici.

Ombudsman za djecu je u više navrata²⁴ ukazivao Ministarstvu porodice, omladine i sporta na neispunjavanje obaveze izrade godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom, od čega posljednji put i 16.01.2023. godine, ali na navedene dopise Ombudsman za djecu nije dobio odgovor.

Izrada Izvještaja o nasilju nad djecom nije sama sebi cilj, već su Protokolom definisani mehanizmi za prikupljanje podataka o nasilju nad djecom koji obavezuju da se prikupljeni podaci analiziraju, posebno da se izvrši procjena dosadašnjih mjera i aktivnosti, koja bi bila osnov za predlaganje dodatnih mjera radi poboljšanja onih dijelova sistema koji nisu bili dovoljno efikasni, a koji nisu adekvatno odgovorili na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu. Izvještaj treba da obezbijedi i kontinuitet u praćenju pojave i svih problema u vezi sa zaštitom djece u ovoj oblasti.

Takođe, Izvještaj o primjeni Protokola i dalje ne sadrži pregled aktivnosti saradnje iako Protokol obavezuje na saradnju svih resora, svih subjekata zaštite, uključujući i nevladin sektor, kao i saradnju sa lokalnim zajednicama. Izvještaj treba da bude i sveobuhvatniji i da sadrži i primjere dobre prakse, koji ostaju potpuno nevidljivi u odnosu na neke slučajeve nasilja nad i među djecom.

Upravo iz gore navedenih razloga, u narednom periodu sa Ministarstvom prosvjete i kulture Republike Srpske usaglašena je potreba revidiranja postojećih protokola, u cilju unaprijeđenja zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Ombudsman za djecu i ovim Izvještajem o radu ukazuje na preporuke UN Komiteta za prava djeteta²⁵ koje pored ostalog pozivaju da se ojačaju programi širenja svijesti o različitim oblicima nasilja nad djecom, uz uključivanje djece, koje ima za cilj spriječiti učešće djece u nasilju, te uspostavljanje jasnih procedura prijavljivanja kako za djecu, tako i za roditelje i profesionalce koji rade sa djecom.

Dodatni problem je što se nasilje nad i među djecom ne prepoznaje na vrijeme, a time izostaje i pravovremena reakcija nadležnih, kako u dijelu podrške i pomoći djetetu, tako i u dijelu utvrđivanja odgovornosti počinilaca. Nažalost, i kad se takvo ponašanje prepozna često izostaje reakcija što je apsolutno neprihvatljivo. Zato i ovim izvještajem Ombudsman za djecu podsjeća sve subjekte zaštite, djecu, roditelje, na važnost prepoznavanja svih oblika nasilja i

²³ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece („Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 82/13)

²⁴ Dopis broj: 636-0/21 od 18.06.2021. god., 991-0/21 od 30.09.2021. god., 1432-0/21 od 24.12.2021. god i 35-O/23 od 16.01.2023. god.

²⁵ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2019.tačka 26 d

blagovremenog reagovanja, te pružanja podrške djetetu žrtvi nasilja, a isto tako i preduzimanju odgovarajućih mjera prema počiniocu.

1. Nasilje u porodici

U skladu sa UN Konvencijom o pravima djeteta porodica kao osnovna jedinica društva je i prirodna sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno djece. Nažalost, neka djeca upravo u porodici i u najranijem uzrastu doživljavaju različite oblike nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja. Nasilje koje djeca doživljavaju u porodici nikada nije pitanje samo porodice u kojoj se dešava, već je ozbiljan društveni problem.

Nasilno ponašanje ne mora direktno biti usmjereno prema djetetu da bi dijete bilo žrtva nasilja, jer u porodici u kojoj ima maloljetne djece i nasilje prema odraslom članu porodice kojem prisustvuje dijete, smatra se nasiljem prema djetetu.²⁶

U skladu sa članom 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici²⁷ nasilje u porodici postoji ukoliko postoji osnov sumnje da je član porodice ili porodične zajednice izvršio radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog i/ili ekonomskog nasilja, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičke, seksualne, psihičke i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice ili porodične zajednice.

U Strategiji za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske za 2020 – 2024. godine koju je usvojila Vlada Republike Srpske²⁸ pored ostalog se navodi:

„Među žrtvama nasilja u porodici evidentiran je i određen broj djece, koji nije uvijek moguće utvrditi u procentu u odnosu na ukupan broj žrtava, zbog činjenice da se djeca, ako nasilje nije bilo direktno ispoljeno prema njima, često ne evidentiraju kao žrtve porodičnog nasilja. Imajući u vidu da Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje da je dijete žrtva i ukoliko je bilo prisutno prilikom vršenja nasilja prema drugom članu porodice, iako radnje nasilja nisu bile preduzete prema njemu, potrebno je insistirati na prepoznavanju i evidentiranju ove djece kao žrtava nasilja u porodici.

Takođe, potrebno je pojačati saradnju svih subjekata zaštite i razmotriti eventualno uvođenje novih mehanizama saradnje kada su u pitanju djeca žrtve nasilja u porodici, kako ni jedno djelo nasilja prema djeci ne bi ostalo nekažnjeno, a posebno kako bi se unaprijedio operativni rad i saradnje svih društvenih partnera uključenih u brigu o djeci.

Centri za socijalni rad/službe socijalne zaštite bi, u okviru zakonom povjerenih nadležnosti, u tom pravcu mogli ponuditi odgovor i predložiti pravac proširenja i unaprijeđenja saradnje subjekata zaštite. Eventualna dopuna Opšteg protokola o postupanju u slučaju nasilja u porodici, ali i njegovo proširenje u dijelu posebne zaštite djece žrtava nasilja u porodici, može pomoći da se unaprijedi odgovor sistema na nasilje prema djeci."

Na polju zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djeteta navedena Strategija upravo akcenat stavlja na značaj i važnost saradnje i razmjene podataka svih

²⁶ U skladu sa članom 8. stav 3. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, u svim slučajevima nasilja u porodici dijete je prepoznato kao žrtva i ako radnje nasilja nisu preduzete prema njemu, kada je bilo prisutno nasilje prema drugom članu porodice.

²⁷ "Službeni glasnik RS", broj:102/12,108/13, 82/15 i 84/19

²⁸ Vlada Republike Srpske, 77. sjednica, dana 06.06.2020. godine

subjekata zaštite, jer samo zajedničkim aktivnostima, profesionalizmom i multisektorskim djelovanjem moguće je odgovoriti na mnoge izazove u zaštiti djeteta od nasilja.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske²⁹ broj slučajeva nasilja u porodici u 2021. godini je manji za 14,5% u odnosu na 2020. godinu. Tako je u 2020. godini evidentirano 1109 slučajeva nasilja u porodici, dok je u 2021. godini evidentirano 948 slučajeva nasilja.

Pregled slučajeva nasilja u porodici 2020. i 2021. godina, + /-

1.Broj slučajeva nasilja u porodici (prekršaji i KD)	1.109	948	-14,5%
2.Broj krivičnih djela	715	740	+3,5%
3.Broj prekršaja	203	8	-96,1%
4.Broj izvršilaca nasilja	1.158	984	-15,0%
5.Broj žrtava nasilja	1.327	1.146	-13,6%

Prema navedenom izvještaju evidentirano je osam maloljetnika koji su izvršili nasilje u porodičnom okruženju.

Kao žrtve nasilja u porodici evidentirano je ukupno 117 djece i to: do 14 godina – 88, a od 15 do 18 godina starosti - 29 djece.

Prema podacima Ministarstva porodice, omladine i sporta Republike Srpske³⁰ centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite upućeno je 465 obavještenja o počinjenom nasilju u porodici u prvoj polovini 2022. godine u kojima je prepoznato 512 žrtava nasilja u porodici od kog broja je 55 djece. U skladu sa navedenim podacima najčešći evidentirani oblici nasilja su fizičko i psihičko nasilje u porodici.

Tabela br.10

Starost djece žrtava nasilja u porodici (podaci Ministarstva porodice, omladine i sporta)	
0-4	4
4-7	3
7-10	5
10-14	19
14-18	24

Na zahtjev Ombudsmana za djecu Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavilo je Informaciju o evidentiranim slučajevima nasilja nad i među djecom u 2022. godini³¹ iz koje proizilazi da je broj evidentiranih slučajeva nasilja nad djecom i među djecom u 2022. godini 288 slučajeva, od toga:

Tabela br.11

Broj slučajeva nasilja nad i među djecom u 2022.godini	
Seksualno nasilje	51
Vršnjačko nasilje	30
Nasilje u porodici	118
Nasilje putem informacionih tehnologija	10
Ostali slučajevi	79

²⁹ Informacija MUP-a o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2021.godini

³⁰ Podaci po subjektima zaštite za period januar-juni 2022. godine

³¹ MUP RS broj :D/P-052-149/23 od 31.01.2023. godine

Analizom navedenih podataka stiće se utisak da je smanjen broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici u izvještajnoj godini, što potvrđuje potrebu postupanja nadležnih ministarstava u skladu sa Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i/ili zanemarivanja djece i izrade cjelovitog godišnjeg izvještaja o nasilju nad i među djecom, shodno navedenom Protokolu.

Bez jedinstvenog i sveobuhvatnog godišnjeg izvještaja nadležnih resora i detaljne analize slučajeva očigledno da nemamo jedinstvene pokazatelje u ovoj oblasti.

Postupajući po prijavama građana u ovoj oblasti Ombudsman za djecu i u ovom izvještajnom periodu konstatuje da određeni broj centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite nije adekvatno reagovao u svim pojedinačnim slučajevima iako su imali određena saznanja ili sumnje da se u određenom slučaju desilo nasilje nad djetetom u porodici.

1) Fizičko kažnjavanje djece

UN Komitet za prava djeteta definiše fizičko kažnjavanje kao svako kažnjavanje u kojem se primjenjuje fizička sila i koje ima za cilj/namjeru nanijeti bol ili neugodnost djetetu, ma kako oni blagi bili. Stav Komiteta jeste da je fizičko kažnjavanje uvijek ponižavajuće, bez izuzetka. Takođe, postoje i drugi nefizički oblici kažnjavanja koji su isto tako okrutni ili ponižavajući, te su u suprotnosti sa UN Konvencijom o pravima djeteta.

Osnovni problem je što se fizičko kažnjavanje djece u porodici još uvijek ne smatra nasiljem nad djetetom, niti ponižavajućim postupanjem, te je još uvijek prisutna praksa da se fizičko kažnjavanje djece smatra određenim vidom disciplinovanja, te da je samim tim prihvatljivo.

Brojna istraživanja unazad nekoliko godina upravo upozoravaju da je fizičko kažnjavanje djece u porodici još uvijek prisutno, ali kao vaspitna metoda disciplinovanja djece, dok se isto takvo ponašanje prema djeci u drugim okruženjima, i od drugih odraslih osoba, naziva nasiljem.

Disciplinovanje djece znači naučiti ih prihvatljivom ponašanju, usmjeravati ih i podržavati, i ne zasniva se na strahu i sili, već na izgradnji povjerenja, razumijevanja, bliskosti i uzajamnog poštovanja.

UN Komitet za prava djeteta svojim zaključnim razmatranjima i preporukama je pozvao Bosnu i Hercegovinu da preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući i porodicu, na cijeloj teritoriji. Takođe, Komitet predlaže da BiH ojača i proširi svijesti i obrazovne programe, uključujući i kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika disciplinovanja i poštovanja prava djeteta, svakako uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje prouzrokuje fizičko kažnjavanje.³²

2) Zanemarivanje

I zanemarivanje i nemaran odnos prema djetetu je nasilje nad djecom, a zapažamo da zadnjih nekoliko izvještaja pokazuje da se povećava broj prijava pred Ombudsmanom za djecu koje ukazuju na zanemarivanje djece i nemaran odnos prema djeci. Zanemarivanje i nemaran odnos prema djeci je takav oblik nasilja koji se ispoljava kroz propuštanje da se djetetu

³² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2019. godina, tačka 24.

obezbijede uslovi za pravilan razvoj, a često se uskraćuje zadovoljavanje osnovnih životnih potreba (ishrana, osnovna higijena, obrazovanje...) što svakako dovodi do ugrožavanja djetetovog zdravlja, fizičkog, mentalnog, duhovnog, moralnog i socijalnog razvoja.

Kada se radi o zanemarivanju djeteta ključnu ulogu ima organ starateljstva koji preduzima određene mjere porodično - pravne zaštite prema djeci i roditeljima.

2. Nasilje u vaspitno - obrazovnim ustanovama

Kada je u pitanju nasilje nad djecom u vaspitno - obrazovnim ustanovama, osim samog nasilja, poseban problem predstavlja izostajanje reakcije škole na prijavljene slučajeve, najčešće zato da ne bi narušile svoju reputaciju koju uživaju u lokalnoj zajednici.

Posebno negativan stav zauzela je jedna srednja škola³³ nakon zahtjeva Ombudsmana za djecu da se izjasni o navodima o mogućem seksualnom uznemiravanju učenika od strane zaposlenika te škole. Umjesto da izvrši provjeru navoda i preduzme neophodne aktivnosti i mjere u cilju zaštite prava i najboljeg interesa djeteta u konkretnom slučaju, škola je odbila da postupi po zahtjevu Ombudsmana uz insistiranje da im se dostave podaci o licima koja su prijavila navedeni slučaj. Navedenu prijavu Ombudsman za djecu proslijedio je nadležnoj policijskoj upravi, što je izazvalo još veće negodovanje rukovodstva te škole kao i neprimjerenu komunikaciju sa ombudsmanom. Navedeni predmet se trenutno nalazi na Okružnom tužilaštvu. Ne možemo a da se, u konkretnom slučaju, ne zapitamo kakav bi tek bio stav škole da je navedeno nasilje prijavljeno od strane samih učenika.

Pored adekvatne reakcije na počinjeno nasilje, neophodno je i sveobuhvatno preventivno djelovanje škole, kao bi se stvorili uslovi za stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za svu djecu, s jasnim stavom prema nasilju kao neprihvatljivoj pojavi, nakon kojeg će uvijek uslijediti očekivane posljedice. Takođe, neophodno je podsticati i unaprijedavati saradnju i međusobnu podršku kako između učenika i škole, tako i između roditelja i škole.

Posebnu pažnju u kreiranju i provođenju tih aktivnosti treba dati djeci, uvažavajući njihovo pravo na participaciju, odnosno pravo na mišljenje, kao i pravo na učešće u donošenju svih odluka koje ih se tiču, budući da sama djeca najbolje znaju sa kojim se sve problemima suočavaju tokom školovanja, a dosadašnja praksa uveliko pokazuje da su djeca i te kako kompetentna u osmišljavanju različitih programa i preventivnih aktivnosti.

Dodatni problem predstavlja i činjenica da, u pojedinim slučajevima, nadležni organi koji vrše stručni nadzor nad radom škole nakon obavljenog nadzora navode da je škola preduzela sve zakonom propisane mjere, iako nisu preduzete sve utvrđene procedure i postupanja kako u pogledu vođenja samog postupka utvrđivanja odgovornosti za počinjeno nasilje, tako ni u pogledu stručnog djelovanja škole u cilju zaštite prava i interesa svakog pojedinog djeteta, niti su postignuti bilo kakvi pozitivni efekti tog djelovanja. Takođe, često izostaju i smjernice za unapređivanje stručnog rada škole, kojima bi se ukazalo na postupanje škole u spornim

³³ Predmet broj: 1567-14-2-PŽS/22

situacijama uz uvažavanje različitih individualnih potreba djece. Takav pristup dodatno ugrožava pravo djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

1) Nasilje odraslih nad djecom

Kada je u pitanju nasilje nad djecom u vaspitno - obrazovnim ustanovama, najvećim brojem prijava ukazivano je na neprimjeren odnos ili propuste u radu vaspitača ili nastavnika u odnosu na djecu.

U jednom zaprimljenom predmetu roditelji su se žalili na neprimjereno postupanje vaspitačice u vrtiću. Naime, roditelji su po dolasku kući primjetili da dijete ima mehaničke povrede na tijelu, a da ih o tome niko nije obavijestio prilikom preuzimanja djeteta. U navedenom predmetu utvrđeno je da je izostala neophodna saradnja sa roditeljima, ali kako ista nije bila definisana, vaspitno -obrazovna ustanova pristupila je izradi Akta o procjeni rizika u radnoj sredini djece kojim bi trebala biti definisana pitanja bezbjednosti djece tokom boravka u predškolskim ustanovama.³⁴

U drugom primjeru roditelji su prijavom ukazali na neprimjeren odnos nastavnika prema djetetu sa smetnjama u razvoju od strane učiteljice na način da, iako joj je poznato da dijete ima određene smetnje i da je pod terapijom koja mu u određenoj mjeri utiče na njegove psihofizičke sposobnosti, dijete svojim postupcima dovodi u neprijatne situacije, ruga mu se, ismijava ga i naziva neprimjerenim imenima.³⁵

Sama djeca najčešće su u svojim prijavama ukazivala na neprimjeren odnos nastavnika/profesora prema učenicima u pogledu neprimjerene komunikacije ili seksualnog uznemiravanja, kao i na nepostojanje jedinstvenih kriterijuma prilikom ocjenjivanja učenika.

Učenici jedne škole, nakon održane radionice od strane predstavnika Ombudsmana za djecu, uputili su Ombudsmanu dopis u kojem ukazuju na nekorektno postupanje profesorice prilikom ocjenjivanja. „Profesorica kada predaje novu lekciju ne daje nikakva dodatna objašnjenja, a za iste radove i osvojene bodove daje različite ocjene, nema jednake kriterijume. Učenici dalje navode da su o svemu obavijestili i samu školu ali da nisu naišli na razumijevanje.³⁶

Djeca imaju pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, a svaku prijavu kojom se ukazuje na takvo postupanje treba ozbiljno shvatiti. U svim situacijama kada se ukazuje na nasilje nad djecom u vaspitno - obrazovnoj ustanovi, posebno kada se radi o zaposlenicima škole, a posebno kada se utvrdi odgovornost tih lica, neophodna je veća odlučnost škole da svakog svog zaposlenika koji na bilo koji način krši prava učenika sankcioniše i udalji iz vaspitno - obrazovnog sistema. Škola treba biti sigurno mjesto za boravak i vaspitanje djece, i treba da obezbijedi okruženje koje će biti lišeno bilo kakvog uznemiravanja ili vrijeđanja učenika, a obaveza direktora škole je da preduzme sve neophodne mjere radi zaštite prava i interesa učenika.

³⁴ Predmet broj: 702-53-8-PŽ/22

³⁵ Predmet broj: 248-13-3-PŽ/22

³⁶ Predmet broj: 202-77-11-PŽ/22

2) Vršnjačko nasilje

Iz naprijed datog pregleda zaprimljenih prijava zbog povrede prava djeteta na zaštitu od nasilja proizilazi da se najveći broj prijava u ovoj oblasti odnosi na vršnjačko nasilje.

Najčešći oblici vršnjačkog nasilja su fizičko nasilje, psihičko nasilje (vrijeđanje, izrugivanje, pogrđni nadimci, izolovanje iz grupe, i dr.), ali u posljednje vrijeme sve češće se govori i o nasilju putem savremenih sredstava informacionih tehnologija (elektronsko nasilje), ili nasilju na internetu.

Stručnjaci upozoravaju da najveći uticaj na asocijalno ponašanje djece i delikventno ponašanje maloljetnika ima disfunkcionalna porodica, ali isto može biti uslovljeno i nizom drugih faktora kao što su: teške ekonomske prilike, uticaj vršnjačke grupe, uticaj medijskih sadržaja i objava na društvenim mrežama, identifikacija sa nekom osobom iz djetetovog bliskog okruženja sklonom devijantnom ponašanju i slično.

Kod djece izvršilaca nasilja veoma je izražena želja da se predstave kao snažni i hrabri, a u tome se krije njihova želja i težnja za prihvatanjem, jer su u osnovi veoma ranjivi. Pored toga, djeca često svojim problematičnim ponašanjem žele da roditeljima skrenu pažnju na sebe ili da im ukažu na neki problem koji sami ne mogu da riješe. Vrijeme reagovanja subjekata zaštite za ovu djecu je veoma važno, jer je takvoj djeci neophodno pružiti odgovarajuću pomoć i podršku, jer nasilno ponašanje je samo posljedica, dok je uzrok nešto sasvim drugo.

Osim prevencije koja, između ostalog, podrazumijeva edukaciju djece ali i odraslih o nasilju, kada se nasilje desi neophodna je adekvatna i brza reakcija. Sistem treba da pruži podršku i počinocu i žrtvi i da u fokus djelovanja stavi uzroke nasilnog ponašanja, a ne da se samo bavi posljedicom.

U praksi se najčešće vršnjačko nasilje i dalje smatra "uobičajenim ponašanjem koje predstavlja dio odrastanja djece", zbog čega jednim dijelom ostaje neprepoznato. Tek kada ono postane brutalnije ili kada sukob eskalira onda se počinje sa preduzimanjem određenih aktivnosti, iako je i ranije bilo naznaka da se nešto dešava i da postoji određeni problem.

Ono što posebno zabrinjava jeste da se vršnjačko nasilje javlja u sve mlađem uzrastu, pa tako bilježimo i slučajeve nasilja već u drugom razredu osnovne škole. Gotovo uvijek kada se radi o mlađem uzrastu ili kada je nasilno ponašanje agresivnije neophodno je u rješavanje problema uključiti i druge subjekte zaštite (centar za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje, policiju...), jer nasilje nije samo problem škole, nego i porodice pa i šire društvene zajednice.

Drugi problem kada je u pitanju vršnjačko nasilje jeste što pojedine škole odbijaju odgovornost u slučajevima kada se nasilje među učenicima dogodi izvan prostora škole ili poslije nastave.

Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu³⁷ kojim se ukazuje na vršnjačko nasilje nad učenicom V razreda osnovne škole na način da su dva učenika iste škole u Viber grupi pozivali druge učenike da tog učenika verbalno napadaju, što su roditelji prijavili školi. Škola je prijavu prosljedila resornom ministarstvu, uz traženje da ministarstvo preduzme određene aktivnosti i mjere u skladu sa Protokolom, jer je stav škole u navedenom slučaju da se nasilje nije desilo u školi već kod kuće. Ombudsman je navedenoj školi uputio preporuku kojom je školi naložio

³⁷ Predmet broj: 766-61-2-PŽ-8/22

preduzimanje aktivnosti i mjera radi otklanjanja štetnih posljedica, te ukazao školi na obavezu postupanja u skladu sa Protokolom.

Škole su dužne djelovati u svim slučajevima nasilja između učenika bez obzira kada se i na koji način to nasilje desilo. Vršnjačko nasilje se ne dešava samo u školi. Međutim, ne smije se zaboraviti činjenica da je škola ipak mjesto ili sredina gdje je vršnjačko nasilje najprisutnije, zbog velikog protoka djece. Veoma često se pojedini oblici vršnjačkog nasilja nastavljaju i van škole, a naročito upotrebom savremenih sredstava komunikacije, npr. kada se slučaj fizičkog nasilja u školi proširi putem društvenih mreža i raznim neprimjerenim ili uvredljivim komentarima prouzrokuje i psihičko nasilje.

Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu - žalbu³⁸ kojom se ukazuje da je učenica osnovne škole izložena vršnjačkom nasilju zbog navodnog otvaranja lažnog profila na društvenoj mreži Facebook, da trpi verbalno i fizičko nasilje. Slučaj je prijavljen školi, ali je reakcija izostala. Ombudsman za djecu je postupajući po prijavi zatražio i dobio informacije o navodima prijave od škole, koja je iznijela hronologiju postupanja, te je uputio preporuku osnovnoj školi i predložio preduzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacije koje dovode do povrede prava i interesa djeteta na način da u konkretnom slučaju preduzme radnje propisane Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, da obavijesti i druge nadležne institucije. Nakon predloženih mjera, Ombudsman za djecu je obaviješten da je, pored ostalog, Škola obavijestila nadležnu PU MUP-a, resorno ministarstvo i nadležni centar za socijalni rad, te preduzela druge radnje u skladu sa Protokolom.

Neke škole ignorišu vršnjačko nasilje, banalizuju ga i zauzimaju stav da je riječ o "običnom zadirkivanju", da je u pitanju samo "dječija igra", da se "ništa strašno nije desilo", ponekad čak prebacujući odgovornost na žrtvu nasilja "sam je kriv/a jer ga je izazivao/la" i slično, iako doživljaji djece u navedenim slučajevima upućuju na nešto drugo. Ovo dovodi to toga da se djeca osjećaju neshvaćeno, jer im niko ne vjeruje i ne shvata ih za ozbiljno, često imaju osjećaj krivice za to što im se dešava, a nerijetko budu odbačeni i od strane drugova/drugarica iz razreda, što je potpuno neprihvatljivo.

U svim slučajevima vršnjačkog nasilja škola treba da odreaguje na način da ozbiljno shvati svaku prijavu ili situaciju koja ukazuje ili upućuje na vršnjačko nasilje bez obzira na oblik, intenzitet ili vrijeme trajanja nasilja, te navedeno ponašanje treba zaustaviti odmah, žrtvi pružiti razumijevanje i podršku, a počiniocu jasno staviti do znanja da se takvo ponašanje neće tolerisati. Međutim, rad sa počiniocem treba da bude usmjeren na utvrđivanje uzroka takvog ponašanja, a onda treba raditi na korigovanju tog ponašanja, te isti ne treba svesti samo na izricanje disciplinskih mjera.

³⁸ Predmet broj: 404-23-2-PŽ-4/22

a) Prepoznavanje nasilja

Nasilje nad djecom u svim svojim oblicima jedan je od najčešćih razloga obraćanja Ombudsmanu za djecu. I predmeti zaprimljeni u ovoj godini potvrđuju dosadašnju praksu da se od strane subjekata zaštite uglavnom prepoznaju samo slučajevi fizičkog nasilja, dok razni drugi oblici nasilja ostaju skriveni i neprijavljeni, zbog čega Ombudsman za djecu apeluje na sve subjekte zaštite ali i na djecu i njihove roditelje na važnost prepoznavanja svih oblika nasilja kao i na važnost blagovremenog preduzimanja odgovarajućih mjera podrške, budući da nasilje može ostaviti veoma teške fizičke i psihičke posljedice po dijete.

Kao roditelji/staratelji, prijatelji, nastavno osoblje ili stručnjaci nismo uvijek u mogućnosti biti uz dijete i primjetiti sve situacije koje ih možda uznemiruju, ali važno je da obraćamo pažnju na ponašanje djeteta, jer upravo promjene u ponašanju nam mogu biti prvi pokazatelji da se nešto promijenilo i da nešto nije u redu. Ovo je posebno važno iz razloga što djeca često čute o nasilju jer se plaše reakcije nasilnika, ali i da će reakcija subjekata zaštite izostati.

Rad s djecom pokazuje da se otvorenim razgovorom i kroz edukativne i kreativne radionice može probuditi svijest o vršnjačkom nasilju i potreba za njegovim suzbijanjem. Upravo iz tog razloga moramo im pokazati da smo tu, i da ćemo preduzeti sve da ih zaštitimo, a to znači da na nasilje moramo reagovati odmah jer svaka propuštena prilika da ukažemo da je nasilje neprihvatljivo je zapravo potvrda da se nasilje može tolerisati.

b) Adekvatna reakcija

Analizom predmeta pred Ombudsmanom za djecu zapažamo da izostaje utvrđivanje uzroka nasilnog ponašanja, a identifikacija uzroka takvog ponašanja upravo je važna za adekvatnu psihološku, pedagošku, vaspitnu ili drugu vrstu stručne pomoći, kako za žrtvu vršnjačkog nasilja, tako i za počinioca. Situacija se usložnjava ako ima indicija da su potrebne odgovarajuće interventne mjere u djetetovoj porodici. Propust da se blagovremeno i adekvatno reaguje samo može dovesti do eskalacije problematičnog ponašanja djeteta. Vrijeme reagovanja za ovu djecu veoma je važno, i u radu s njima mogu se postići značajni rezultati samo ako se na vrijeme reaguje adekvatnim mjerama.

U rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja roditelji imaju izuzetno važnu ulogu, i oni su partneri sa vaspitno - obrazovnim ustanovama. Međutim, saradnja roditelja i škole vrlo često izostaje. Roditelji u nekim slučajevima nastoje naći opravdanje za nasilno ponašanje svog djeteta i problem uglavnom vide u neadekvatnoj reakciji škole. Zato je važan zajednički pristup u rješavanju ovog problema, jer neadekvatna reakcija nadležnih subjekata i roditelja može ostaviti nesagledivo štetne posljedice po rast i razvoj djeteta.

Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu³⁹ u kojoj se navodi da je učenica XX u jednoj osnovnoj školi žrtva vršnjačkog nasilja, fizičkog i psihičkog od strane učenice istog razreda koje, po navodima, traje oko dvije godine, a da škola nije prepoznala nasilno ponašanja i nije preduzela radnje u skladu sa Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, iako su se roditelji, kako navode, obraćali stručnim službama škole.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu škola je dostavila odgovor iz kojeg, između ostalog, proizilazi da "da roditelji nisu pismeno prijavili vršnjačko nasilno ponašanje".

³⁹ Predmet broj: 132-81-PŽ/22

Ovakav stav vaspitno - obrazovne ustanove je neprihvatljiv, budući da Protokol propisuje da je škola dužna po prijavi nasilja ili po saznanju da je dijete žrtva nekog oblika nasilja postupiti u skladu sa istim, a sve u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta.

Iz ovakvih prijava stiže se utisak da je pravovremena reakcija izostala, kako prema djetetu žrtvi nasilja, tako i prema počiniocu nasilnog ponašanja, a posebno da je izostala saradnja roditelja i vaspitno - obrazovne ustanove, što svakako ostavlja nesagledive posljedice za mentalno zdravlje djece.

Dakle, sistem mora poslati poruku da će žrtva dobiti adekvatnu psiho - socijalnu podršku, te da će počinilac biti adekvatno sankcionisan. Pri tome je posebno važno, kada su i počinioci i žrtve djeca da ta "sankcija" ima prvenstveno vaspitni karakter, čiji je glavni cilj korigovanje ponašanja koje je dovelo do nasilnog ponašanja.

c) Preventivno djelovanje

Kod vršnjačkog nasilja i dijete koje čini nasilje i dijete nad kojim se čini nasilje su žrtve, jer i dijete koje čini nasilje je samo dijete, i upravo zato je ključna uloga prevencije i rane intervencije. Iz tog razloga Ombudsman za djecu ukazuje na potrebu unaprijeđenja sistema zaštite djece od nasilja, s posebnim akcentom na prevenciju nasilja zbog čega je potrebno prije svega provoditi redovne edukacije kako stručnog osoblja koje je u kontaktu sa djecom, tako i same djece i njihovih roditelja, jer prevencija i jeste najbolji vid zaštite.

Škole kao vaspitno - obrazovne ustanove imaju izuzetno važnu ulogu u postupku preventivnog djelovanja i edukacije djece o različitim oblicima vršnjačkog nasilnog ponašanja, obzirom da su škole sredine gdje je vršnjačko nasilje najprisutnije, zbog velikog i svakodnevnog protoka djece. Ne smije se zanemariti ni činjenica da se često pojedini oblici nasilja nastavljaju i van škole, a posebno upotrebom savremenih sredstava komunikacije, kada se slučaj vršnjačkog nasilja iz škole proširi putem društvenih mreža.

U cilju prevencije i sprečavanja štetnih posljedica nasilja Ombudsman za djecu svake godine širom škola Republike Srpske organizuje edukativne radionice za djecu na kojima nastojimo ukazati djeci na to koja ponašanja nisu prihvatljiva, odnosno u kakvim se sve oblicima može javiti nasilje, te kako i na koji način odreagovati kada su oni ili neko koga poznaju žrtve nasilja, s posebnim akcentom na nasilje na internetu.

U prevenciji vršnjačkog nasilja veoma je važno isticanje primjera dobre prakse. Zato Ombudsman za djecu i ovim izvještajem ističe da jedan broj škola krajnje odgovorno pristupa ovom problemu, provodi aktivnosti prevencije i ima uspostavljenu kvalitetnu saradnju sa roditeljima i drugim subjektima zaštite. Međutim, u svakodnevnom životu primjeri ovih škola ostaju neprimijećeni i u potpunoj sjenci slučajeva nasilja kada se nisu preduzele potrebne mjere i aktivnosti, naročito još ukoliko se takvi slučajevi medijski eksponiraju.

3. Nasilje na internetu

Široka rasprostranjenost i relativno laka i pristupačna dostupnost novih informaciono - komunikacionih sredstava je istovremeno otvorila i niz pitanja vezanih za problem bezbjednosti njihove upotrebe. Bezbjednosni aspekt je naročito značajan kada su u pitanju djeca. Za djecu je posebno "privlačna" komponenta lako ostvarive virtuelne komunikacije sa drugima.

Posebna "pogodnost" virtuelne komunikacije je mogućnost anonimnog ostvarenja kontakta sa drugim osobama, što je vrlo prihvatljivo i pogodno za dječiji i adolescentski uzrast. Međutim, ova mogućnost ostavlja širok prostor za razne vrste zloupotreba, pri kojima su djeca najranjivija kategorija. Lako ostvariva komunikacija nosi i rizike koje djeca veoma često ne znaju prepoznati i/ili uopšte ne shvataju njenu ozbiljnost.

Internet u sebi krije i mnoge opasnosti koje djeca, veoma često ne mogu prepoznati ili ih olako shvataju, kao što su: izloženost nasilnim, seksualnim i drugim neprimjerenim sadržajima, kao i izloženost raznim uznemirujućim i neprijateljskim porukama.

Posebno zabrinjava činjenica da se, pod uticajem razvoja tehnologije, različitih društvenih mreža, pojavljuju sve perfidniji oblici nasilnog ponašanja nad i među djecom, pa i pozivi na suicidalne radnje. Takođe, činjenica je i da je veliki dio djece i mladih aktivan u tom virtuelnom svijetu, ali i da su često neinformisani o svim mogućim opasnostima, što ih čini još ranjivijim, a samim tim i izloženijim potencijalnim opasnostima ili mogućim zloupotrebama.

Sve češće u medijima čitamo o zloupotrebi podataka, fotografija ili snimaka djece, a nerijetko se djeca zloupotrebljavaju i seksualno iskorištavaju upravo putem interneta.

Međutim, pored zloupotrebe od strane odraslih lica, popularizacijom društvenih mreža sve prisutnije je i elektronsko vršnjačko nasilje. To je oblik nasilja koji se redovno pojavljuje u sticaju sa psihičkim i socijalnim nasiljem i ima veoma duboke i dalekosežne posljedice po dijete. Ovaj oblik nasilja najčešće se ispoljava u vidu širenja nasilnih i uvredljivih komentara o vršnjaku, kreiranja internetskih stranica koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka, slanja tuđih fotografija, krađa identiteta ili "provaljivanje" u tuđe e-mail adrese, slanje neprimjerenih sadržaja drugima i slično.

Pored navedenih opasnosti uvijek ostaje prisutna činjenica da često i dugotrajno korištenje interneta može dovesti do pretjerane izolacije djece i smanjenja socijalne uključenosti i javljanja poremećenog osjećaja za realno i virtuelno.

Stav Ombudsmana za djecu je da zaštita djece od različitih oblika nasilja, pa tako i elektronskog, zahtijeva multidisciplinarni pristup i saradnju svih nadležnih službi i institucija, bez obzira gdje se nasilje dešava i ko su počinioci.

4. Seksualna zloupotreba

Mediji sve češće nažalost ukazuju na prisutnost slučajeva seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece. Ombudsman za djecu nema prijave o svim ovim slučajevima, što može da upućuje da su nadležni subjekti zaštite, onda kad su dobili prijavu ili imali saznanja da je dijete žrtva seksualnog zlostavljanja, preduzeli sve potrebne mjere iz svoje nadležnosti kako bi zaštitili dijete. Bez obzira što o svim slučajevima nema prijava, Ombudsman za djecu prati po službenoj dužnosti da li su svi subjekti zaštite postupali u najboljem interesu djeteta u svakom pojedinačnom slučaju.

Do prije nekoliko godina prijave o seksualnom zlostavljanju djece podnosile su najčešće nadležne zdravstvene ustanove - kada je zatražena medicinska pomoć zbog bolesti djeteta, ljekari su izrazili sumnju da je dijete žrtva seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, a sada sve češće prijave podnose i zaposleni u vaspitno - obrazovnim ustanovama, djeca im prijavljuju da su žrtve nekog od ovih oblika nasilja. To negdje ukazuje da su različiti programi prevencije koji su realizovani i sa djecom i zaposlenima u vaspitno - obrazovnim ustanovama doveli do toga da djeca progovaraju o nasilju koje trpe, da su sve hrabrija da prijave seksualno zlostavljanje, što je vrlo važno, kao i da prepoznaju osobe od povjerenja kojima se mogu obratiti za pomoć, da očekuju da će dobiti zaštitu, ali i da su i škole sve spremnije, ne samo prijavljivati ovakve slučajeve, već i otvoreno ukazivati na problem.

Sve veća osvještenost društva o problemu i sve veća spremnost nadležnih da na problem odgovore, za posljedicu ima i sve veći broj prijava, i zato su važne sistemske i planske mjere i aktivnosti u različitim sektorima - posebno programi prevencije namijenjeni djeci i onima koji rade sa djecom, jer je prevencija najbolji vid zaštite, ali i odgovornost onih koji ne vide svu težinu i sve posljedice ovih djela. Pri tome je vrlo važno da reakcija nadležnih bude i brza i adekvatna, prvo u zaštiti djeteta, a onda i u procesuiranju i adekvatnom kažnjavanju počinilaca. U protivnom posljedice po dijete mogu biti još teže.

Analiza predmeta otvorenih pred Ombudsmanom za djecu pokazuje da djecu najčešće zlostavljaju njima poznata i bliska lica sa kojima djeca imaju uspostavljen određen odnos povjerenja. To su najčešće bliski srodnici, poznanici, komšije, nastavnici i slično, čime se razbija predrasuda da su "seksualni zlostavljači" djeci nepoznata lica ili lica sa problemima u ponašanju.

Prema Informaciji Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj u 2021. godini evidentirano je 75 krivičnih djela protiv polnog integriteta i seksualnog iskorištavanja djeteta.

Od evidentiranih 75 KD iz ove oblasti: 4 KD se odnose na Silovanje, 30 KD Obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina, 10 KD Iskorištavanje djece za pornografiju, 12 KD Polno uznemiravanje, 4 KD Upoznavanje djece sa pornografijom, 1 KD Iskorištavanje kompjuterske mreže za izvršenje KD seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, 3 KD Obljuba nad nemoćnim licem, 3 KD Zadovoljavanja polnih strasti pred djetetom, 1 KD Polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina, 4 KD Polna ucjena, 1 KD Polno nasilje nad djetetom, 1 KD Navođenje djeteta na prisustvovanje polnim radnjama i 1 KD Navođenje na prostituciju.

Od ukupnog broja izvršenih ovih krivičnih djela ostala su nerasvijetljena dva: jedno KD Iskorištavanje djece za pornografiju i jedno KD Upoznavanje djece sa pornografijom. Prema istom izvoru broj krivičnih djela protiv polnog integriteta manji je za 15,7% u odnosu na 2020. godinu.

Prema informaciji Ministarstva unutrašnjih poslova u 2022. godini evidentirano je 51 slučaj seksualnog nasilja nad djecom.

Djeca koja smještena u ustanove najugroženija su kategorija, i u najvećem su riziku kada je u pitanju kršenje njihovih prava, posebno prava na zaštitu od nasilje. Jedan takav slučaj koji je posebno uznemirio javnost jeste slučaj seksualnog zlostavljanja maloljetne štíćenice smještene u ustanovu socijalne zaštite, i to od strane zaposlenika te ustanove.

Osim činjenice da, u navednom slučaju, nakon saznanja da postoji sumnja da je dijete žrtva seksualnog zlostavljanja od strane zaposlenog, ustanova nije blagovremeno preduzela neophodne aktivnosti i mjere, kako prema djetetu tako ni prema samom počiniocu, dodatna šteta djetetu nanescena je nakon što su pojedini detalji o djetetu (zdravstveno stanje, socijalne prilike i sl.) kao i samom slučaju iznošeni u javnost.

Upravo to je bio jedan od razloga da Ombudsman za djecu pristupi izradi četvrtog Posebnog izvještaja o pravu djece na smještaj u ustanovu socijalne zaštite, gdje smo osim razgovora sa samim štíćenicima, utvrdili i da li su i po kojim osnovama dolazi do povrede prava djece smještene u ove ustanove.

Ombudsman za djecu je u prethodnim izvještajima davao preporuke JU Domu za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja "Rada Vranješević" Banja Luka, za izradu posebnih protokola/pravilnika kojima bi se tačno definisala procedura postupanja u slučajevima kriznih situacija, slučajeva nasilja, nepoštovanja kućnog reda i sl. Dom je donio dva protokola, jedan se odnosi na postupanje zaposlenih u kriznim situacijama, i drugi predstavlja stimulativne i korektivne mjere prema štíćenicima. Pored donošenja navedenih procedura bitno je da sa istim budu upoznati i djeca, odnosno njihovi roditelji/staraoci, zaposleni u ustanovi, što je ustanova, kako navode, i omogućila.

Pored navedenih protokola urađen je Etički kodeks zaposlenih u JU Domu za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja "Rada Vranješević" Banja Luka, a što je u skladu sa postojećim Smjernicama⁴⁰.

Prilikom izrade Posebnog izvještaja o Pravu djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu, jedan dio izvještaja se odnosio i na razgovor sa štíćenicima Doma, te kada smo pitali štíćenike Doma kome bi se povjerali kada bi imali neprijatnu situaciju, većina ih je odgovorila svom matičnom vaspitaču, ili drugom vaspitaču, stručnoj službi, nekome od vršnjaka i na kraju staraocu. Iako bi staralac trebao biti primarno lice koje se brine o potrebama štíćenika, ovo potvrđuje prethodni zaključak da institut starateljstva, posebno kada su u pitanju djeca bez roditeljskog staranja, u praksi nije u potpunosti primjenjen. Ono što zabrinjava je odgovor štíćenika o reakciji istih na njihovu prijavu o povredi prava, jer se u 33% slučajeva navodi da se ništa nije preduzelo. Bez obzira da li se u konkretnim slučajevima radilo o povredi prava, primjedbama, sugestijama ili bilo kakvim drugim zahtjevima štíćenika, opravdanim ili neopravdanim, neophodna je povratna reakcija, odnosno adekvatan odgovor na navedene situacije uz poštovanje i uvažavanje ličnosti i integriteta svakog djeteta.

Potrebno je da djeca smještena u Dom imaju pristup poznatom, djelotvornom i nepristrasnom mehanizmu kojima mogu prijaviti svoje žalbe ili brige u vezi sa tretmanom ili uslovima

⁴⁰ Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece, član 107.

zbrinjavanja. Takvi mehanizmi trebaju uključivati inicijalne konsultacije, povratne informacije, implementaciju i daljnje konsultacije.⁴¹

Pored veće odlučnosti da se preduzmu određene mjere nakon prijava, odnosno sumnje na počinjeno nasilje od strane same ustanove, te nužne podrške sistema, potrebno je više edukacija samih zaposlenika, kvalitetnija međuresorna saradnja, te sistemsko preventivno i reaktivno djelovanje u cilju zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja.

Lanzarote komitet je 10. marta 2022. godine usvojio Izvještaj o implementaciji „Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja putem informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT)” – „Rješavanje izazova koje izazivaju seksualne slike i/ili videozapisi koje dijete samo generira.”

Lanzarote komitet ispitivao je niz izazova koji su pokrenuli nekoliko trendova seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece a koji proizilaze iz brzog razvoja i povećane upotrebe informaciono-komunikacionih tehnologija, te su formirane i preporuke u vezi sa koracima koje treba preduzeti kako bi se efikasno poboljšala primjena Lanzarote konvencije⁴².

Lanzarote komitet zahtjeva od svih članica da osiguraju da se istrage i krivični postupci u seksualnim krivičnim djelima protiv djece uz pomoć IKT-a tretiraju kao prioritet i provode bez neopravdanog odgađanja⁴³.

Takođe, Komitet poziva države članice da uklone zahtijev da se krivično gonjenje može pokrenuti samo nakon prijave žrtve ili prijave iz države mjesta gdje je krivično djelo počinjeno zbog krivičnih dijela seksualne zloupotrebe, krivičnih dijela koja se odnose na dječiju prostituciju, izrade "dječije pornografije" i krivičnih dijela koja se odnose na učestvovanje djeteta u pornografskim izvođenjima kada ih je počinio jedan od njihovih državljana ili osoba koja ima uobičajeno boravište na teritoriji te države.

Komitet dalje predlaže da države članice preduzmu potrebne zakonodavne ili druge mjere za pomoć djeci žrtvama seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe, u kratkoročnom i dugoročnom periodu, u njihovom fizičkom i psihosocijalnom oporavku, a te mjere moraju uzeti u obzir stajališta, potrebe i bojazni djeteta.

Kao određeni vid prevencije od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, Komitet poziva članice da osiguraju da se podizanje svijesti djece, o rizicima sa kojima se suočavaju prilikom generisanja i/ili dijeljenja vlastitih seksualnih slika i/ili video zapisa odvija dovoljno rano, prije nego što dođu do tinejdžerske dobi, te da je "prilagođeno njihovom razvojnog kapacitetu", ili drugim riječima njihovom uzrastu i stepenu zrelosti.

Takođe, preporuke se odnose i na podsticanje sektora IKT-a, medija i drugih stručnjaka na podizanje svijesti među djecom, roditeljima, osobama koje imaju redovan kontakt sa djecom ali i javnost, o rizicima seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece, kao i o preventivnim mjerama koje se mogu preduzeti, a poseban zahtjev odnosi se na obavezu da se osigura da sva djeca na primarnom ili sekundarnom nivou dobiju informacije o rizicima seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe djece koja se vrši putem IKT-a.

⁴¹ Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece, član 99.

⁴² Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe

⁴³ Preporuka III-29

Organizovanje predavanja i aktivnosti na ovu temu ne bi smjelo biti prepušteno diskreciji škola ili nastavnika.

Takođe, Lanzarote komitet je pozvao sve članice da dosljedno uključe djecu u razvoj programa podizanja svijesti o sigurnosti na internetu.

5. Ostali oblici nasilja

U ostvarivanju prava djece na zaštitu od različitih oblika nasilja mediji imaju izuzetno važno ulogu, posebno u podizanju svijesti javnosti o prisutnosti problema uopšte, i neophodnosti blagovremene i adekvatne reakcije nadležnih. Ombudsman za djecu od medija često dobija informacije da je dijete žrtva nasilja.⁴⁴

Po saznanju iz medija Ombudsman za djecu je po službenoj dužnosti⁴⁵ pokrenuo postupak zbog nasilja nad djetetom od odrasle osobe izvršenog na javnom mjestu u blizini prodavnice od strane nepoznate žene koja je fizički napala dijete bez roditeljskog staranja koje je sa još dva drugara krenulo u prodavnicu.

Prema dobijenoj informaciji od nadležne PU MUP RS o preduzetim radnjama povodom prijavljenog nasilnog ponašanja, Ombudsman za djecu je saznao za propuste u radu ovlaštenih lica u ustanovi gdje je dijete smješteno. S obzirom da se radi o djetetu bez roditeljskog staranja koje je smješteno u ustanovu, kao i da se radi o takvoj vrsti i stepenu nasilja nad djetetom koje ima obilježje krivičnog djela, upućena je preporuka Ustanovi gdje su djeca bez roditeljskog staranja smještena u cilju preduzimanja aktivnosti i mjera radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta na način da:

- u ovom, ali i u svim ostalim slučajevima nasilja nad djecom smještenim u Ustanovi postupa u skladu sa Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, te*
- da iskoristi sva zakonom propisana pravna sredstva koja se odnose na procesuiranje počinitelaca nasilja nad djecom u cilju posebne zaštite djeteta koje je pretrpjelo nasilje.*

Ombudsman za djecu ističe da, u skladu sa Ustavom Republike Srpske, djeca bez adekvatnog roditeljskog staranja imaju pravo na posebnu zaštitu.

⁴⁴ Bosna i Hercegovina je država članica Lanzarote konvencije od marta 2013. godine

⁴⁵ Predmet broj: 856-9-2-PŽS/22

V VASPITNO – OBRAZOVNA PRAVA

U izvještajnom periodu institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je 79 prijava - žalbi koja se odnose na povredu vaspitno - obrazovnih prava djeteta.

Priznajući pravo na obrazovanje, kao jedno od osnovnih prava djeteta, Konvencija o pravima djeteta posebno ukazuje da obrazovanje treba da obezbijedi da svako dijete savlada osnovne životne vještine, a one uključuju ne samo pismenost, već i životne vještine kao što su sposobnost da se donesu uravnotežene odluke, da se sukobi rješavaju na nenasilan način, da se razvije zdrav način života, dobri odnosi u društvu i odgovornost, kritičko razmišljanje, kreativni talenti i druge sposobnosti koje pružaju djeci sredstva koja su im potrebna da bi slijedila svoje životne izbore.

1. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Pravo na obrazovanje je osnovno ljudsko pravo i njegovo ostvarivanje direktno utiče na mogućnost pristupa i ostvarivanje brojnih drugih prava. U sistemu obrazovanja poseban značaj ima predškolsko vaspitanje i obrazovanje, a mnoga naučna istraživanja potvrđuju dugoročne pozitivne efekte ranog institucionalnog obuhvata djece sistemom predškolskog vaspitanja i obrazovanja, uključujući i povećanje obrazovnih rezultata u školi, manje napuštanja škole i procesa obrazovanja, značajno smanjenje socioekonomske nejednakosti, poboljšanje govora, pismenosti, ponašanja, emotivnih vještina i sl., s naglaskom da je najveći efekat predškolskih programa za djecu od 3-5 godina u kognitivnom domenu.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu zaprimio je prijave kojima se ukazuje na čestu promjenu vaspitača u jednoj vrtićkoj grupi.

U konkretnom slučaju⁴⁶ u periodu od 2 godine u toj vrtićkoj grupi promijenilo se više vaspitačica. Roditelji dalje navode da se vaspitačice smjenjuju na svakih par mjeseci, da nikada nisu dobili nikakvo obavještenje o tome od strane vaspitno - obrazovne ustanove, a na njihovo obraćanje upravi dobili su odgovor da su zbog bolovanja jedne od vaspitačica primorani na konstantnu zamjenu istih. Roditelji dalje navode da je ovakvim pristupom narušen kontinuitet u radu sa djecom što je uticalo na razvoj empatijskih sposobnosti kod djece, te da samim tim nisu obezbjeđeni ciljevi predškolskog vaspitanja i obrazovanja koji su definisani zakonom.

Članom 7. Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju⁴⁷ obezbjeđuje se, između ostalog:

- jednaka dostupnost vaspitanja i obrazovanja svakom predškolskom djetetu bez diskriminacije i izdvajanja djece po bilo kojem osnovu, u skladu sa zakonom,
- mogućnost kvalitetnog vaspitanja i obrazovanja pod jednakim uslovima u prigradskim i seoskim, odnosno socijalno i kulturno manje podsticajnim sredinama, u skladu sa dostignućima savremene pedagoške nauke,

⁴⁶ Predmet broj: 1350-80-3-PŽ/21

⁴⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 79/15, 63/20 i 64/22

- kvalitetno vaspitanje i obrazovanje u svim aspektima razvoja djece u okviru sistema aktivnosti namijenjenih bogaćenju iskustava u sigurnoj i podsticajnoj sredini za igru i učenje.

Cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja između ostalog jeste podsticanje fizičkog, intelektualnog i socioemocionalnog razvoja djece, razvoj govora i kreativnosti, kao i učenje zasnovano na iskustvu i interesovanjima.

Pretpostavka za ostvarivanje navedenih ciljava jeste i uspostavljanje adekvatnog odnosa na relaciji dijete - vaspitač, stoga promjena vaspitača sama po sebi, posebno u najranijem uzrastu djece, za djecu traži i novo vrijeme prilagođavanja.

Dodatni problem predstavlja i činjenica da i roditelji i djeca za promjenu vaspitača saznaju onda kada se ona i desila, što znači da je i u tom dijelu izostala potrebna komunikacija sa roditeljima, a što i sami roditelji konstatuju u svom obraćanju.

Kako, na koji način i u kojoj mjeri česta promjena vaspitača može uticati na već uspostavljene odnose, i šta za djecu u tom uzrastu znači ponovni proces adaptacije prema Mišljenju⁴⁸ Republičkog pedagoškog zavoda bilo bi poželjno da tim vaspitača kontinuirano, tokom radne godine realizuje vaspitno - obrazovni rad sa jednom vaspitnom grupom. S druge strane, smatraju da nije objektivno tvrditi da je sama promjena vaspitača, ako se ima u obziru da oni profesionalno izvršavaju svoje obaveze i realizuju vaspitno - obrazovni rad, narušava odnose na relaciji vaspitač - dijete.

Ipak, uvažavajući kontinuitet rada vaspitača sa djecom, promjena vaspitača, naročito više puta u toku jedne godine, morala bi biti opravdana zaista objektivnim okolnostima sa kojima bi i djeca (na njima prilagođen način uz eventualnu podršku stručnog osoblja predškolske ustanove) na vrijeme bili upoznati i za koje bi bili pripremljeni.

2. Osnovno vaspitanje i obrazovanje

Kada je u pitanju osnovno obrazovanje, prijavama - žalbama koje je Ombudsman za djecu zaprimio u izvještajnom periodu, uglavnom se kao i u prethodnim periodima ukazuje na povrede prava djece u pogledu izricanja vaspitno - disciplinskih mjera, prilagođenosti nastavnog plana i programa, organizaciju nastave, te prevozu učenika, odnosno sufinansiranju troškova prevoza učenika od strane resornog ministarstva.

1) Disciplinska odgovornost učenika

Zaprimljene prijave - žalbe u izvještajnom periodu ukazuju da su u praksi i dalje prisutni propusti u vezi sa izricanjem vaspitno - disciplinskih mjera, a najčešće:

- škola nema pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, pravilnici nisu doneseni po zakonskoj proceduri, ili nisu javno objavljeni,
- pravilnici ne definišu način i proceduru vođenja disciplinskog postupka, niti postupak utvrđivanja odgovornosti učenika i učešće djeteta u postupku,
- povreda zbog koje se vodi disciplinski postupak nije opisana niti dokazana,
- u postupku utvrđivanja disciplinske odgovornosti ne učestvuju roditelji, dijete,
- škole ne donose odluke o izrečenim mjerama u pisanoj formi,

⁴⁸ Mišljenje broj: 07/2.01/031-614-106/22 od 14.03.2022. godine

- odluke o izrečenoj mjeri ne dostavljaju se roditeljima ili staraocima učenika.

Pitanje školske discipline izuzetno je važno za obrazovni sistem i pretpostavka je za kvalitetno funkcionisanje istog, jer samo uz odgovarajuću disciplinu moguće je nesmetano izvođenje procesa nastave, a samim tim i ostvarivanje svih ciljeva obrazovanja. Iz tog razloga veoma je važno jasno definisati pitanje disciplinske odgovornosti učenika, budući da izrečena mjera treba da ima ne samo korektivni nego i preventivni karakter, stoga ona prije svega treba da bude vaspitna, pa tek onda disciplinska.

Osnovna svrha disciplinske mjere jeste, između ostalog, da djeluje preventivno, da spriječi učenika da vrši nove povrede njegovih obaveza, ali i da kod učenika razvija svijest da pravila školske discipline treba da se poštuju.

U izricanju vaspitno - disciplinske mjere veoma je važna i uloga roditelja, koji treba da budu upoznati kako sa pravima, obavezama i odgovornostima u školi, tako i sa posljedicama propuštanja odgovornosti, što uključuje i obaveznu saradnju sa školom.

S druge strane škola je obavezna da o svakoj povredi obaveza učenika i pokretanju disciplinskog postupka obavijesti roditelje, kao i da odluke o izrečenim disciplinskim mjerama dostavi roditeljima.

2) Saradnja škole i roditelja

Ombudsman za djecu i ovim izvještajem ukazuje na važnost saradnje roditelja i škole i na potrebu njihovog partnerskog odnosa u ostvarivanju prava djece u obrazovnom sistemu po svim osnovama. Saradnja roditelja i škole mora da bude stalna i da se zasniva na međusobnom uvažavanju i zajedničkom doprinosu uspjehu svakog djeteta.

Da saradnja škole i roditelja nije na potrebnom nivou potvrđuju i obraćanja roditelja Ombudsmanu za djecu jer je reakcija škole na njihovu prijavu izostala.

I drugi pojedinačni predmeti po kojima je Ombudsman za djecu postupao, ukazuju da kada dijete ima problem bilo koje vrste, ako do tada nije bilo potrebne saradnje roditelja i škole, tada se problem dodatno usložnjava.

Iako je zakonom definisano da roditelji imaju i pravo i obavezu da se redovno informišu o uspjehu svoje djece, u praksi te mogućnosti roditelji ne koriste u potrebnoj mjeri, a škola na tome i ne insistira.

Škole i roditelji međusobnu saradnju u najvećem broju slučajeva ocjenjuju kao dobru, međutim, ta saradnja najčešće podrazumijeva roditeljske sastanke i informacije, na kojima roditelji dobijaju informacije o ocjenama svoga djeteta u učenju i vladanju, dok o ostalim aktivnostima škole vrlo malo znaju i u iste nisu uključeni.

U posljednje vrijeme škole sve više ukazuju na to da je uvođenjem "Elektronskog dnevnika", na osnovu kojeg roditelji mogu redovno pratiti, ocjene, izostanke i druge aktivnosti učenika

smanjen broj dolazaka roditelja na informacije. Informisanje o učeniku ne podrazumijeva samo informacije o ocjenama, već se odnosi i na ponašanje djeteta, njegov odnos sa učiteljima i drugom djecom, te na postojanje eventualnih problema u ponašanju i razvoju učenika a koji mogu uticati na njegovo dalje školovanje kao i rast i razvoj.

Dok jedan dio roditelja ne dolazi na roditeljske sastanke, drugi dio njih se ne odaziva ni na pismene pozive škola. U takvoj situaciji škole rijetko obavještavaju centar za socijalni rad, zbog zanemarivanja djeteta i njegovih potreba, ali i kada obavijeste centar za socijalni rad, izostaje povratna informacija po prijavi škole.

Škole problem vide u nezainteresovanosti roditelja i njihovoj nespremnosti na saradnju, a roditelji problem vide u školi, jer izostaje njeno veće angažovanje da se ta saradnja uspostavi odmah na početku školske godine. Da bi se uspostavio i jačao partnerski odnos škole i roditelja, roditelji bi sa polaskom djeteta u školu, i svakom novom školskom godinom, morali biti upoznati sa njihovim pravima i obavezama u obrazovnom sistemu, ali ne samo radi zadovoljavanja forme, već zato što dobro organizovan i osmišljen partnerski odnos porodice i škole predstavlja bitan uslov za potpuno ostvarenje osnovnih ciljeva vaspitanja i obrazovanja.

Kvalitetna saradnja škole i roditelja, prema ocjeni stručnjaka ima pozitivan uticaj na uspjeh djeteta u školi i njegovo cjelokupno ponašanje, jer omogućava kontinuirano praćenje učenika i prepoznavanje uzroka eventualnih problema sa kojima se učenik susreće. Iz tog razloga saradnja roditelja i škole treba biti kontinuirana jer proces vaspitanja i obrazovanja treba posmatrati kao jednu cjelinu koja se odvija u krugu škole i porodice.

3) Nastavni plan i program

Ombudsman za djecu nastoji da tokom svojih redovnih aktivnosti, koje podrazumijevaju edukaciju djece o njihovim pravima, razgovara sa djecom o raznim temama koje se tiču njihovog obrazovanja, ali i da im damo priliku da u skladu sa pravom na participaciju daju svoje mišljenje i prijedloge mjera kako u cilju poboljšanja njihovog položaja i statusa.

Kada je u pitanju sam proces vaspitanja i obrazovanja, djeca najčešće ističu da je postojeći nastavni plan i program preopterećen, da imaju puno predmeta i nastavnih sadržaja, a malo praktičnog znanja, te da nisu u dovoljnoj mjeri zastupljene one teme i problemi koji su stvarni, odnosno životni i za koje informacije moraju dobiti u školi, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovim mogućnostima i potrebama.

Djeca navode da im trebaju informacije o njihovom zdravlju, zdravoj ishrani, reproduktivnom zdravlju, različitim oblicima nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, zaštiti od alkohola, droga i duvana, o izražavanju njihovog mišljenja i da im se omogući veći stepen participacije, odnosno učešća u svim pitanjima koja ih se tiču.

Promjene moraju biti usmjerene na smanjenje nastavnog gradiva, na razvijanje kreativnog učenja, na kvalitetniji rad sa talentovanom djecom, na bolju međusobnu saradnju učenika,

roditelja i škole i na uključivanje u obrazovni proces onih tema koje su izuzetno važne za razvoj i odrastanje djeteta.

Promjene moraju osigurati da su djeca aktivni učesnici u nastavi, a ne samo pasivni posmatrači. Ključno je da je nastavni plan i program prilagođen uzrastu djeteta i njegovim mogućnostima, da dijete razumije gradivo koje usvaja, da rješava probleme i samostalno zaključuje, jer djeca treba da uče za život, a ne za ocjenu. Pored toga, iako je škola uvijek bila, a i po definiciji je, i vaspitna i obrazovna ustanova, danas, pod pritiskom nastavnog plana i programa za vaspitni rad sa djecom nije ostavila dovoljno prostora. A taj prostor se mora pronaći u okviru nastavnog plana i programa, jer umanjeње vaspitne uloge škole dovodi u pitanje ostvarivanje ciljeva obrazovanja definisanih zakonom.

4) Organizacija vaspitno - obrazovnog rada

Jedan dio prijava odnosio se i na organizaciju rada pojedinih škola, odnosno rad u smjenama.

U svome obraćanju⁴⁹ Ombudsmanu za djecu roditelji navode da su učenici prva 3 razreda stalno druga smjena. Kako te smjene nisu usklađene sa radnim vremenom roditelja, dešava se da djeca od jutra budu u školi, u produženom boravku, nakon čega slijedi nastava, pa se vraćaju u produženi boravak do povratka roditelja sa posla. Zbog toga djeca dolaze kući nakon čega slijedi pisanje zadaće. Djeca su zbog takvog načina organizovanja nastave umorna i razdražljiva, a nemaju vremena ni za igru i slobodno vrijeme.

Do ovakvih slučajeva najčešće je dolazilo zbog nemogućnosti ostvarivanja norme pojedinih nastavnika, posebno onih koji su dio norme odrađivali u područnim školama.

U drugom slučaju radilo se o školi koja je imala popunjenje kapacitete te nije bilo moguće drugačije organizovanje nastave.

U svim navedenim, ali i u drugim slučajevima po kojima je postupao Ombudsman za djecu, škole su uvažile preporuke Ombudsmana te izvršile reorganizaciju rada.

5) Prevoz učenika

Pitanje organizacije prevoza učenika⁵⁰ i dalje ostaje dominantan problem u manjim sredinama gdje nema dovoljnog broja prevoznika, kao i u slučajevima kada nije moguće uskladiti prevoz za manji broj djece koja žive u istoj opštini, ali u različitim dijelovima koji su međusobno veoma udaljeni. Problem nastaje i kada nema redovnih prevoza za učenike, nema registrovanih prevoznika, pa je školi ostavljeno da sama organizuje dolazak svih učenika u školu.

Takođe, jedan dio roditelja ukazivao je na zloupotrebe prava na ostvarivanje prevoza na način da su pojedina lica dostavljala školi lažne podatke o udaljenosti između škole i mjesta stanovanja djeteta.

Navedeni predmet je proslijeđen resornom ministarstvu.

⁴⁹ Predmet broj:1220-67-3-PŽ/21

⁵⁰ Predmet broj: 202-8-3-PŽ/22

VI EKONOMSKO – SOCIJALNA PRAVA

Ekonomsko - socijalna prava djece u izvještajnoj godini čine ukupno 64 prijave. Najveći broj prijava odnosio se na pravo djeteta na izdržavanje i pravo na materijalnu pomoć, zatim slijede pravo na ostale materijalne naknade: dodatak na djecu, naknada za roditelja - njegovatelja, ekonomska eksploatacija djece, te druga prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite.

Konvencija o pravima djeteta propisuje da države članice uvažavaju pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mjere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu s nacionalnim zakonima.⁵¹

Takođe, države članice priznaju pravo svakog djeteta na životni standard primjeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta. Roditelj(i) ili druga lica odgovorna za dijete imaju prvenstveno odgovornost da, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, obezbijede životne uslove potrebne za razvoj djeteta.

1. Pravo na životni standard

Svako dijete ima pravo na primjeren životni standard adekvatan za fizički, mentalni, duhovni, moralni i društveni razvoj djeteta, a obaveza države je da to i osigura. Ovo pravo prepoznaje dijete kao nosioca sopstvenog prava na razvoj uz podršku roditelja i drugih staratelja kroz obezbjeđivanje adekvatnih i neophodnih uslova za život, uključujući ali ne ograničavajući se samo na ishranu, odjeću i smještaj za djecu. Porodica i drugi staratelji imaju odgovornost, ali države imaju obavezu da poštuju, štite i ispunjavaju prava djeteta.

Mnoge pravne i političke odluke utiču na to kako djeca doživljavaju svoj životni standard. Uticaj siromaštva na djecu je drugačiji nego na odrasle. Države moraju da stvore okruženje koje poštuje ljudsko dostojanstvo i obezbjeđuje holistički razvoj svakog djeteta.

Pitanje ostvarivanja prava na životni standard posebno je osjetljivo kada se radi o djeci sa smetnjama u razvoju. U tom slučaju neophodno je razvijanje i širenje usluga rane intervencije, kako djece tako i njihovih porodica, jer se na taj način prevenira institucionalizacija djece, ali se istovremeno jačaju i roditeljski kapaciteti kako bi isti bili u mogućnosti adekvatno odgovoriti na pojačane potrebe djeteta i podržati njihov razvoj.

UN Komitet je u zaključnim napomenama i preporukama izrazio ozbiljnu zabrinutost vrlo visokom stopom nezaposlenosti i sporim napretkom i izradi strategija i programa za smanjenje siromaštva od strane entitetskih vlada, što se negativno odražava na životni standard djece. S tim u vezi komitet podsjeća na ranije date preporuke, te predlaže državi da:

- uskladi svoje propise i politike u vezi sa dječijim dodatkom i uslugama socijalne zaštite, kako bi se osigurao pristup kvalitetnoj socijalnoj pomoći u državi potpisnici,

⁵¹ UN Konvencija, čl. 26.

- ubrza izradu strategija i programa za smanjenje siromaštva na lokalnom i nivou zajednice, kako bi se osigurao ravnopravan pristup osnovnim uslugama, uključujući vodosnadbjevanje i kanalizaciju, stanovanje, socijalne usluge, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje,
- poveća prilike za zapošljavanje za porodice sa djecom u nepovoljno materijalnom položaju, te
- osigura dovoljne finansijske, kadrovske, i tehničke resurse i obuku kadra u sistemu socijalne zaštite, uključujući centre za socijalni rad, kako bi se roditeljima i porodicama, naročito samohranim roditeljima, pružila neophodna finansijska, pravna i druga podrška i omogućilo im se da brinu o svojoj djeci⁵².

2. Pravo na izdržavanje

Povreda prava djeteta na izdržavanje se zajedno sa pravom na materijalnu pomoć najčešće krši. U skladu sa tim Ombudsman za djecu podsjeća da dijete ima pravo na izdržavanje, a roditelji, prije svih, imaju i obavezu i odgovornost da obezbijede ostvarivanje ovog prava djeteta. Država ima obavezu uspostaviti sistem u kojem će roditelji, ili druga lica odgovorna za dijete, tu svoju obavezu i izvršavati, a ako to nisu u mogućnosti, onda država mora osigurati sredstva za izdržavanje djeteta. Sistemske mjere moraju obezbijediti da dijete dobije potrebna sredstva za izdržavanje.

Do povrede prava djece dolazi po više osnova, prva se ogleda u tome što nemaju sva djeca jednak pristup u ostvarivanju ovog prava jer je prema Porodičnom zakonu Republike Srpske propisano da će sud po službenoj dužnosti odlučiti o izdržavanju djece kada odlučuje o povjeravanju djece na zaštitu i vaspitanje jednom od roditelja.⁵³ S druge strane kada su u pitanju djeca rođena u vanbračnoj zajednici, o povjeravanju djece odlučuje nadležni organ starateljstva koji je analogno tome odlučivao i o izdržavanju djece. Dakle, kada je u pitanju izdržavanje bračne i vanbračne djece, odluku u praksi donose dva različita organa u dva različita postupka, upravnom i sudskom.⁵⁴

Po drugom osnovu do povrede prava djece dolazi zbog dugotrajnih postupaka koji prethode donošenju odluke o pravu na izdržavanje, a nakon toga nastaju problemi oko izvršenja tih odluka. Upravo to je i razlog da se inicira donošenja Zakona o privremenom izdržavanju djece, čiji je primarni cilj da se pomogne djeci da na jednostavniji način ostvare svoje pravo na izdržavanje od roditelja dužnika, tako što bi se novčana sredstva na ime izdržavanja djeteta isplaćivala iz sredstva Fonda za privremeno izdržavanje, a Fond bi preuzeo teret prinude naplate tih sredstava od strane dužnika.

Poseban problem nastaje kod izdržavanja sa međunarodnim elementom, kada je jedan od roditelja strani državljanin ili ima prebivalište/boravište u inostranstvu, iako je to pitanje definisano Konvencijom o međunarodnom ostvarivanju prava na izdržavanje djeteta i drugim oblicima izdržavanja porodice, koja je sačinjena u Hagu 23.11.2007. godine, a ratifikovana je i u Bosni i Hercegovini 2012 godine.⁵⁵ Dešava se da roditelji kao zakonski zastupnici svoje

⁵² CRC/C/BIH/CO/5-6 tačka 37. i 38.

⁵³ Član 265. Porodičnog zakona

⁵⁴ Novim Porodičnim zakonom ovo pitanje bi trebalo biti regulisano na način da o izdržavanju djece odlučuje sud.

⁵⁵ "Službeni glasnik BiH", broj: 6/12

djece i ne traže izdržavanje jer nemaju informaciju o postupku i načinu ostvarivanja prava na izdržavanje u navedenim slučajevima.

Dalje, prema Porodičnom zakonu organ starateljstva, odnosno centar za socijalni rad, vodi evidenciju o izdržavanju djece i roditelja, prema uputstvu koje propisuje rukovodilac organa uprave za poslove socijalne zaštite⁵⁶, međutim u praksi, vođenje ovakvih evidencija najčešće izostaje. Iako je jedna od preporuka UN Komiteta uspostavljanje jedinstvene baze podataka u okviru kojih bi se vodile različite evidencije o djeci, uključujući i broj djece koja ne ostvaruju pravo na izdržavanje, još uvijek nemamo jedinstvene podatke o djeci.

Takođe, organ starateljstva može u ime maloljetnog djeteta pokrenuti spor o izdržavanju, odnosno za povećanje izdržavanja, kada roditelj kod koga se dijete nalazi na zaštiti i vaspitanju bez opravdanih razloga ne koristi to pravo. Takođe, ako roditelj ne traži izvršenje dosuđenog izdržavanja, organ starateljstva je ovlašćen da u ime maloljetnog lica podnese sudu prijedlog za izvršenje⁵⁷, ali se takođe postavlja pitanje da li se, koliko često i kada, odnosno u kojim slučajevima ova mogućnost i koristi.

Donošenjem novog Porodičnog zakona, kao i Zakona o privremenom izdržavanju djece, trebalo bi da budu otklonjene situacije koje su dovodile do povrede prava djeteta po ovom osnovu, ali i da se osigura jednak pristup i veći stepen zaštite prava djeteta na izdržavanje, a samim tim na odgovarajući životni standard.

Prijave vezano za pravo djeteta na izdržavanje se uglavnom odnose na neodgovoran odnos roditelja koji na različite načine izbjegavaju svoju obavezu plaćanja izdržavanja na način da izbjegavaju uplatu, dokazujući da "nemaju prihode niti imovinu, ni mogućnost da zarade ili su na nepoznatoj adresi, ili isplaćuju samo dio izdržavanja ili tu svoju obavezu izvršavaju periodično, a ne u kontinuitetu".

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države članice da preduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi obezbjedile da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete, kako u okviru države članice tako i iz inostranstva. Posebno, ako lice koje je finansijski odgovorno *za dijete ne živi u istoj državi u kojoj i dijete živi*, države članice podstiču pristupanje međunarodnim sporazumima, odnosno zaključenje takvih sporazuma, kao i drugih odgovarajućih aranžmana.⁵⁸

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu-žalbu⁵⁹ kojom se kazuje da na povredu prava djeteta na izdržavanje zbog činjenice da postupak donošenja rješenja traje nepune dvije godine od momenta pokretanja postupka. Mjesno nadležni sud je na teritoriji druge države (Crna Gora), gdje živi roditelj koji treba da plaća izdržavanje za svoje dijete, a tokom postupka utvrđeno je da je postojao problem u korespondenciji između sudova, tokom dostavljanja dokumentacije potrebne za vođenje postupka.

Ombudsman za djecu nadležnom sudu na teritoriji Republike Srpske ukazao je na neophodnost hitnosti postupanja u navedenom predmetu. Nakon toga je i evidentno ubrzano

⁵⁶ Član 257. stav 3.

⁵⁷ Član 256. Stav 1 i 2

⁵⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

⁵⁹ Predmet broj:218-85-11-PŽ/22

postupanje i od strane mjesno nadležnog suda u Crnoj Gori je donijeto rješenje o privremenoj mjeri na ime doprinosa za izdržavanje maloljetnog djeteta, do donošenja konačnog rješenja.

Imajući u vidu navedeno, Ombudsman za djecu je godinama ukazivao na ovaj problem, koji se tokom izvještajne godine počeo rješavati na način da je pokrenut postupak za donošenje novog Porodičnog zakona. Obavljena je javna rasprava na Nacrt teksta ovog Zakona, kojim bi se između ostalog osiguralo ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje, utvrdio minimum izdržavanja zavisno od uzrasta djeteta, te regulisanje prava djeteta na privremeno izdržavanje u situacijama kada roditelji ne doprinose izdržavanju. U izvještajnoj godini je od strane Ministarstva porodice, omladine i sporta započela aktivnost na donošenju Zakona o privremenom izdržavanju djece (tzv. alimentacionom fondu), čiji je Nacrt u trećem kvartalu dostavljen Narodnoj skupštini, kao i Nacrt Porodičnog zakona.

3. Prava na naknade i druga materijalna primanja

Pored ovog prava na izdržavanje, prijavama se ukazivalo i na povredu prava na naknadu roditelja - njegovatelja, u vezi sa pravima djeteta sa smetnjama u razvoju.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu - žalbu⁶⁰ kojom se ukazuje na povredu prava djece sa smetnjama u razvoju, iz razloga što samohrani roditelj, koji je zaposlen, prema važećem Zakonu ne može ostvariti pravo na naknadu roditelju - njegovatelju ili njegovatelju.

Naime, prijavom se navodi da je Zakonom o dječijoj zaštiti Republike Srpske⁶¹, definisano pravo na naknadu roditelju - njegovatelju ili njegovatelju sa ciljem da nezaposlenim roditeljima koji se zbog 24-časovne brige o djeci sa smetnjama u razvoju ne mogu zaposliti i kroz ovo pravo obezbjede određena novčana sredstva, čime se indirektno poboljšava i materijalni položaj djece sa smetnjama u razvoju koja ostaju u porodici.

Stavom 3. navedenog člana definisano je da "Izuzetno, ukoliko je samohrani roditelj zaposlen, a ima dvoje ili više djece iz stave 1. ovog člana, pravo na naknadu roditelju njegovatelju ili njegovatelju može ostvariti nezaposleni član porodice sa kojim roditelj i djeca žive u domaćinstvu, u visini naknade za jedno dijete. Zaključak prijave je da samohrani, zaposleni roditelj jednog djeteta sa smetnjama u razvoju ne može ostvariti ovo pravo".

Svojim prijavama samohrani, zaposleni roditelji jednog djeteta smatraju da važeće zakonsko rješenje diskriminiše njihovu djecu sa smetnjama u razvoju, koja odrastaju uz podršku jednog roditelja, a isti su prinuđeni da angažujući se na različitim poslovima, sredstva koja zarade moraju usmjeriti na čuvanje njihove djece dok oni rade. To dovodi do smanjenja prihoda u kućnom budžetu, što negativno utiče na stepen socijalne sigurnosti porodice i povećava rizik da djeca budu smještena u ustanovu socijalne zaštite.

⁶⁰ Predmet broj:07-01-11-PŽ/22

⁶¹ Zakon o dječijoj zaštiti Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 114/17, 122/18, 107/19, 119/21), član 36 a.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu Republike Srpske je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite uputio Inicijativu⁶² za izmjene i dopune Zakona o dječijoj zaštiti, u smislu da se izuzetno pravo na naknadu roditelju - njegovatelju ili njegovateljku omogući i samohranim, zaposlenim roditeljima koji imaju jedno dijete sa smetnjama u razvoju. Navedena Inicijativa do danas nije prihvaćena.

Među podnosiocima prijava je i određeni broj samohranih, zaposlenih majki sa područja Grada Bijeljina koje imaju jedno dijete s smetnjama u razvoju, čije zdravstveno stanje zahtijeva 24-časovnu brigu i njegu, sa procentom tjelesnog oštećenja od 100%, imaju potrebu za posebnom njegom, a ne mogu prema odredbama Zakona o dječijoj zaštiti da ostvare pravo na naknadu roditelja - njegovatelja ili njegovateljku.

Ombudsman za djecu je uputilo Preporuku⁶³ Gradskoj upravi i Skupštini Grada Bijeljina u pravcu da se Odlukom o proširenim pravima i uslugama u oblasti socijalne zaštite Grada Bijeljina definiše da se "pravo na naknadu roditelju - njegovatelju ili njegovateljku, može priznati ako je samohrani roditelj jednog djeteta sa smetnjama u razvoju zaposlen (tačka 1. Preporuke), a u visini naknade u iznosu od 50% visine naknade, koju u skladu sa članom 36a. Zakona o dječijoj zaštiti⁶⁴ ostvaruju nezaposleni roditelji-njegovateljki ili njegovateljki".

Preporuka je usvojena od strane Skupštine Grada Bijeljina u cijelosti i uvrštena je u Odluku o proširenim pravima iz socijalne zaštite⁶⁵, čija primjena počinje od 01.01.2023. godine.

Krajem izvještajne godine Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu - žalbu grupe roditelja⁶⁶, koja se tiče povrede prava na ostvarivanje naknade roditelja - njegovatelja iz Zakona o dječijoj zaštiti Republike Srpske, a u dijelu koji se odnosi na uslove za ostvarivanje ovog prava iz člana 36 a, stav 4. u kome se između ostalog navodi da bi se ostvarilo pravo na naknadu roditelja - njegovatelja, potrebno je da "dijete ne ostvaruje pravo na dnevno zbrinjavanje u skladu sa Zakonom koji uređuje ovu oblast". Roditelji prijavom ukazuju da im Javni fond za dječiju zaštitu osporava ostvarivanje prava na naknadu roditelja - njegovatelja, ako im djeca borave u Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju, koji funkcioniše pri mjesno nadležnom Centru za socijalni rad, a korištenje ove usluge finansira lokalna zajednica, a ne Republika. Roditelji su prinuđeni da samoinicijativno podnose zahtjev za ispis djeteta iz Dnevnog centra i potvrdu o neostvarivanju prava na dnevno zbrinjavanje dostavljaju Fondu, kao bi ostvarili pravo na naknadu roditelja - njegovatelja. Inače, prema navodima iz prijave, njihova djeca u Dnevnom centru borave samo tri sata, ali ta tri sata puno znači njihovoj djeci i u smislu socijalizacije i bilo kakvog kontakta sa spoljnim svijetom.

U daljem postupanju, Ombudsman za djecu će razmotriti mogućnost pokretanja inicijative za izmjene i dopune Zakona o dječijoj zaštiti Republike Srpske u dijelu koji se odnosi na uslove za ostvarivanje ovog prava na način da se uslovi za ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju budu definisani tako da jedno pravo ne isključuje drugo, a imajući u vidu najbolji interes djece sa smetnjama u razvoju, kojoj su pravo na dnevno zbrinjavanje i pravo naknade

⁶² Inicijativa broj: 1028-1-UP/20

⁶³ Preporuka broj: 07-01-11-PŽ/22 od 30.03.2022. godine

⁶⁴ Zakon o dječijoj zaštiti ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj:114/17, 122/18, 107/19 I 119/21)

⁶⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 8/22

⁶⁶ Predmet broj: 209-80-11-PŽ/22

roditelja njegovatelja jako važni za unaprijeđenju kako njihovog, tako i položaja njihovih porodica.

Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu - žalbu majke kojom se ukazuje na nemogućnost ostvarivanja prava na materinski dodatak i prava na pomoć za opremu novorođenčeta. Ombudsman je postupajući po predmetu došao do saznanja da majka nije priložila neophodnu dokumentaciju na osnovu kojih bi nadležni organ mogao odlučiti o njenom zahtjevu. Iako je isticao rok za dostavljanje iste, uvažavajući prijedlog Ombudsmana nadležni organ nije odbacio zahtjev majke, nego je ostavio dodatni rok za dopunu dokumentacije. Naknadno je utvrđeno da majka živi na teritoriji druge države i da već po istom osnovu ostvaruje navedena prava u toj državi.

4. Ekonomska eksploatacija djece

1) Nezakonit rad

Ombudsman za djecu zaprimilo je i prijave koje se odnose na zaštitu prava djeteta od ekonomske eksploatacije, a u vezane sa pravo djeteta na zaštitu od rada.

Jednom od zaprimljenih prijava⁶⁷ se navodi da je turista u jednom gradu presreo dječak nudeći im promotivne letke za vožnju brodom. Turisti su prihvatili navedenu ponudu, ali kada su vidjeli da će isti dječak koji po njihovoj procjeni nema 15 godina, upravljati tim brodom, odustali su i slučaj prijavili Ombudsmanu.

Istragom je utvrđeno da navedeno preduzeće koje vrši usluge prevoza nema zaposlenih maloljetnih lica, a da je za vrijeme ljetne sezone 15-ogodišnji dječak, inače sin vlasnika preduzeća zajedno sa roditeljima dijelio promo materijal, te da isti ne vrši prevoz putnika, već da to obavljaju tri vozača.

Konvencijom o pravima djeteta priznaje se pravo djeteta na zaštitu od ekonomskog iskorištavanja i obavljanja bilo kakvog posla koji može ometati djetetovo obrazovanje, biti opasan za djetetovo zdravlje ili fizički, mentalni, duhovni ili socijalni razvoj.

Nezakoniti rad i zapošljavanje djece u području radnih odnosa kod poslodavca regulisano je Zakonom o radu Republike Srpske⁶⁸, kojim je propisana i posebna zaštita maloljetnih radnika, a nadzor nad provođenjem propisa iz oblasti rada i zapošljavanja djece, kao i sigurnosti i zaštite na radu, vrši inspekcija rada.

2) Prosjačenje

Prosjačenje djece prisutnije je u većim gradovima, a najčešće se radi o djeci pripadnicima romske populacije. Iako policija kontinuirano preduzima mjere u sprječavanju iskorištavanja djece za prosjačenje, rezultati tih mjera ne daju očekivane rezultate, jer se te mjere ogledaju u izricanju prekršajnih naloga, što u suštini ne rješava problem.

⁶⁷ Predmet broj: 981-79-2-PŽ/22

⁶⁸ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 1/2016, 66/2018, 91/2021 – odluka US 119/21, član 103.

Za dugoročno rješavanje ovog problema neophona je kontinuirana saradnja više resora kao i planiranje dugoročnih mjera za zaštitu djece. U tu svrhu neophodno je evidentirati sve slučajeve prosjačenja, utvrditi uzroke prosječenja, te raditi na njihovom otklanjanju.

Iako se pojam prosjačenja vezuje uglavnom za nepovoljne socijalno - ekonomske prilike porodice, u posljednje vrijeme bilježi se sve veći broj slučajeva "organizovanog prosjačenja", gdje se veći broj djece iz raznih gradova pa čak i iz drugih država dovodi na teritoriju ili područje jedne države kako bi određeni broj dana prosjačili. Ovdje se radi o organizovanoj trgovini djecom u svrhu njihovog iskorištavanja za prosjačanje, i s obzirom da se često radi o stranim državljanima, pored angažovanja lokalnih organa vlasti za rješavanje ovog problema, neophodno je i uspostavljanje međunarodne saradnje.

U svojim zaključnim preporukama UN Komitet pozdravlja izmjene i dopune svih krivičnih zakona u odredbama o trgovini ljudima, kao što je uvođenje trgovine ljudima kao krivičnog djela u zakon entiteta i iskorištavanja djece kroz prisilno prosjačenje u zakon entiteta i distrikta. Međutim, Komitet je zabrinut zbog niske stope krivičnih gonjenja i osuđujućih presuda za trgovinu djecom i iskorištavanje djece. Stoga Komitet poziva državu potpisnicu da:

- procijeni ostvareni napredak i utvrdi nedostatke u provođenju Akcionog plana suprotstavljanja trgovini ljudima na nivou države,
- osigura da Centri za edukaciju sudija i tužilaca provedu edukaciju za sudije i tužioce o strogoj primjeni krivičnih zakona i najboljem interesu djeteta u pravnom postupku u slučaju trgovine, prisilnog prosjačenja i prisilnog braka djece, da bi se osiguralo da počinioци takvih krivičnih djela budu krivično gonjeni i adekvatno kažnjeni na svim nivoima,
- pojača obuku službenika agencija za provođenje zakona na svim nivoima za istragu svih slučajeva trgovine djecom i sprečavanje seksualnog iskorištavanja djece,
- pojača programe širenja svijesti i podstiče programe u zajednici koji imaju za cilj prevenciju i odgovor na slučajeve trgovine djecom, uz poseban fokus na romsku djecu.⁶⁹

U vezi sa Opštim komentarom Komiteta br. 21 (2017.) o djeci u uličnim situacijama, Komitet CRC/C/BIH/CO/5-6 13 podsjeća na svoje prethodne preporuke (CRC/BIH/CO/2-4, tačka 71) te preporučuje državi potpisnici da:

- obezbijedi alternativne prilike za djecu u uličnim situacijama, uključujući stručno osposobljavanje i zapošljavanje, kao i reintegraciju u porodicu ili alternativno zbrinjavanje, na osnovu najboljeg interesa djeteta;
- pruži adekvatnu finansijsku podršku dnevnim centrima za djecu koja rade na ulici kako bi se zagarantovala održivost aktivnosti tih centara;
- pruži potrebnu podršku organizacijama civilnog društva za podizanje svijesti o pravima djece koja žive i rade na ulici i za olakšavanje učešća djece u izradi planova i programa namijenjenih njihovoj zaštiti.

⁶⁹ CRC/C/BIH/CO/5-6 tačka 46.

VII PRAVOSUDNO - PRAVNA ZAŠTITA

Institucija Ombudsmana za djecu je u izvještajnom periodu zaprimila 27 prijava - žalbi koje se odnose na pravosudnu - pravnu zaštitu, 26 predmeta odnosilo se na efikasnije vođenje postupka, a 1 predmet na zaštitu djece u krivičnom postupku. Kao i u prethodnom izvještajnom periodu, ovim prijavama-žalbama najčešće se ukazuje na neefikasnost u postupanju nadležnih organa, odnosno dužinu trajanja postupaka koji se vode pred tim organima.

Pravosudna-pravna zaštita	
Zaštita djece u krivičnom postupku	1
Efikasnije vođenje postupka	26
Ukupno	27

1. Efikasnost vođenja postupaka

Prijavama se najčešće prigovaralo na rad centara za socijalni rad i to zbog nedonošenja odluka u zakonskom roku, vaspitno - obrazovnih ustanova zbog neprovođenja odgovarajućih postupaka prilikom izricanja vaspitno - disciplinskih mjera, te na rad nadzornih organa u provođenju mjera iz okvira svojih nadležnosti.

Prijavom⁷⁰ zaprimljenoj u Ombudsmenu ukazano je da je učeniku izrečena vaspitno-disciplinska mjera premještanje iz škole i da se snižava ocjena iz vladanja na „ne zadovoljava“, radi navodno počinjene teže povrede dužnosti učenika, a da pri tom nije dokazana povreda obaveza učenika, sa opisom mjesta, vremena i načina povrede, te da navodno učeniku nije omogućeno da se izjasni na okolnosti. Ombudsman za djecu je Republičkoj upravi za inspekcijske poslove - Prosvjetnoj inspekciji uputio Preporuku broj: 1315-75-8-PŽ/21-1/22 od 15.03.2022. godine, da u konkretnom predmetu izvrši ponovni inspekcijski nalaz kojim će u okviru svojih prava, dužnosti i ovlaštenja, profesionalno i nezavisno, utvrditi sve činjenice i okolnosti, prvo analizom propisa koji uređuju rad kontrolisanih organa, zatim utvrđenog i činjeničnog stanja i postupanja kontrolisanog organa, i u konačnom jasnom ocjenom inspektora o odnosu utvrđenog činjeničnog stanja i propisa koji uređuju pitanje koje je predmet nadzora.

Kada je u pitanju rad pravosudnih organa, Ombudsman za djecu je imajući u vidu i poštujući princip nezavisnosti rada pravosudnih organa, pored informacija o toku postupka, nadležnim organima predlagao da svaki predmet u kojem se neposredno ili posredno odlučuje o nekom pravu ili interesu djeteta prioritarno uzme u rješavanje.

⁷⁰ Predmet broj 1315-75-8-PŽ/21-1/22

2. Zaštita djece u krivičnom postupku

Ombudsman za djecu se zalaže za to da se u svim postupcima u kojima učestvuju djeca, u skladu sa definisanim domaćim i međunarodnim normama vodi računa o zaštiti najboljeg interesa djeteta, bez obzira o kojoj vrsti postupka se radi.

Instituciji Ombudsmana za djecu obratila se majka vezano za zaštitu njenog maloljetnog djeteta u krivičnom postupku koje je u svojstvu oštećenog u dva navrata davalo izjavu. Kao razlog obraćanja majka navodi da dijete ne želi dodatno vještačenje, koje zahtjeva odbrana, jer je već "rekla sve što je imala i znala"... te da ponovno vještačenje prouzrokovalo dodatni stres budući da bi dijete opet moralo da prolazi kroz trumatično iskustvo⁷¹.

U skladu s UN Konvencijom o pravima djeteta, u svim aktivnostima koje se tiču djece od primarnog značaja su interesi djeteta bez obzira na to da li ih sprovode javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.

Kada je u pitanju postupanje sa djecom žrtvama i svjedocima krivičnog postupka, odgovornost je još veća, te bi lica koja su u kontaktu sa djecom prije svega morala poštovati princip najboljeg interesa djeteta. Prava optuženih i osuđenih počinilaca krivičnih djela moraju biti zaštićena, međutim svako dijete ima pravo da njegov najbolji interes bude na prvom mjestu⁷². Podržavanje prioriteta najboljeg interesa djeteta tako što mu se daje prednost pri razmatranju nad drugim jednakim interesima obveza je prema Konvenciji o pravima djeteta.

U domaće krivično zakonodavstvo inkorporisano je nekoliko bitnih prava djeteta koja imaju za cilj unaprijeđenje prava i položaja djece u sudskim postupcima, a jedno od njih je i pravo na zaštitu od patnje tokom krivičnog postupka. Ovo pravo posebno je uređeno Zakonom o postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku⁷³ na način da:

- ograničava broj ispitivanja/svjedočenja,
- predviđa kontinuiranu stručnu psihološku podršku tokom postupka od strane stručnih savjetnika, psihologa, zaposlenih u sudovima i tužilaštvima,
- naglašava hitnost postupka,
- daje uputstva o načinu ispitivanja djece/maloljetnika,
- obezbjeđuje zatvaranje postupaka za javnost, te
- obezbjeđuje zabranu suočavanja djece sa optuženim licima.

U slučaju kada je dijete bilo izloženo traumi, potrebno je preduzeti sve korake kako bi se spriječila njihova sekundarna traumatizacija i viktimizacija. Upravo iz tog razloga, navedeni Zakon u članu 186. stav (1) propisuje da se kod postupanja u krivičnim predmetima protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, pri provođenju procesih radnji posebno obazrivo odnosi prema djetetu ili maloljetniku na čiju štetu je učinjeno krivično djelo, imajući u vidu njegov uzrast, osobine njegove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće posljedice na njegov budući život, vaspitanje i razvoj.

⁷¹ Predmet broj: 546-29-8-PŽ/22

⁷² Smjernice o pravosuđnim pitanjima koja se odnose na djecu žrtve i djecu svjedoke krivičnih djela (usvojene rezolucijom 2005/20 Ekonomskog i socijalnog savjeta od 22. 07.2005. godine, stav 8. tačka (c))

⁷³ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 13/10,61/13, 68/20

Djeca žrtve ili svjedoci izloženi su patnji tokom cijeloga pravosudnog postupka, što se često naziva i sekundarnom viktimizacijom. Do nje može doći tokom izvještavanja o krivičnom djelu ili prepričavanja događaja, tokom čekanja na suđenje ili svjedočenja pred sudom.

U nekim slučajevima od djeteta se može tražiti da svoju izjavu ponovi policijskim službenicima, socijalnim radnicima, psiholozima, vještacima, sudijama i drugim učesnicima u postupku. S brojem ljudi s kojima dijete dolazi u kontakt tokom istrage raste i nivo stresa kojem je izloženo. Višestruko ponavljanje izjave može navesti dijete da osjeća kako je cijeli postupak beskoristan ili da njegove ranije izjave nisu bile "dovoljno dobre", da mu se "ne vjeruje dovoljno", te u konačnom da je sve "bilo uzalud", što može imati posljedice za njegovo emocionalno stanje i osjećaj povjerenja.

Kako bi se umanjilo nepotrebno izlaganje djeteta stresu, prednost treba imati pristup koji predviđa obavljanje samo jednog razgovora s djetetom. Taj razgovor obavlja se tokom predraspravne faze (faze istrage) i mogu ga provesti, policijski istražioci, tužioci ili sudije. Prilikom tog prvog i jedinog razgovora važno je osigurati da se djetetova izjava tačno zabilježi. Izjava se može zabilježiti, u zavisnosti od procesnog zakonodavstva i raspoloživih tehničkih rješenja, u obliku pisane izjave ili audio ili video zapisa.⁷⁴

Najvažnije je ovdje uzeti u obzir da se ovom pitanju treba postupiti oprezno, od samog početka postupka, uz davanje prednosti djetetovu najboljem interesu nad potrebom za prikupljanjem dodatnih informacija kroz izbjegavanje nepotrebno ispitivanja.

Kako se navodi u stavu 29. Smjernica o pravosudnim pitanjima koja se odnose na djecu žrtve i djecu svjedoke krivičnih djela, sprečavanje patnje od početka do kraja pravosudnog postupka uslov je koji osigurava poštovanje dostojanstva i najboljeg interesa djeteta. Stoga je obaveza svih učesnika u postupku sprečavanje nepotrebno izlaganja djeteta stresu tokom pravosudnog postupka kao i da učestvovanje djeteta u postupku učine što lakšim i manje štetnim.

Konačno, zaštita djece žrtava i svjedoka, prepoznata je i u domaćem zakonodavstvu budući da je članom 186. stavom (2) propisano da ako se kao svjedok sasluša dijete ili mlađi maloljetnik oštećen krivičnom djelom iz stava 184. zakona, saslušanje se može provesti najviše dva puta.

Smjernice⁷⁵ dalje propisuju da stručnjaci trebaju preduzeti mjere sprečavanja patnje tokom postupka otkrivanja, istrage i krivičnog gonjenja kako bi osigurali poštovanje dostojanstva i najboljeg interesa djece žrtava i svjedoka, tako da, između ostalog:

- pružaju podršku djeci žrtvama i svjedocima, uključujući pratnju djeteta tokom njegovog učestvovanja u pravosudnom postupku, kada je to u njegovom interesu;
- pružaju djeci žrtvama i svjedocima osjećaj sigurnosti o postupku, uključujući objašnjenje šta se od postupka može očekivati, uz što više izvjesnosti. Djetetovo učestvovanje u

⁷⁴ Priručnik za stručnjake i donosiocje odluka o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke krivičnih djela, Unicef, 2009. godine

⁷⁵ Glava XI, „Pravo na zaštitu od patnje tokom pravosudnog postupka“, tačka 29. i 30.

saslušanjima i sudskim raspravama treba planirati unaprijed i truditi se da se kontinuitet odnosa između djeteta i stručnjaka s kojima dolazi u kontakt održava tokom cijelog postupka;

- osiguraju da se suđenje održi u najkraćem praktično mogućem roku, osim ako je odlaganje u najboljem interesu djeteta. Istraga krivičnih djela koja uključuju djecu žrtve i svjedoke trebala bi se voditi u ubrzanom postupku;
- koriste postupke prilagođene djetetu, uključujući prostorije za razgovor opremljene za djecu, pauze tokom svjedočenja djeteta, planiranje saslušanja za doba dana adekvatno uzrastu i zrelosti djeteta kako bi dijete dolazilo na sud samo kada je to zaista potrebno i druge adekvatne mjere za olakšavanje djetetovog svjedočenja,
- ograničava broj ispitivanja: treba provoditi posebne procedure za prikupljanje dokaza od djece žrtava i svjedoka kako bi se smanjio broj ispitivanja, izjava, saslušanja i uopšte nepotreban kontakt s pravosudnim postupkom;
- djeca žrtve i svjedoci štite od unakrsnog ispitivanja navodnog počinioca, kada je to potrebno djeca žrtve i svjedoci trebali bi biti ispitani i saslušani pred sudom bez prisustva navodnog počinioca, a na sudu bi trebalo osigurati i odvojene čekaonice i izdvojene prostore za ispitivanje;
- osigurava ispitivanja djece žrtava i svjedoka na način prilagođen djeci, olakšava svjedočenje i smanjuje potencijalno zastrašivanje.

Iz prethodno navedenog proizilazi da u novom obrascu tretiranja djece u krivičnom postupku, načelo "materijalne istine" gubi primat pred načelom "najboljeg interesa djeteta", što predstavlja i najveći pomak u promociji prava djeteta u kontaktu sa zakonom. Samo edukovani, specijalizovani kadrovi, svjesni položaja djeteta u krivičnom postupku svojom profesionalnošću i sposobnošću znaće prepoznati potrebe djeteta i maloljetnika, žrtve krivičnog djela i preduzeti adekvatne mjere pomoći i zaštite njihovih vitalnih interesa u svima fazama krivičnog postupka.⁷⁶

Ombudsman za djecu je nadležnom organu predložio⁷⁷ mjere za zaštitu djece svjedoka/žrtava u krivičnom postupku na način da:

- kod postupanja u krivičnim predmetima protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, pri provođenju procesih radnji posebno vodi računa o sprečavanju sekundarne traumatizacije i viktimizacije djeteta - žrtve, uvažavajući djetetovu ličnost i dostojanstvo, a posebno uzimajući u obzir moguće posljedice preduzimanja određene radnje na njegov rast i razvoj, te
- da se dodatni ispitni postupci, a posebno dodatna vještačenja djece žrtava krivičnog djela, obavljaju samo onda kada je to neophodno i kada je to u najboljem interesu djeteta, uzimajući u obzir pri tom djetetov stav i pravo na mišljenje.

Navedena preporuka je prihvaćena u cjelosti⁷⁸ i svakako predstavlja primjer dobre saradnje u najboljem interesu djeteta.

⁷⁶ Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta – vodič za profesionalce, Sarajevo 2018.

⁷⁷ Preporuka broj:546-29-8-PŽ-2/22

⁷⁸ Odgovor Okružni sud u Banja Luci broj: 11 0 K 029566 21 K

VIII PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

U izvještajnom periodu institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je 12 prijava koje se odnose na pravo djece na zdravstvenu zaštitu. Od ukupnog broja prijava 9 prijava se odnosilo na medicinsku pomoć i zdravstvenu zaštitu, 2 prijave su se odnosile na pravo djece na zdravu životnu sredinu, dok je 1 prijava bila u vezi epidemioloških mjera.

Odredbama Konvencije UN o pravima djeteta⁷⁹ pravo na zdravstvenu zaštitu predstavlja pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja i na olakšanje liječenja i zdravstvene rehabilitacije, a države se obavezuju da osiguraju da nijednom djetetu ne bude uskraćeno pravo pristupa službama zdravstvene zaštite. Uz to, obavezuje ih i da se zalažu za puno ostvarenje prava na zdravlje i da preduzimaju odgovarajuće mjere, od kojih su neke izdvojene i posebno naglašene.

Kvalitetno organizovana zdravstvena zaštita djece predstavlja osnov za osiguranje uslova za cjelokupan razvoj djeteta, bezbjedno i sretno djetinjstvo, da ublaži, otkloni i isključi negativne zdravstvene uticaje.

Komiteta pozdravlja usvajanje različitih politika i programa za zdravlje u ranom djetinjstvu, imajući u vidu Opšti komentar Komiteta br. 15 (2013.) o pravu djeteta na uživanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja, kao i podcilj održivog razvoja 3.8, i dalje preporučuje državi potpisnici da:

- izdvoji dovoljne kadrovske i finansijske resurse potrebne za puno provođenje politika i programa koji imaju za cilj obezbjeđenje kvalitetnih zdravstvenih usluga u ranom djetinjstvu za svu djecu u državi potpisnici;
- proširi svijest o važnosti vakcinacije i vodi računa da su zdravstveni radnici i osoblje obučeni za rad sa djecom i uspostavljanje svrsishodne komunikacije sa njihovim roditeljima i porodicom;
- redovno prati i ocjenjuje efikasnost politika i programa vezanih za ishranu djece, uključujući programe škola/vrta prijatelja zdrave ishrane, uz posvećivanje posebne pažnje romskoj djeci;
- promoviše optimalno dojenje, periodično ocjenjuje akreditovane bolnice prijatelje djece, uskladi propise sa Međunarodnim kodeksom o reklamiranju zamjena za majčino mlijeko i službeno prati njegovu primjenu.

Kada je u pitanju zdravlje adolescenata Komitet državi potpisnici preporučuje da:

- djelotvorno provodi zakone i politike kojima se adolescentima zabranjuje konzumacija alkohola, duvana i nelegalnih droga, uključujući Zakon o zabrani prodaje i upotrebe duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina u Republici Srpskoj i da prati njihovo provođenje;

⁷⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 24.

- donese zakonodavne mjere za zabranu prodaje duvana i nelegalnih droga na nivou države i proširi programe prevencije zloupotrebe alkohola i droga, intervencije i rehabilitacije za adolescente;
- proširi obuhvat Politike za zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava na nivou države i osigura da obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju bude obuhvaćeno obaveznim nastavnim planom i programom i prilagođeno dobi djece, uz poseban fokus na prevenciji adolescentske trudnoće i polno prenosivih infekcija u svim dijelovima države potpisnice;
- osigura jednak pristup uslugama zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja za djevojčice i dječake adolescentske dobi, naročito one iz marginalizovanih grupa.

1. Ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i njegu

I izvještajnu godinu je, istina u manjoj mjeri, obilježila zdravstvena kriza uzrokovana pandemijom virusa COVID-19, kroz akutna nova (ili ponovna) zaražavanja, kao i sve češćim prolongiranim posljedicama na pacijente, koji su ranije preležali ovaj virus. Život se počeo vraćati u normalne tokove u smislu da učenici nastavu pohađaju u školama, dolazi do direktnih kontakata i druženja, uz očekivane mjere opreza. Sve je to iziskivalo i dodatne aktivnosti zdravstvenog sistema, koji je pored prevencije i borbe sa virusom morao osigurati i medicinsku pomoć i podršku i drugim pacijentima, a posebno najosjetljivijoj kategoriji stanovništva, djeci, a među njima i djeci sa smetnjama u razvoju i djeci sa rijetkim bolestima.

Kada je u pitanju ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i ove godine Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu - žalbu kojom se ukazuje na problem vezan za pratnju roditelja djece koja su na bolničkom liječenju.

U vezi sa pravom djeteta na pratnju roditelja /staratelja prilikom bolničkog liječenja, Ombudsman za djecu je i ranije ukazivano na više prijava - žalbi koje se odnose na povredu navedenog prava djeteta. Tim povodom, Ombudsman je 2020. godine uputio Preporuku⁸⁰ Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite vezanu za pravo djeteta na pratnju roditelja/staratelja prilikom bolničkog liječenja, kojom je predloženo da se preduzmu mjere da sve zdravstvene ustanove - bolnice imaju jednak pristup i obavezu da obezbjede primjenu člana 46. Pravilnika o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu⁸¹.

Na osnovu date preporuke, resorno ministarstvo je dalo instrukciju zdravstvenoj ustanovi kojom se nalaže potsupanje u skladu sa važećim pozitivnim propisima.

Tokom 2022. godine Ombudsman za djecu je postupao po službenoj dužnosti⁸² povodom medijskih istupanja određene grupe roditelja, kojima se ukazivali na povredu prava njihove djece na zdravstvenu zaštitu tokom bolničkog liječenja na način da u pojedinim zdravstvenim

⁸⁰Preporuka broj: 711-39-8-PŽ-7/20 od 15.10.2020. godine

⁸¹ Pravilnik o sadržaju, obimu i načinu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 102/11, 117/11, 128/11, 101/12, 28/16, 83/16, 109/17, 115/17, 017/18, 053/18, 059/18, 112/18, 017/19, 98/19, 21/20).

⁸² Predmet broj:192-02-11-PŽS/22

ustanovama-bolnicama Republike Srpske ne postupaju u skladu sa članom 35. Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju Republike Srpske⁸³ i onemogućavaju roditeljima/starateljima da budu u pratnji svoje djece mlađe od 15 godina koja se nalaze na bolničkom liječenju.

Prijavom se ukazivalo na to da u nekim zdravstvenim ustanovama:

- *uopšte ne omogućavaju boravak roditelja/staratelja u pratnji djeteta na bolničkom liječenju;*
- *različito naplaćuju naknadu za boravak roditelja u bolnici tokom bolničkog liječenja djeteta,*
- *nadležni ljekari, koji u skladu sa Zakonom trebaju da daju uputnice roditeljima za pratnju djece tokom bolničkog liječenja te uputnice ne žele da daju.*

Roditelji u svojim medijskim obraćanja ukazuju na potrebu djece, posebno u njihovom najranijoj uzrasnoj dobi da se ne odvajaju od roditelja, pa ni onda kada trebaju biti na bolničkom liječenju, i sve zaključuju stavom da se ovakvim postupanjima pojedinih zdravstvenih ustanova - bolnica krši pravo njihove djece na pratnju roditelja /staratelja prilikom bolničkog liječenja i time pravo na kvalitetnu zdravstvenu zaštitu njihove djece.

Ombudsman za djecu se ponovo pisanim putem obratio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, iskazujući očekivanje o dostavljanju izvještaja o mjerama koje su preduzeli da sve zdravstvene ustanove sekundarnog i tercijarnog nivoa u Republici Srpskoj obezbjede ujednačenu praksu u primjeni Zakona o obaveznom zdravstvenom osiguranju i u skladu sa istim osiguraju ostvarivanje prava djece na pratnju /roditelja staratelja prilikom bolničkog liječenja.⁸⁴ Navedeni dopis upućen 30.12.2022. godine.

Uspostavljanje Fonda solidarnosti za dijagnostiku i liječenje oboljenja, stanja i povreda djece u inostranstvu, koji osnovan je krajem 2017. godine u Republici Srpskoj predstavlja veliki iskorak u ostvarivanju prava djeteta na zdravstvenu zaštitu i svakodnevno se pokazuje opravdanost njegovog postojanja. Fond je osnovan s ciljem da se u skladu sa Zakonom o Fondu prikupljaju dodatna finansijska sredstva kako bi se omogućila dijagnostika i liječenje djece u inostranstvu, kada to nije moguće u zdravstvenim ustanovama u Republici Srpskoj niti u drugim zdravstvenim ustanovama sa kojima Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske ima potpisan ugovor. Rad Fonda solidarnosti, odnosno njegovo osnivanje, status, djelatnost, organizacija, izvori i način prikupljanja sredstava, način raspodjele sredstava, te praćenje rada Fonda uređeni su Zakonom⁸⁵.

Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu⁸⁶ roditelja kojom se ukazuje da djeca sa poteškoćama u razvoju i djeca sa hroničnim bolestima imaju potpuno identičnu proceduru za ostvarivanje prava na dječiji dodatak, a da su ta dva stanja nisu spojiva, te kome možete uputiti inicijativu.

Zakonom o dječijoj zaštiti⁸⁷ propisana je procedura, odnosno ko, na koji način i pod kojim uslovima ostvaruje pravo na dječiji dodatak, a jedan od tih uslova je i Nalaz i mišljenje prvostepene stručne komisije nadležnog centra za socijalni rad. Na ovaj način zakonodavac je

⁸³ Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju Republike Srpske („Službeni glasnik RS”, broj:93/22)

⁸⁴ Dopis od 30.12.2022. godine (predmet broj:192-02-11-PŽS/22)

⁸⁵ Zakon o Fondu solidarnosti za dijagnostiku i liječenje oboljenja, stanja i povreda djece u inostranstvu („Službeni glasnik Republike Srpske” broj:100/17 I 103/17)

⁸⁶ Predmet broj: 721-55-8-PŽ/22

⁸⁷ Zakon o dječijoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske” broj 114/17,122/18,107/19)

nastojao da svoj djeci koja imaju navedeno pravo osigura i jednak pristup tom pravu, što je jedan od osnovnih zahtjeva UN Konvencije o pravima djeteta.

U decembru mjesecu 2022. godine je dvanaesti put pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Srpske organizovano donatorsko veće "S ljubavlju hrabrim srcima". Prikupljena sredstva su ovog puta bila namijenjena za nabavku transportnih inkubatora kako bi se na taj način omogućio savremeni neonatalni transport za prijevremeno rođenu, ali i teško bolesnu djecu.

Navedene aktivnosti značajno doprinose unapređenju nivoa zdravstvene zaštite djece u Republici Srpskoj, u situaciji kada se sistem zdravstvene zaštite nalazi pred nizom savremenih izazova i rizika.

2. Zaštita reproduktivnog zdravlja djece

Reproduktivno zdravlje je, prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, stanje fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja pojedinca u svim oblastima koje su u vezi sa reproduktivnim sistemom i njegovim procesima tokom cjelokupnog ljudskog života.

S tim u vezi i pravo djeteta na obrazovanje zahtijeva da naš obrazovni sistem uoči teme i probleme sa kojima se djeca i mladi susreću u procesu odrastanja i sazrijevanja, a što se posebno odnosi na informacije i obrazovanje o seksualnom životu i reproduktivnom zdravlju. Nedovoljno poznavanje problema, nedostatak stručne pomoći i potrebne podrške, čest je problem na koji ukazuju zdravstveni radnici, roditelji, ali sve češće i sama djeca, a sve to ukazuje na potrebu da o pitanjima koja se odnose na reproduktivno zdravlje djeca treba da stiču znanja u okviru obrazovnog sistema, te da u nastavni plan i program treba da budu uključene i teme koje se odnose na reproduktivno zdravlje. Nedovoljna ili pogrešna informisanost, nedostatak podrške u porodici i u školi u vezi sa problemima i pitanjima iz oblasti seksualnog života i reproduktivnog zdravlja, može djecu da dovede u situacije koje mogu da ostave dugotrajne posljedice po njihovo zdravlje, ali i kasniji život.

Ćutanje porodice i škole o temama koje djecu i mlade interesuju i koje su sastavni dio njihovog odrastanja dovodi do toga da se djeca o pitanjima i problemima u vezama a koji ih veoma zanimaju, često međusobno informišu, ili se informišu putem nekih časopisa a danas najčešće preko interneta gdje mogu da dođu u kontakt sa sadržajem različitog kvaliteta.

Veoma je važno da pravilno obrazovanje i promocija odgovornog polnog ponašanja adolescentima i mladima omoguće zdrav psihofizički razvoj, uz očuvanje mogućnosti izbora kada će i koliko često moći da imaju svoje potomstvo. Rizični oblici polnog ponašanja kao što je rano stupanje u seksualne odnose, veći broj partnera, neadekvatna upotreba sredstava zaštite pri polnom odnosu mogu da dovedu do neželjenih posljedica kao što su polno prenosive bolesti i infekcije, neželjene trudnoće, a to se može negativno odraziti na njihovu buduću reproduktivnu sposobnost.

Jedan od problema u vezi sa reproduktivnim zdravljem jesu i brakovi djece u uzrastu koji za to nije primjeren, bez obzira na to što su ta djeca biološki zrela. Rani brakovi, zaključeni prije punoljetstva, dovode do povrede osnovnih prava djece kao što je pravo na zaštitu zdravlja i

na nesmetan psihofizički razvoj, te pravo na obrazovanje. Stupanjem u brak i rađajući djecu dok su faktički još djeca, ta djeca se susreću sa situacijama za koje nisu, naročito psihički, pripremljeni, a djeca iz takvih brakova odrastaju i razvijaju se u uslovima koji djetetu ne osiguravaju pravilan rast i razvoj.

Imajući u vidu uzroke, a naročito posljedice rizičnog seksualnog ponašanja mladih, potrebno je da naš obrazovni sistem uoči potrebu i utvrdi pravilan program učenja mlade populacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju kojim će se djeca i mladi, na način prilagođen njihovim potrebama i uzrastu, podsticati da pravilno razmišljaju o zdravlju, posebno o reproduktivnom zdravlju i zaštiti istog. Takođe, neophodno je da ustanove obrazovnog sistema ostvaruju i jačaju stalnu saradnju sa ustanovama zdravstvenog sistema kroz programe obrazovanja i informisanja djece i mladih o seksualnom i reproduktivnom zdravlju koje će biti usmjerene na prevenciju, a ne na otklanjanje posljedica.

Pravilno obrazovanje i pristup informacijama kao i mehanizmima i mogućnostima zaštite od rodne diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja su faktori preventivnog djelovanja i istovremeno neodvojivi dio prava na preventivnu zdravstvenu zaštitu propisano članom 24. Konvencije o pravima djeteta.

3. Zaštita mentalnog zdravlja

Nedvosmisleno je jasno da je pandemija izazvana virusom COVID19 ostavila posljedice ne samo na somatsko, nego i na mentalno zdravlje stanovništva, a posebno djece i mladih, a među njima su posebno pogođena djeca sa smetnjama u razvoju i hronično oboljela djeca. Ovoj populaciji je neizostavno potrebna adekvatna medicinska podrška, čiji izostanak je najčešće bio uslovljen nedovoljnim brojem profesionalaca i nedostupnosti istih. U pojedinim sredinama se evidentira i nedostatak ustanova tj. psihijatrijskih odjeljenja za djecu i mlade.

U prethodnim izvještajima Ombudsmana za djecu se ukazivalo na činjenicu da Grad Bijeljina tj. Opšta bolnica "Sveti Vračevi" nema psihijatrijsko odjeljenje, pa time ni psihijatrijsko odjeljenje za djecu i mlade, što u praksi predstavlja ozbiljan problem za ovako veliki grad i regiju.

Time se značajno limitira kvalitetna zdravstvena zaštita stanovništva, a naročito najosjetljivijih djece i mladih, posebno u situacijama kada im je potrebna hospitalizacija.

Ovo predstavlja značajan problem, naročito u akutnim psihotičnim stanjima kod djece i mladih (npr. pokušaji suicida) kada pacijenti moraju da se transportuju u takvom stanju na liječenje u UKC u Banja Luku. Ovo je prilika da se ponovo ukaže na ovaj problem, i iskaže potreba za razrješenje istog u najboljem interesu kako bi se omogućilo ostvarivanje prava na kvalitetnu i dostupnu zdravstvenu zaštitu djece i mladih ove regije.

4. Zaštita djece od bolesti zavisnosti

Zavisnost je bolest koju je potrebno liječiti kao i svaku drugu bolest, veoma često pogađa djecu i mlade kod kojih se ogleda u stalnoj potrebi za upotrebom i uživanjem: duvana i duvanskih proizvoda, alkohola, igara na sreću, droge i sličnih opijata, a sve češće se kod djece pojavljuje i kao zavisnost od stalne upotrebe interneta i igranja igrice, zatim potreba za učestalim kockanjem i klađenjem i sl., a to često dovodi do ozbiljnih zdravstvenih i psihofizičkih posljedica za pojedinaca i njegovu porodicu, a što predstavlja ozbiljan društveni i socio - ekonomski problem.

Zaštita djece od bolesti zavisnosti podrazumijeva obavezu svake države da, shodno odredbama iz člana 24. Konvencije o pravu djeteta, svakom djetetu obezbijedi najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite, a to uključuje i zaštitu od upotrebe i posljedica upotrebe alkohola, duvana, droge, zaštitu od učestvovanja u igrama na sreću, kockanju, klađenju i sl.

Ova oblast zaštite i brige o djetetu traži aktivnost i angažovanje više subjekata zaštite na različitim nivoima uz zajednički pristup koji mora da bude usaglašen i pažljivo planiran i dosljedno proveden.

Aktivnost zaštite djeteta od bolesti zavisnosti treba da bude usmjerena u dva pravca, od kojih je prvi usmjeren na obrazovanje i vaspitanje djece o štetnosti i posljedicama upotrebe stvarima koje dovode do zavisnosti kao što su duvan, alkohol, drige, kockanje, klađenje i igre na sreću, a drugi pravac je pravovremeno i adekvatno reagovanje nadležnih subjekata prema svima onima koji ne štite djecu od navedenih pojava i ne poštuju pozitivne propise iz te oblasti.

Dosadašnja praksa, nažalost, pokazuje da u našim vaspitno - obrazovnim ustanovama još nije ustanovljeno stalno djelovanje i rad sa djecom radi jačanja prevencije nego se te aktivnosti organizuju povremeno. To se najčešće ogleda kroz saradnju škole sa lokalnim policijskim upravama i lokalnim zdravstvenim ustanovama koje povremeno organizuju u školama predavanja, najčešće, o štetnosti i posljedicama uživanja alkohola, duvana i upotrebe droge, dok drugi oblici zavisnosti koji se takođe javljaju kod djece, nisu ili su veoma rijetko predmet takvih predavanja. Ovakve aktivnosti svakako treba podržati i pozdraviti, ali i nastojati da u iste budu uključeni i roditelji djece s obzirom na njihovu ulogu u vaspitanju djece, te da predmet predavanja bude proširen i na ostale savremene ili nove oblike zavisnosti sa kojima se djeca susreću.

Pored ovakvih aktivnosti na lokalnom nivou, u izvještajnom periodu je, uz podršku Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske održan i Peti simpozijum o bolestima zavisnosti pod nazivom "Sistemska odgovor na bolesti zavisnosti". Simpozijum je u organizaciji UG "Viktorija" organizovan u saradnji sa Komisijom za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Vlade Republike Srpske. U okviru preventivnih aktivnosti zaštite djece od bolesti zavisnosti treba spomenuti i "Mjesec borbe protiv alkoholizma i drugih zavisnosti" koji se obilježava svake godine u periodu od 15. novembra do 15. decembra sa ciljem podizanja svijesti stanovništva o posljedicama alkohola, droga i drugih psihoaktivnih supstanci i mobilisanja cjelokupnog društva za uključivanje u programe i aktivnosti radi suzbijanja njihovog korišćenja.

Ombudsman za djecu je izradio Poseban izvještaj⁸⁸ o prevenciji upotrebe alkohola i duvana među djecom i mladima, koji je nastao kao rezultat provedenog istraživanja o raširenosti upotrebe i uživanja alkohola i duvana među djecom i mladima u Republici Srpskoj.

Rezultati su pokazali da su alkohol i duvan lako dostupni djeci, kako u prodavnicama tako i u ugostiteljskim objektima koje mladi vole da posjećuju, zbog čega se broj djece korisnika i uživalaca alkohola i duvana povećava uz činjenicu da se starosna granica uživalaca pomjera na sve mlađu djecu. Istraživanje i rezultati istog su pokazali da razvojem pravnog okvira i interventnim mjerama nije moguće postići željeni rezultat i pozitivne promjene bez kvalitetnih preventivnih mjera i aktivnosti koje treba da stvore okruženje i ambijent koji će biti podržavajući u procesu pravilnog i kvalitetnog odrastanja djece.

5. Zaštita djece sa problemima u ponašanju

Na problematično ponašanje djece utiče niz faktora, a najčešće se tiču porodice, škole ali i samog djeteta, naročito u adolescentnom dobu. Za razvoj, pravilnog, normalnog i društveno prihvatljivog ponašanja djeteta najvažnija je sigurnost i stabilnost koju dijete treba da osjeća u porodici, a kasnije u predškolskoj ustanovi, školi i vršnjačkoj grupi.

Zbog toga je za pravilnu reakciju na ispoljavanje problematičnog ponašanja djeteta potrebna iskrena i stalna saradnja roditelja i dječijeg ili porodičnog ljekara, kao i stručnog osoblja u predškolskoj ustanovi, a kasnije u školi. Samo takvom saradnjom i povjerenjem moguće je blagovremeno uočiti faktore rizika koji dovode do problematičnog ponašanja i shodno tome preduzeti potrebne mjere pomoći i zaštite takvog djeteta.

Ozbiljni poremećaji u ponašanju djece najčešće postaju vidljivi u višim razredima osnovne škole, a kasnije u srednjoj školi i obično počinju ispoljavanjem agresivnog ponašanja, naopravdanog izostajanja iz škole, upotrebom alkohola, problema u odnosima u porodici, problema u komunikaciji sa vršnjacima i sl.

Prema mišljenju stručnjaka navedeno ponašanje kod djeteta se razvija postepeno od onih manje teških pa do veoma ozbiljnih i ako izostane blagovremena i adekvatna reakcija, podrška i stručna pomoć djetetu, na prvom mjestu u otklanjanju uzroka koji dovode do takvog ponašanja, problemi mogu da budu veoma ozbiljni sa dugoročnim i teškim posljedicama na dijete.

Zbog problema u ponašanju ili neprimjerenog ponašanja takve djece, sredina počinje da ih etiketira, osuđuje i ne prihvata, a nerijetko kao jedini način disciplinovanja takvog djeteta vide samo u strogom kažnjavanju za svaki postupak a što veoma često ne daje željeni rezultat.

To potvrđuje činjenicu da se djeca sa problemima u ponašanju često ne vide kao djeca kojima je potrebna stručna pomoć i podrška, a da navedeni problem zahtijeva i preventivno djelovanje.

⁸⁸ Poseban izvještaj o prevenciji upotrebe alkohola i duvana među djecom i mladima broj:169-I/18

Radi potrebe uočavanja navedenog problema i samim tim i preventivnog djelovanja, Republični pedagoški zavod i Društvo psihologa Republike Srpske su uz podršku UNICEF-a BiH pokrenuli sprovođenje programa "Uspostavljanje referentnog mehanizma podrške djeci u riziku u školama Republike Srpske", a koji je nastao iz programa Republičkog pedagoškog zavoda „Briga o djeci -zajednička odgovornost i obaveza“. Cilj ovog programa je stvaranje uslova za blagovremeno uočavanje djece sa problemima u ponašanju i povezivanje i saradnja svih subjekata radi pružanja podrške i pomoći takvoj djeci i rješavanja njihovog problema. Radi toga su formirani stručni timovi sačinjeni od profesionalaca koji rade sa djecom i koji su na raspolaganju nastavnom osoblju u školama za savjetodavne i interventne aktivnosti u sličajevima kada je potrebno reagovanje na uočene probleme u ponašanju kod djece. Ovaj program obezbjeđuje i multidisciplinarni pristup radi rješavanja učenog problema, jer su u aktivnosti uključena resorna ministarstva i udruženja građana. Stručnjaci u ovakvim timovima mogu da blagovremeno uoče potrebu preventivnog postupanja i rada sa djecom sa problemom u ponašanju, uključujući terapijski i savjetodavni rad sa djecom ali i sa njihovim roditeljima a to je veoma važno, radi razumijevanja uzroka problema, sticanja potrebnih socijalnih vještina i uvođenja potrebnih promjena u njihovom porodičnom funkcionisanju.

6. Pravo na zdravu životnu sredinu

UN Konvencija o pravima djeteta ističe činjenicu da se pravo djece na sigurnu, čistu, zdravu i održivu životnu sredinu treba zaštititi kao posebno pravo koje u svim situacijama treba posmatrati u vezi sa ostalim pravima i najboljim interesima djece.

Konvencija podvlači vezu ovog prava sa pravom na život (član 6.), pravom na zdravstvenu zaštitu u skladu na najvećim mogućim ostavrenim standardima zdravlja (član 24.)⁸⁹ i pravom na obrazovanje (član 28.).

Komitet o pravima djeteta je 2013. godine istakao važnost životne sredine za zdravlje djece kao i potrebu da se adresiraju klimatske promjene koje je istakao kao jedno od najvećih prijetnji po zdravlje djece. Komitet ističe da je pravo djece da izraze mišljenje po svim pitanjima i ističe obavezu da se obezbijedi povratna informacije o stavovima i mišljenju koje su djeca iznijela.

Ombudsman za djecu je u periodu od jula do oktobra 2022. godine sproveo istraživanje o pravu djece na zdravu životnu sredinu. Na osnovu prikupljenih podataka i rezultata istraživanja Ombudsman za djecu je sačinio Poseban izvještaj⁹⁰ i uputio odgovarajuće preporuke nadležnim državnim tijelima.

Cilj sprovedenog istraživanja je utvrđivanje mišljenja i stavova djece i mladih o pojedinim segmentima ostvarivanja njihovog priznatog prava na zdravu životnu sredinu, a naročito stepen njihovog učešća u postupku utvrđivanju politika i strategija u oblasti zaštite životne sredine i stepen ostvarivanja njihovog prava na informisanje i obrazovanje u ovoj oblasti, te

⁸⁹ "Da se bore protiv bolesti i neishranjenosti, uključujući, u okviru primarne zdravstvene zaštite, između ostalog, primjenu dostupnih tehnologija i davanje odgovarajuće prehrane i čiste vode za piće, uzimajući u obzir opasnosti i rizike zagađenja životne sredine."

⁹⁰ Poseban izvještaj o pravu djece na zdravu životnu sredinu, broj: 1504-4-I/22

da se upute preporuke nadležnim tijelima za unapređenje postupka ostvarivanja prava djece na zdravu životnu sredinu.

I pored jasnih obaveza prihvaćenih međunarodnim aktima, analiza domaćih propisa upućuje da pravni okvir u Republici Srpskoj ne prepoznaje djecu kao posebno osjetljivu grupu ili da sadrži odredbe koje bi se specifično odnosile na djecu. Pravni okvir sadrži obavezu za razna državna tijela za donošenje određenih strateških dokumenata u predmetnoj oblasti, ali ne uključuje jasno propisanu obavezu da se u bilo kojim aktima ili dokumentima definišu posebne mjere iz perspektive zaštite prava djeteta i ostvarivanja njegovog prava na zdravu životnu sredinu, kao ni obavezu uključivanja mišljenja i stavova djece i mladih u ove procese.

Na osnovu analize svih prikupljenih podataka tokom predmetnog istraživanja, može se sa sigurnošću zaključiti da djeca i mladi nisu upoznati sa svojim pravom na zdravu životnu sredinu i da se ne uključuju u procese kreiranja strategija i politika u ovoj oblasti, ali ni u razne ekološke projekte. U praksi, pravo djeteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj se samo posredno ostvaruje kroz opštu zaštitu svih građana i ostvarivanje njihovog prava na zdravu životnu sredinu koje predstavlja i Ustavnu garanciju u Republici Srpskoj.

IX PRAVA DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Kada je riječ o pravima djece sa smetnjama u razvoju u izvještajnom periodu Ombudsman za djecu postupao je u 25 predmeta gdje su bila povrijeđena neka od prava djece sa smetnjama u razvoju. Prijave su se odnosile na pravo djece sa smetnjama u razvoju na obrazovanje, pravo na zaštitu zdravlja i liječenje, kategorizaciju djece sa smetnjama u razvoju, te ostvarivanje prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite.

Odredbama Konvencije o pravima djeteta obavezane su države članice da djeci sa smetnjama u razvoju omoguće ravnopravno učešće u društvu u kojem treba da uživaju pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbjeđuje njihova samostalnost i olakšava aktivno učešće u zajednici. Iz dokumenata koji su nastali primjenom i razradom Konvencije jasno proizlazi da u traganju za poboljšanjem kvaliteta života svakog djeteta, pa i djeteta sa smetnjama u razvoju, treba tražiti mogućnosti koje bi pomogle da se zadovolje njegove ljudske potrebe od najranijeg uzrasta.

U tom postupku na prvom mjestu je svakako najvažnije blagovremeno otkrivanje i dijagnostikovanje smetnje i shodno utvrđenom stanju, priprema plana i programa za mjere pomoći i podrške.

Nažalost, relativno često, prva prepreka u postupku ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju je činjenica da roditelji zbog neblagovremenog uočavanja problema sa kojim se dijete susreće ili neprihvatanjem istog, najčešće dovode do situacije da se postojeća smetnja kod djeteta vrlo kasno otkrije, iako stručnjaci iz te oblasti upozoravaju da je upravo rana dijagnostika i adekvatne mjere u najranijem uzrastu djeteta od posebne važnosti u prevazilaženju ili umanjenju smetnje kod djeteta.

Ovo je vrlo važna činjenica, s obzirom na to da se postupak procjene, prema Pravilniku o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju⁹¹, vrši prema zahtjevu roditelja, odnosno, staraoca, a i drugih lica, što često zbog neodlučnosti roditelja da pokrene ovaj postupak odlaže ranu dijagnostiku i pružanje adekvatnih mjera za umanjenje smetnji kod djeteta.

Procjena sposobnosti ili nesposobnosti za samostalan život stručne komisije vrše isključivo u cilju odlučivanja o pravu na podršku u izjednačavanju mogućnosti djece sa smetnjama u razvoju.

Nalaz i mišljenje stručne komisije služi kao polazni osnov i dokaz za ostvarivanje prava i usluga iz različitih oblasti u skladu sa utvrđenim potrebama djeteta sa smetnjama u razvoju. Praktično nalazom i mišljenjem te komisije vrši se priprema i uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u predškolske ustanove, te kasnije u dalje školovanje shodno mogućnostima te djece. Zakonima kojima je regulisano predškolsko, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje uređen je

⁹¹ Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju ("Službeni glasnik broj: 117/12)

postupak prijema i obrazovanja te djece u vaspitno - obrazovnim ustanovama, a na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije.

1. Obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju

Djeca sa smetnjama u razvoju stižu osnovno vaspitanje i obrazovanje u redovnim školama uključivanjem u redovni nastavni proces (inkluzija), te u kombinovanim ili posebnim odjeljenjima, a vaspitno - obrazovni rad se realizuje na osnovu prilagođenog nastavnog plana i programa, ili u osnovnim školama za djecu sa smetnjama u razvoju.

Za djecu kod kojih se nakon upisa u vaspitno - obrazovnu ustanovu uoče smetnje, a nemaju nalaz i mišljenje komisije, obezbjeđuje se opservacija, na osnovu koje se daje preporuka opservacionog tima za nastavak boravka i daljeg školovanja. Djeca sa većim i kombinovanim poteškoćama u razvoju obrazuju se u specijalizovanim ustanovama opremljenim za obrazovanje djece s ozbiljnim i kombinovanim poteškoćama u razvoju, ili u posebnim odjeljenjima za djecu s posebnim obrazovnim potrebama u redovnim školama. Nakon upisa djeteta sa smetnjama u školu stručni tim u školi ima zadatak da izradi individualno prilagođeni plan i program za svako dijete pojedinačno, primjeren osnovnim karakteristikama potreba i poteškoća kod djeteta, koji u pravilu predstavlja smanjivanje intenziteta i ekstenziteta pri izboru nastavnih sadržaja, obogaćen specifičnim metodama, sredstvima i pomagalima, te da redovno vrši njegovu evaluaciju.

I u ovom izvještajnom periodu Ombudsmanu za djecu su se obraćali roditelji djece sa smetnjama u razvoju i ukazivali na probleme sa kojima se susreću, počev od toga da u nekim lokalnim zajednicama prvostepene stručne komisije nisu bile blagovremeno formirane, da je bilo otpora prilikom upisa takve djece u predškolske ustanove što je pravdano nedostatkom mjesta, zatim nedostatkom dovoljno obrazovanih vaspitača koji se mogu adekvatno posvetiti brizi oko takvog djeteta, kao i na problem odbijanja prijema u predškolsku ustanovu djeteta kome je zbog višestrukih smetnji u razvoju tokom boravka u predškolskoj ustanovi neophodno prisustvo asistenta.

Jedan dio zaprimljenih prijava ukazuje na povrede prava djece sa smetnjama u razvoju na način da rješenje, koje je donio nadležan centar za socijalni rad na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije, ne upućuje na ostvarivanje odgovarajućih mjera zaštite.

Ombudsman je zaprimio prijavu⁹² kojom se ukazuje da nalazom i mišljenjem stručne komisije nije jasno precizirano mišljenje tj. mjera zaštite za dijete predškolskog uzrasta sa smetnjama u razvoju, odnosno u mišljenju se na navodi da li dijete može da pohađa predškolsku ustanovu, niti da li je potrebno angažovanje asistenta, što je jako važno s obzirom da to mišljenje predstavlja preduslov za eventualni ulazak djeteta u sistem predškolskog vaspitana i obrazovanja.

Na ovakve probleme su ukazivale i predškolske ustanove, imajući u vidu činjenicu da je moguće angažovanje asistenata, ali je problem u finansiranju istog. Iako su problemi u vezi

⁹² Predmet broj: 554-31-2-PŽ/22

sa asistentima u izvještajnom periodu bili u manjem broju, ipak ih je bilo, a ogledali su se i u neblagovremenom angažovanju istih zbog čega je dijete bilo primorano da izostane sa nastave više dana na početku školske godine. Pored navedenih, ne treba zaboraviti ni arhitektonske barijere koje za djecu sa smetnjama u razvoju predstavljaju velike probleme.

Efikasna briga o djeci sa smetnjama u razvoju zahtjeva i dodatne programe i uslove za njihov optimalan razvoj. Da bi to bilo moguće, pored materijalnih uslova neophodno je da svi oni koji brinu o djetetu na odgovarajući način budu međusobno uvezani, kroz zajedničko djelovanje i saradnju. Način na koji je dijete prihvaćeno u porodičnom krugu, pozitivno utiče na razvoj komunikacije, usvajanje dnevnih životnih vještina i uspješnije uklapanje u socijalno okruženje, a podrška i razumijevanje šire društvene zajednice neophodna je kako bi se ovakvom djetetu omogućilo da socijalne interakcije ostvari i van porodičnog kruga.

Činjenica je da je napredak u položaju djece sa smetnjama u razvoju u Republici Srpskoj u posljednjih nekoliko godina vidljiv, a prijave po kojima je Ombudsman za djecu postupao, ukazuju da je neophodno stalno ukazivati na položaj i probleme djece sa smetnjama u razvoju i podržavati sve aktivnosti usmjerene na dobrobit te djece i primjere dobre prakse.

Jedna od takvih aktivnosti je i nedavno održana konferencija koju je organizovalo Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske pod nazivom "Javne prezentacije mjera i aktivnosti podrške uključivanju u predškolsko i osnovno vaspitanje i obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju". Konferencija je imala za cilj predstavljanje dosadašnjih aktivnosti i primjera dobre prakse inkluzivnog vaspitanja i obrazovanja te definisanja daljih koraka za unapređenje vaspitanja i obrazovanja djece sa smetnjama u razvoju.

2. Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju

Konvencija o pravima djeteta (član 24. stav 1.) i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (član 25, tačke c i d), obavezuju države potpisnice da se djeci sa smetnjama u razvoju obezbijedi najveći stepen zaštite mentalnog i fizičkog zdravlja, imajući u vidu da kao najranjivija kategorija djece, vrlo lako mogu biti izložena diskriminaciji i nepoštovanju njihovih prava prilikom pristupa i korištenja usluga zdravstvene zaštite.

U kriznim situacijama, kakva je bila (djelimično još traje) pandemija izazvana virusom COVID 19, djeca sa različitim smetnjama u razvoju su posebno pogođena. Praksa pokazuje da ova kategorija djece osim problema sa ranom dijagnostikom često nema adekvatnu stručnu podršku, što dovodi u pitanje ostvarivanje njihovih prava. Ako nisu u mogućnosti da imaju podršku stručnjaka, npr. logopeda, u mjeri u kojoj im je, s obzirom na smetnju potrebno, šanse ove djece za uključivanje u društvo i za postizanje maksimalno mogućih potencijala su sve manje. Protok vremena u pružanju podrške za njih je dodatni problem i dodatno ih udaljava od mogućnosti za ravnopravno učešće u društvu.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je zaprimio prijavu-žalbu⁹³ kojom se upravo ukazuje na povredu prava djeteta sa smetnjama u razvoju na zdravstvenu zaštitu zbog

⁹³ Predmet broj:166-62-11-PŽ/22

nemogućnosti podrške logopeda u Domu zdravlja u mjestu življenja. Prijavom se ukazuje na mali broj logopeda, a i na njihovo gotovo stalno odsustvo sa radnog mjesta, te rijetku mogućnost za tretman djeteta, pošto prema navodima prijave "logopedi idu na bolovanje i rade privatno". Shodno tome, roditelji su prinuđeni da o svom trošku djecu vode na privatne logopedске tretmane u drugu sredinu, bez mogućnosti participacije troškova od strane Fonda zdravstvenog osiguranja. Podnosilac prijave je tokom postupka odustao od prijave.

Iako su prema Konvenciji sva djeca jednaka, i uživaju jednaka prava, djeca sa smetnjama u razvoju zahtjevaju posebne oblike brige i zaštite na njihovom putu odrastanja. Izazovi sa kojima se ova djeca, ali i njihovi roditelji susreću su veliki, i vrlo često nisu u mogućnosti da ostvare ni minimum zagarantovanih prava kao što su pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, odgovarajući životni standard, te socijalnu uključenost.

Radi zaštite ali i unapređenja prava i položaja djece sa smetnjama u razvoju Ombudsman za djecu i ovim izvještajem ukazuje da je i dalje neophodna kontinuirana i efikasnija podrška koja se ogleda u sljedećim pravcima i aktivnostima:

- u cilju blagovremenog postupka u procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, neophodno je pokrenuti aktivnosti radi izrade protokola o saradnji koji utvrđuje obavezu i način stalne koordinacije i saradnje, uključujući i razmjenu podataka između svih institucija koje su nadležne za pružanje podrške djeci sa smetnjama u razvoju (i na lokalnom i na entitetskom nivou), a naročito između prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju i stručnih opservacionih timova u školama;
- raditi na izradi udžbenika prilagođenih djeci sa smetnjama u razvoju;
- radi destigmatizacije djece sa poteškoćama u razvoju potrebno je stalno raditi i na edukaciji učenika u osnovnim i srednjim školama;
- preduzeti konkretne aktivnosti da se u svim vaspitnim - obrazovnim ustanovama što hitnije otklone arhitektonske barijere na teritorije cijele Republike Srpske;
- raditi na prilagođavanju online nastave za učenike sa smetnjama u razvoju u zavisnosti od vrste i stepena njihovog oštećenja;
- organizovati i podsticati obavezne i kontinuirane edukacije nastavnog osoblja i to kako o izradi, tako i o praktičnoj realizaciji nastavnih planova i programa, i to kroz redovne i obavezne programe, ali i kroz tematske seminare i treninge za rad sa učenicima sa smetnjama u razvoju te,
- nastojati obezbijediti sistemsko rješenje o obezbjeđivanju asistenta u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju.

X PRAVA DJECE KAO ČLANOVA DRUŠTVENE ZAJEDNICE

Pravo djece kao članova društvene zajednice je u 8 prijava bilo predmet postupanja Ombudsmana za djecu u izvještajnom periodu. Prijave su se odnosile na ostvarivanje prava na participaciju djeteta, pristupa informacijama od značaja za dijete, te zaštitu djece od neprimjerenih medijskih sadržaja.

1. Pravo na participaciju

Djeca imaju pravo da izraze svoje mišljenje, da budu saslušani i da se njihovo mišljenje uvaži kada je to moguće, i to je jedan od osnovnih principa UN Konvencije. Ulaganje u ostvarivanje prava deteta da participira o svim pitanjima koja se tiču djeteta i da se njegovom mišljenju posveti dužna pažnja jasna je i neposredna zakonska obaveza država - potpisnica u pogledu Konvencije. To je pravo svakog djeteta, bez diskriminacije.

Djeca imaju pravo na učešće u životu svoje porodice, škole, lokalne pa i šire zajednice u skladu s njihovim sposobnostima i mogućnostima.

Ombudsman za djecu je u sklopu redovnih aktivnosti u školskoj 2022/23. godini realizovao radionice u osnovnim i srednjim školama širom Republike Srpske pod nazivom "Imam pravo da se i moj glas čuje". Radionicama je prisustovalo 900 učenika u 33 škole. Prema podacima do kojih smo došli djeca i osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta uglavnom su bila iznenađena činjenicom da mogu učestvovati u donošenju odluka na nivou obrazovne ustanove, predlaganje sekcija, tema za rad sa stručnom službom ili na časovima odjeljske zajednice, predlaganje izleta/ekskurzija-lokacija i drugih bitnih pitanja.

Djeca smatraju da je bitno da i oni učestvuju u školi, ali ima i onih koji smatraju da se većina djece ustručava da iznese svoje mišljenje jer se boji "posljedica". Misle da bi mogli bolje da učestvuju u odlučivanju, ako bi imali dovoljno informacija od odraslih o konkretnoj stvari. Takođe, djeca navode da u participaciji trebaju svi da učestvuju, a ne samo odabrani ili dobri đaci. Navode i da više učestvuju u razredu nego na nivou škole, a da smatraju da najbolje mogu da se "pokažu" kroz vannastavne aktivnosti, projekte, rad u grupi i slično.

Iz odgovora koje smo dobili u neposrednom kontaktu sa djecom, kao i na osnovu utisaka sa radionica zaključujemo da je osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje uspješnije u prenosu znanja o participaciji nego u podsticanju stvarne participacije i jačanju mehanizama demokratskih praksi u školama. Pravo i načelo participacije djece od strane odraslih ukazuje da je uglavnom prisutan problem nedovoljnog poznavanja i razumijevanja ovog prava djeteta, te da je nizak nivo osposobljenosti odraslih za rad s djecom na ostvarivanju njihovih participativnih prava. Kako bi se to promijenilo potrebna je promjena društvenih stavova o djeci kao pasivnim objektima odlučivanja odraslih, te kreiranja prostora i klime za aktivno učestvovanje djeteta u svim pitanjima koja ga se tiču.

Ombudsman za djecu je u skladu sa članom 6. Zakona o Ombudsmanu za djecu, a slijedeći osnovne principe UN Konvencije o pravima djeteta, preduzeo aktivnosti u cilju osnivanja

Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu s ciljem: ostvarivanja prava na participaciju djece/mladih u svim pitanjima koja ih se tiču, njihovog slobodnog izražavanja mišljenja, omogućavanja pristupu informacijama, upoznavanje mladih sa osnovnim zahtjevima, principima i pravima iz Konvencije, dobijanja informacija od djece o ostvarivanju, zaštiti i povredi njihovih prava.

Neposredan rad sa djecom tokom izvještajnog perioda bio je znatno sveobuhvatniji u odnosu na prethodne godine, kada zbog pandemije virusa COVID-19, i ograničenja zbog propisanih epidemioloških mjera nismo bili u mogućnosti da ovaj vid aktivnosti organizujemo u većem broju škola i sa većim brojem učenika. S obzirom na broj djece koji je bio obuhvaćen navedenim aktivnostima, kao i značajem teme koja je ove godine bila u fokusu, a to je pravo djeteta na participaciju, Ombudsman za djecu će izraditi poseban izvještaj, kojim će detaljnije biti predstavljen rad sa djecom, saznanja i zaključci do kojih smo došli, ali i preporuke nadležnom organima u cilju unapređenja, ali i boljeg razumijevanja ovog prava djeteta.

2. Pravo na zaštitu od neprimjerenih sadržaja

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijave-žalbe⁹⁴ kojim je ukazano na neprimjeren sadržaj crtanog filma koji se prikazivao u bioskopima. Prema riječima roditelja navedeni crtani filmovi sadrže scene koje djecu izlažu sadržajima za koje smatraju da nisu primjereni uzrastu djeteta, kao ni njihovim moralnim načelima. Sličan problem, odnosno reakcija roditelja, ali i šire javnosti bio je prisutan i u drugim državama (Republika Srbija).

Postupajući po navedenom predmetu, utvrđeno je da navedeni medijski sadržaj, odnosno crtani film, ne sadrži nikakvu oznaku o (ne)podobnosti za djecu odnosno maloljetna lica. Prema članu 29. Zakona o audio - vizuelnim djelatnostima⁹⁵ distributer i prikazivač je dužan da prije prvog stavljanja u promet audio-vizuelnog djela ili njegovog javnog prikazivanja na odgovarajući i jasno vidljiv način istakne kategoriju audio - vizuelnog djela koja je dodijeljena u skladu sa ovim zakonom i pravilnikom kojim se propisuje kategorizacija audio - vizuelnih djela radi zaštite djece i mladih od sadržaja audio - vizuelnog djela koji je neprimjeren njihovom uzrastu. Članom 31. propisano je da ukoliko sadržina audio - vizuelnog djela može da naškodi moralnom, fizičkom ili mentalnom razvoju maloljetnika, pravno lice ili preduzetnik koje obavlja audio - vizuelnu djelatnost dužno je da, prilikom stavljanja u promet ili javnog prikazivanja tog audio - vizuelnog djela, istakne oznaku da se audio - vizuelno djelo ne preporučuje licima mlađim od 7, 12, 14, odnosno 18 godina, u zavisnosti od kategorije audio - vizuelnog djela.

Međutim, iz odgovora Audio - vizuelnog centra Republike Srpske distributeri i prikazivači još uvijek ne obavještavaju Centar o kategoriji dodjeljenoj audio - vizuelnom dijelu prije prvog javnog prikazivanja ili stavljanja u promet, jer još nisu doneseni podzakonski propisi o postupku utvrđivanja kriterijuma za određivanje kategorije podobnosti, izgleda i sadržine oznake kategorije audio - vizuelnog djela i načinu izvršavanja obaveza isticanja oznake kategorije audio - vizuelnog djela. U odgovori se dalje navodi da su podzakonski propisi u fazi izrade.

⁹⁴ Predmet broj: 1626-123-8-PŽ/22

⁹⁵ Zakona o audio - vizuelnim djelatnostima ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj:56/22)

Izloženost djece neprimjerenim sadržajima posebno dolazi do izražaja u digitalnom okruženju. Stoga i u ovom izvještaju Ombudsman za djecu posebno apeluje na roditelje da koriste dostupne mehanizme za ograničavanje pristupa određenim (eksplicitnim) sadržajima na uređajima koje koriste djeca, te da redovno kontrolišu kako i na koji način djeca provode vrijeme na internetu.

Ombudsman za djecu prisustvovao je Konferenciji o medijskoj i informatičkoj pismenosti, i tom prilikom su predstavljeni promotivno edukativni materijali u sklopu kampanje "Webobran", a isti su dostupni na društvenim mrežama Ombudsmana za djecu.

XI PRAVO NA SLOBODNO VRIJEME, REKREACIJU I KULTURNE AKTIVNOSTI

Institucija Ombudsmana za djecu je u izvještajnom periodu zaprimila 4 prijave koje se odnose na pravo na slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti.

Pravo na igru i slobodno vrijeme definisano je članom 31. UN Konvencije o pravima djeteta, i uključuje pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju njegovoj dobi, mogućnostima i sposobnostima, i istovremeno obavezuje državu da osigura svakom djetetu njegovo ostvarivanje bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao i svako pravo iz Konvencije.

U vezi sa Opštim komentaram Komiteta br. 17 (2013.) o pravu djeteta na odmor, slobodno vrijeme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život i umjetnost, UN Komitet je dao preporuku da BiH pojača napore kako bi se svoj djeci u državi potpisnici, uključujući djecu sa invaliditetom i djecu iz marginalizovanih grupa, garantovala jednaka prava na odmor i slobodno vrijeme, te igru i rekreativne aktivnosti primjerene uzrastu djeteta.

Prijave iz ove oblasti koje je tokom 2022. zaprimio Ombudsman za djecu Republike Srpske odnosile su se na: nereagovanje lokalnih komunalnih organa na neprihvatljive uslove u kojima se igraju djeca; finansiranje sportskih klubova, te na uskraćivanje prava na korištenje vandomskih pogodnosti štićenika Dječijeg doma "Rada Vranješević" u Banja Luci.

Ombudsman za djecu Republike Srpske u okviru redovnih aktivnosti došao je do saznanja da su štićenicima Doma koji dolaze sa područja nadležnosti Centar za socijalni rad Gradiška uskraćena prava na korištenje vandomskih pogodnosti, odnosno slobodnog vremena, a koja im prema važećim propisima pripadaju. Nakon izvršene analize stanja i kontakta sa štićenicima, predstavnicima Dječijeg doma "Rada Vranješević" te Centra za socijalni rad Gradiška utvrđeno je da Centar, kao organ starateljstva, nije uvažio mišljenje djece vezano za korištenje slobodnog vremena i vandomskih pogodnosti, iako je učešće djece u donošenju odluka o svim pitanjima koja ih se tiču jedan od osnovnih principa Konvencije o pravima djeteta čije poštovanje obezbjeđuje ostvarivanje najboljeg interesa djeteta u svim slučajevima i postupcima koji se tiču djeteta.

S tim u vezi, Ombudsman za djecu je u predmetnom slučaju uputio Preporuku⁹⁶ Centru za socijalni rad Gradiška o preduzimanje potrebnih mjera u aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u postupku, na način da Centar:

- u svim aktivnostima u vezi sa djecom omogućiti djetetu da izrazi svoje mišljenje u skladu sa zakonom,
- da prilikom donošenja odluka koje se tiču djeteta cijeni mišljenje djeteta,

⁹⁶ Preporuka br. 945-10-8-PŽS-11/22

- u obrazloženju odluke pored mišljenja djeteta budu navedeni i drugi parametri na osnovu kojih je nadležni organ utvrdio da ista jeste ili nije u najboljem interesu djeteta, te
- izvrši analzu rada stručnih radnika u navedenom predmetu, utvrdi razloge propusta i s tim u vezi preduzme odgovarajuće mjere iz svoje nadležnosti.

Odgovarajući na preporuku, Centar je obrazložio razloge svog postupanja i zauzetih stavova te postupio po datoj preporuci Ombudsman za djecu Republike Srpske.

Navedeni primjer jasno ukazuje da je poštovanje četiri osnovna principa primjene UN Konvencije o pravima djeteta (najbolji interes djeteta, nedsikriminacija, pravo na život i razvoj, pravo djece na učešće i izražavanje mišljenja) ključno u ostvarivanju svih prava djetata, uključujući i onog na igru i slobodno vrijeme.

XII OSTALA PRAVA

Tokom izvještajnog perioda zaprimili smo nekoliko upita i molbi za pomoć koji nisu područje stvarne nadležnosti Ombudsmana za djecu, jer se isti ne odnose na povrede prava djece već odraslih osoba. Podnosioci su obaviješteni na koji način mogu potražiti rješenje problema ili zaštitu svojih prava. Takođe, u posljednje vrijeme sve češće zaprimamo upite sa područja Federacije BiH. S obzirom da Ombudsman nema nadležnost za postupanje ni u ovim predmetima, što je najvjerojatnije rezultat veće zastupljenosti Ombudsmana za djecu u gotovo svim medijima BiH, takve prijave proslijeđujemo Ombudsmanu za ljudska prava BiH, ili podnosiocima upućujemo na druge nadležne organe.

XIII POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

1. Pravo na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj

Uvažavajući snažan uticaj koji pitanja zaštite životne sredine i ublažavanja posljedica klimatskih promjena imaju na djecu i ostvarivanje njihovih prava, UN Kancelarija visokog komesara za ljudska prava je 2017. godine izradila i analitičku studiju o ovim pitanjima u kojoj je jedan od zaključaka da dječija prava, uključujući pravo na učešće, moraju biti ugrađena u strateške dokumente koji se odnose na zaštitu životne sredine i razvoja.

Poštujući gore navedeno, kao i činjenicu da je Evropska mreža ombudsmana za djecu kao temu svoje godišnje skupštine odredila pitanja iz oblasti "klimatske pravde", Ombudsman za djecu pristupio u drugoj polovini 2022. godine izradi Posebnog izvještaja na temu "Pravo djece na zdravu životnu sredinu"⁹⁷.

Sprovedeno istraživanje je obuhvatilo:

- identifikaciju i analizu pravnog okvira – međunarodnog i domaćeg,
- prikupljanje relevantnih podataka, mišljenja i stavova upotrebom: unaprijed pripremljenog i usklađenog upitnika za srednoškolce, tj. djecu i mlade od 14 do 18 (19) godina,
- fokus grupe sa učenicima osnovnih škola, tj. djecom mlađom od 14 godina,
- dubinski intervju sa predstavnicima republičkih organa, lokalne samouprave i nevladinog sektora u ovoj oblasti,
- studija slučaja pred ombudsmanom za djecu,
- analizu prikupljenih podataka, mišljenja i stavova,
- preporuke.

U toku istraživanja o pravu djece na zdravu životnu sredinu, između ostalog, sprovedeno je anketiranje srednjoškolaca u periodu septembar/oktobar 2022. godine na nivou Republike Srpske. Anketiranje je izvršeno upotrebom unaprijed pripremljenog i usklađenog onlajn anketnog upitnika, koji sadrži 24 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa prilagođenih uzrastu od 14 do 18 godina, odnosno 19 godina ukoliko je učenik završnog razreda srednje škole. Anketiranje je bilo anonimno i izvršeno je u skladu sa svim postojećim pravilima i standardima učešća maloljetnika u istraživanjima i uz pisanu saglasnost Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske. U anketiranju je učestvovalo ukupno 2522 srednoškolaca iz svih srednjih škola u Republici Srpskoj, od kojih je 59% ženskog, a 41% muškog pola.

Prema izjavi Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, Strategija zaštite životne sredine Republike Srpske, čija izrada je u toku, pripremana je po participativnom pristupu uz učešće velikog broja institucija i udruženja. Aktivno učešće institucija i udruženja imalo je za rezultat da se široka javnost uključi u donošenje dokumenata strateškog planiranja iz oblasti zaštite životne sredine.

⁹⁷ Poseban izvještaj o pravu djece na zdravu životnu sredinu, broj: 1504-4-I/22

Imajući u vidu da je Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske pozvalo javnost da dostavi primjedbe i sugestije na Nacrt strategije zaštite životne sredine i prateći Nacrt izvještaja o strateškoj procjeni uticija na životnu sredinu Strategije zaštite životne sredine, Ombudsman za djecu je zapazio da se iz navedenog dokumenta ne vidi da su djeca i mladi na bilo koji način bili konsultovani pri izradi ovog dokumenta. Ombudsman za djecu podsjeća da je poštovanje dječijih prava i ostvarivanje najboljeg interesa djeteta od ključnog interesa za države prilikom donošenja strateških i razvojnih dokumenta, naročito onih koji imaju dugosežne posljedice naročito na djecu starosti do 18 godina kao specifično ranjivu grupu stanovništva. Stoga, Ombudsman za djecu smatra da se učešće djece i mladih treba osigurati prilikom izrade operativnih planova za ostvarivanje ciljeva navedenih u Nacrtu, a u skladu sa Uredbom o strateškim dokumentima u Republici Srpskoj ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 94/21) kojom se uređuju procedure izrade i struktura srednjoročnih i godišnjih planova rada, smjernice planiranja, praćenje i izvještavanje, te druga relevantna pitanja planiranja, praćenja i izvještavanja u Republici Srpskoj.

Prema izjavi Ministarstva prosvjete i kulture, učenici osnovnih škola su dovoljno informisani o pomenutoj oblasti te aktivno uključeni u mnogobrojne akcije i radionice na temu zaštite životne sredine, prava na zdravu životnu sredinu, uticaja koje čovjek vrši na svoju okolinu, te razvijanju i njegovanju ekološke svijesti o značaju očuvanja, unapređenja i uređenja životne sredine. Međutim, na poziv, da ocjenom od 1 do 5, ocjene koliko su zadovoljni informacijama o pravima na zdravu životnu sredinu koje dobijaju u školi u toku redovnog Nastavnog plana i programa, najviše anketiranih učenika se opredjelilo za srednju ocjenu "3" - 719 ili 28,5% anketiranih. Manje od jedne trećine anketiranih učenika se opredjelilo za ocjene "4" i "5", koji podatak dovoljno govori da se djeca ne slažu sa ocjenom Ministarstva za prosvjetu i kulturu da su "*dovoljno*" upoznati o svojim pravima na zdravu životnu sredinu. Šta više, čak 62,2% anketiranih se izjasnilo da bi djeca i mladi u školi putem redovnog Nastavnog plana i programa mogli biti bolje informisani o svom pravu na zdravu životnu sredinu načinima ostvarivanja i zaštite svojih prava.

Takodje, anketirani učenici se ne slažu sa stavom Ministarstva za prosvjetu i kulturu da su dovoljno uključeni u razne vannastavne aktivnosti. Anketiranih 41,4% učenika smatra da se moraju pojačati vannastavne aktivnosti u ovoj oblasti u cilju njihove bolje informisanosti. Veoma je zabrinjavajuće saznanje da se samo 19,3% (487) anketiranih srednjoškolaca od ukupno 2522, izjasnilo da u njihovoj školi djeluje ekološka sekcija ili se sprovodi neka druga vannastavna aktivnost u oblasti zaštite životne sredine. Čak 56,5% anketiranih srednjoškolaca se izjasnilo da uopšte ne znaju za ovu vrstu aktivnosti. Još više zabrinjava podatak da čak 80,9% anketiranih srednjoškolaca niti su bili, niti su trenutno član neke ekološke sekcije, niti su učestvovali, niti trenutno učestvuju u nekoj vannastavnoj aktivnosti u oblasti zaštite životne sredine.

Šta više, suprotno stavu i mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture, kao i Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, naši srednjoškolci nisu uopšte ili gotovo nikako upoznati niti sa aktivnostima, niti sa obavezama države koje se odnose na pitanja održivog razvoja i klimatskih promjena nesporno govore i podaci prikazani na grafikonima broj. 6 i 7. u dijelu VI. ovog izvještaja.

Međutim, pored stepena u kojem su djeca uopšte upoznata o njihovom pravu na zdravu životnu sredinu i pitanja stepena njihove edukacije u ovoj oblasti, veoma važno pitanje za njih je koliko i u kojoj mjeri ih odrasli uopšte i uključuju u procese utvrđivanja politika i strategija u ovoj oblasti. Veoma je zabrinjavajući podatak, da se samo 4,7% anketiranih učenika izjasnilo da smatraju da su u dovoljnoj mjeri uključeni u ove procese.

Govoreći o bližem životnom okruženju, analiza prikupljenih podataka govori da anketirani srednjoškolci u svojim mjestima u kojima žive u Republici Srpskoj, prepoznaju kao najveće uzročnike zagađenja vazduha: saobraćaj, nepropisno deponovanje i paljenje otpada i industrijska postrojenja, a nelegalne deponije otpada oko rijeka i u prirodi, otpadne/kanalizacione vode i industrijska postrojenja/fabrike kao najveće uzročnike zagađenja voda.⁹⁸ Dvije trećine anketiranih učenika nije zadovoljno čistoćom mjesta u kojem žive.⁹⁹ Najviše ih misle da je to zbog neodgovornog ponašanja građana i nedovoljnom angažovanošću gradskih/opštinskih službi.

Dubinski intervju sa predstavnikom nevladinog sektora je pokazao da djeca do 18 godina starosti nemaju mogućnosti da ni kroz rad organizacija civilnog društva utiču na donošenje odluka i politika vezanih za životnu sredinu. Iako Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske¹⁰⁰ u članu 14. kaže da "maloljetna lica mogu biti članovi udruženja i učestvovati kao članovi u radu udruženja na način propisan statutom", udruženja se statutom ograniče da im članstvo bude starije od 18 godina. Ovakav situacija i u većini evropskih zemalja kako se navodi u Sintetičkom izvještaju ENOC-a (Evropske mreže ombudsman za djecu) iz 2022¹⁰¹ "Dječija prava i klimatska pravda". Iz ovog proizilazi da djeca nemaju mogućnost da iznesu svoje mišljenje putem organizacija civilnog društva niti da se njihovom mišljenju o ovim pitanju pokloni dužna pažnja u skladu sa njihovom zrelošću.

Vezano za pitanja informisanosti djece, intervjuisani predstavnik nevladinog sektora je naglasio nužnost međusektorske saradnje u pripremi adekvatnih programa za djecu, u skladu sa uzrastom djece da bi se razvilo kritičko mišljenje i djeca i mladi potakli na djelovanje. Potreba da se organizacije civilnog društva uključe u pripremi programa i sadržaja iz ove oblasti koji se prezentuju u školama podvučena je tokom intervjua.

Zanimljivo je da se u dijelu intervjua koje se tiču informisanja javnosti odgovori intervjuisanog predstavnika nevladinog sektora u velikom dijelu slažu sa odgovorima učenika osmog razreda koji su učestvovali u fokus grupi, a tiču se medija koji se uglavnom ne bave važnim pitanjima životne sredine.

S obzirom da je studija slučaja prikazana u ovom izvještaju pokazala nefikasnost i složenost sistema zaštite, Ombudsman za djecu postavlja pitanje kako bi se u tom postupku snašla djeca i mladi da su se samostalno obratili nadležnim državnim organima i tražili zaštitu svog priznatog prava na zdravu životnu sredinu, a naročito u kontekstu obaveze svih državnih i drugih tijela da u svim svarima koje se tiču djece postupaju u njihovim najboljem interesu.

⁹⁸ Grafikon broj 11 i 12 u VI dijelu ovog izvještaja, strana 18. i 19.

⁹⁹ Grafikon broj 13 u VI dijelu ovog izvještaja, strana 20.

¹⁰⁰ <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-udruzenjima-i-fondacijama-republike-srpske.html>

¹⁰¹ <https://enoc.eu/wp-content/uploads/2022-Synthesis-Report-Climate-Justice.pdf>

Sigurno je da djeca ne bi mogla samostalno proći kroz ovaj postupak i da bi im trebala stručna pomoć i podrška, kako u stručnom tako i u finansijskom dijelu eventualnih troškova postupka.

U Republici Srpskoj djeluje Centar za besplatnu pravnu pomoć koji je republička upravna organizacija u sastavu Ministarstva pravde, koju je osnovala Vlada Republike Srpske, sa željom da se pravna pomoć pruži fizičkim licima, građanima Republike Srpske i drugim licima koja se nalaze na teritoriji Republike Srpske, identifikovanim kao socijalno ugrožene kategorije, a koji nisu u situaciji da izmiruju troškove zastupanja u postupcima ostvarivanja svojih prava i na zakonu zasnovanih interesa pred sudovima u Republici Srpskoj.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći¹⁰², između ostalog, utvrđuje pravila i kriterije za pružanje besplatne pravne pomoći. Istim zakonom, propisano je i da pravo na besplatnu pravnu pomoć po kriterijumu ličnog svojstva ili statusa pred nadležnim organom, bez obzira na utvrđene finansijske kriterijume iz člana 32. ovog zakona, imaju i:

“1) djeca u postupku ostvarivanja prava na zakonsko izdržavanje i djeca o čijim se pravima, obavezama ili interesima zasnovanim na zakonu odlučuje u postupku pred sudom, drugim državnim organom, odnosno javnom ustanovom.”

Studija slučaja otvara pitanje, da li Centar za besplatnu pravnu pomoć može pružiti pravnu pomoć djetetu (ne zaboravljajući pri tome i institut zakonskog zastupanja maloljetnih lica, ali i za sve obavezujući princip "*najboljeg interesa djeteta*") u postupcima pred državnim organima/ustanovama koji se odnose na ostvarivanje bilo kojeg djetetu priznatog prava, pa i prava na zdravu životnu sredinu, a ne samo prava na zakonsko izdržavanje? Takođe, ovo otvara i pitanje informisanosti djece o subjektima koji im mogu pružiti pravnu ili neku drugu stručnu pomoć u postupcima pred državnim organima/ustanovama.

Građani, naročito djeca, a u kontekstu ovog izvještaja i opisane studije slučaja, nemaju obavezu da znaju uzročnike bilo koje vrste zagađenja. Za to su nadležni javni organi koji imaju na raspolaganju čitav niz procesnih, pravnih i drugih stručnih instrumenata. Naprotiv, građani imaju pravo pristupa informacijama koje su pod kontrolom javnog organa, a svaki javni organ ima odgovarajuću obavezu da objavi takve informacije. Ovo pravo pristupa informacijama podliježe samo formalnim radnjama i ograničenjima utvrđenih zakonom¹⁰³.

I pored jasnih obaveza prihvaćenih međunarodnim aktima, analiza domaćih propisa upućuje da pravni okvir u Republici Srpskoj ne prepoznaje djecu kao posebno osjetljivu grupu ili da sadrži odredbe koje bi se specifično odnosile na djecu. Pravni okvir sadrži obavezu za razna državna tijela za donošenje određenih strateških dokumenata u predmetnoj oblasti, ali ne uključuje jasno propisanu obavezu da se u bilo kojim aktima ili dokumentima definišu posebne mjere iz perspektive zaštite prava djeteta i ostvarivanja njegovog prava na zdravu životnu sredinu, kao ni obavezu uključivanja mišljenja i stavova djece i mladih u ove procese.

U praksi, pravo djeteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srpskoj se samo posredno ostvaruje kroz opštu zaštitu svih građana i ostvarivanje njihovog prava na zdravu životnu sredinu koje predstavlja i ustavnu garanciju u Republici Srpskoj.

¹⁰² Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 43/20)

¹⁰³ Zakon o slobodi pristupa informacijama Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 20/01)

Ombudsman za djecu zauzima stav da ovakav pristup znači ugrožavanje prava djeteta, jer ne uvažava sve specifičnosti djece kao naročito osjetljive grupe i činjenicu da zagađenje životne sredine dugoročno ostavlja štetne posljedice po zdravlje u budućnosti našoj djeci i sasvim sigurno nije u njihovom najboljem interesu.

Analizirajući mišljenja i stavove anketiranih srednjoškolaca starijih od 14 godina upotrebom onlajn upitnika, kao i učenika osnovnih škola mlađih od 14 godina na fokus grupama, mogu se sumirati njihove atentične preporuke koje se odnose na konkretne mjere i aktivnosti kojima bi se doprinjelo boljoj zaštiti životne sredine i efikasnijem ostvarivanju njihovog prava na zdravu životnu sredinu, a to su:

- Stalna edukacija građana uz što više sadržaja o pitanjima zaštite životne sredine na medijima i društvenim mrežama sa akcentom na pravilno postupanje građana sa kućnim otpadom, uključivanje ovakvih tema u agendu političara i "drugih uticajnih ljudi" (influensera, glumaca, estradnih umjetnika...);
- Striktno provođenje zakona i drugih propisa u ovoj oblasti uz efikasniji način praćenja svih oblika narušavanja životne sredine kako od strane građana, tako i od strane privrednih i industrijskih postrojenja i pooštavanje sankcija za kršenje propisa u oblasti životne sredine;
- Pojačane i stalne aktivnosti na sprečavanju formiranja divljih deponija uz postavljanje nadzornih kamera;
- Pojačane edukativne aktivnosti u školama u sklopu i redovnog i vannastavnog programa uz aktivno uključivanje učenika u njihovo osmišljavanje i realizovanje;
- Organizovanje i provođenje akcija na uređenju školskih dvorišta, javnih površina, čišćenja nelegalnih deponija, u saradnji sa školama i lokalnom zajednicom;
- Učestalije organizovanje nastave u prirodi i tematskih izleta;
- Postavljanje više odvojenih kontejnera za razdvajanje i reciklažu kućnog otpada;
- Poboljšanje informisanosti djece o tome kome se i na koji način obratiti u slučaju kada imaju saznanja da neko namjerno zagađuje okolinu.

Važno je istaći da su preporuke djece koja su učestvovala u istraživanju slične ili iste kao i preporuke koji su dali ostali akteri u istraživanju te se može zaključiti da djeca i te kako imaju ideje koje je moguće realizovati. To nam dalje ukazuje da ih je neophodno, shodno uzrastu i zrelošću, na adekvatan način uključiti u razvoj, a i u realizaciju strateških dokumenata koji se odnose na zaštitu životne sredine.

Na osnovu analize svih prikupljenih podataka, može se sa sigurnošću zaključiti da djeca i mladi nisu upoznati sa svojim pravom na zdravu životnu sredinu i da se ne uključuju u procese kreiranja strategija i politika u ovoj oblasti, ali ni u razne ekološke projekte.

Djeca i mladi se samo uključuju u pojedinačne akcije i manifestacije, kao npr. obilježavanja Svjetskog dana životne sredine ili "Dan bez automobila" ili "U susret jeseni", koji se obilježavaju svakog septembra i sl.

Na osnovu navedenog izvještaja nadelžnim organima su date određene preporuke:

1. Ministarstvu za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju s ciljem obezbjeđenja priznatog prava djece na participaciju prilikom utvrđivanja politika i strategija:

- Da se djeca i mladi na njima prilagođen način u skladu sa uzrastom i zrelošću uključe prilikom izrade strateških i operativnih planova i/ili programa u oblasti zaštite životne sredine, a u skladu sa Uredbom o strateškim dokumentima u Republici Srpskoj¹⁰⁴ kojom se uređuju procedure izrade i struktura srednjoročnih i godišnjih planova rada, smjernice planiranja, praćenje i izvještavanje, te druga relevantna pitanja planiranja, praćenja i izvještavanja u Republici Srpskoj;
- Da se u saradnji sa ostalim relevantnim akterima u zajednici iznađu najefikasnija rješenja za uključivanje djece i omladine u aktivnosti koje se tiču provođenja strateških i/ili operativnih programa, kao npr. putem postojećih eko - sekcija u školama, putem različitih udruženja i organizacija mladih, strukovnih škola koje imaju direktnu vezu sa pitanjima kojima se bavi strategija (kao što je npr. srednja škola zanimanja u poljoprivredi), itd. Ovakav pristup je naročito važan kada se uobziri činjenica da će efekti strateških aktivnosti najduže, a sam tim i najviše uticati na onaj dio stanovništva Republike Srpske koje je sada u kategoriji "djeca" (do 18 godina starosti);
- Pokretanje aktivne informativne i edukativne kampanje koja bi imala za rezultat povećanu stopu edukovanosti i informisanosti široke javnosti, a naročito djece i mladih o pitanjima zaštite životne okoline, održivog razvoja i klimatskih promjena. Kampanja bi se odvijala kroz aktivno uključivanje svih medija i sredstava informisanja, dijeljenje informativnih letaka i isticanje prigodnih postera na svim javnim mjestima, raznim promotivnim uličnim aktivnostima, tematskim kampovima sa učešćem djece i mladih, afirmativnim objavama na raznim društvenim mrežama, i sl., a od izuzetnog značaja bi bila uloga javnog i drugih RTV servisa i emitovanje radijskih i TV emisija u najslušanijim i najgledanijim terminima sa kompetentim stručnjacima iz ove oblasti.

2. Ministarstvu prosvjete i kulture

- Da preduzme dodatne mjere i aktivnosti prilagođene uzrastu i zrelosti djece na poboljšanju trenutnog kvaliteta i kvantiteta sprovođenja redovnih nastavnih aktivnosti u vaspitno-obrazovnim ustanovama koje se odnose na zaštitu životne sredine, pravo djece na zdravu životnu sredinu i uopšte, njihove klimatske pismenosti, ali i pojačane ohrabrujuće aktivnosti na jačanju vannastavnih aktivnosti u čije organizovanje i sprovođenje treba direktno uključiti djecu i mlade (organizovanje tematskih vršnjačkih radionica u školama, jačanje ekoloških sekcija, tematski kampovi, edukacija korištenjem društvenih mreža koje su naročito popularne među mladima (instagram, facebook, youtube ... i sl.), na koji način bi se pružila i potrebna važnost mišljenju i stavovima djece u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću o pitanjima koja ih se tiču, što je u skladu sa članom 12 (1) UN Konvencije o pravima djeteta.

3. Ministarstvu pravde Republike Srpske

- Da preduzme odgovarajuće mjere i aktivnosti kojima će se obezbjeđiti djeci u skladu sa njihovim uzrastom i zrelošću efikasno pružanje pravne pomoći Centra za besplatnu pravnu pomoć (uvažavajući institut zakonskog zastupanja maloljetnih lica, ali i za sve obavezujući

¹⁰⁴ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 94/21.

princip "*najboljeg interesa djeteta*") u svim postupcima pred državnim organima/ ustanovama koji se odnose na ostvarivanje bilo kojeg djetetu priznatog prava, pa i prava na zdravu životnu sredinu, a ne samo prava na zakonsko izdržavanje.

2. Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtjevna obaveza države i pored jasno definisanih i postavljenih normativnih okvira i definisanih procedura, izbora oblika alternativne brige o djeci, zahtijeva i stalni i kontinuirani nadzor nad brigom o djeci i onda kada je djeci obezbijeđena odgovarajuća alternativna briga.

Ovo je četvrti Poseban izvještaj¹⁰⁵ Ombudsmana za djecu kojim se ukazuje na važnost sistemskih mjera i aktivnosti u zaštiti prava i interesa djece koja se nalaze u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu, i neophodnost kontinuirane saradnje svih subjekata zaštite, kako bi se za ovu kategoriju djece, u skladu sa članom 20. Konvencije obezbjedila posebna zaštita.

JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja "Rada Vranješević" Banja Luka jedini je ovakav organizovan oblik socijalne zaštite u Republici Srpskoj.

Praksa nažalost potvrđuje da do povrede prava djece koja su u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu, djece bez roditeljskog staranja, dolazi po različitim osnovama, a mi ćemo ih prezentovati prema oblastima koje su tražene upitnicima, odnosno podacima koje smo dobili istraživanjem.

Prema podacima koje smo dobili ne postoji jedinstvena baza podataka za praćenje djece bez roditeljskog staranja koja bi, pored pouzdanih podataka o broju djece bez roditeljskog staranja, bila osnova i za evidentiranje i praćenje djece po određenim oblicima zbrinjavanja i promjene njihovog statusa.

Iz podataka koji ukazuju zbog čega je dijete smješteno u ustanovu možemo zaključiti da najzastupljeniju grupu djece bez roditeljskog staranja čine djeca čiji je rast i razvoj ometen porodičnim prilikama, što može biti povezano sa socio-ekonomskim faktorima pa je neophodno na vrijeme sagledati bolje načine podrške roditeljima i porodicama pod rizikom. Odrastanje djeteta izvan porodice, može ostaviti posljedice na njegov rast i razvoj te je pravovremena reakcija od suštinskog značaja.

Da bi se djetetu bez roditeljskog staranja osiguralo najbolje okruženje za razvoj, neophodno mu je obezbijediti podršku koja će biti usmjerena na pružanje stalnog i stabilnog porodičnog staranja. Ovo podrazumijeva obezbjeđenje resursa za očuvanje porodice, ujedinjenje porodice, hraniteljstvo, usvojenje ili druge oblike porodičnog staranja¹⁰⁶. Smjernice UN-a za alternativnu brigu o djeci naglašavaju da siromaštvo ne bi trebalo biti razlog za smještaj

¹⁰⁵ Poseban izvještaj broj: 686-2-I/22

¹⁰⁶ Smjernice za procjenu i utvrđivanje NID, str 64.

djeteta u alternativnu brigu i da je potrebno poduzeti sve moguće mjere, uključujući različite oblike socijalne zaštite, da se to spriječi.

Što se tiče starosne dobi djece koja su smještena u Dom, prema Zakonu o socijalnoj zaštiti djeca do treće godine starosti privremeno mogu biti zbrinuta u ustanovu socijalne zaštite samo uz stručno mišljenje Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite¹⁰⁷, a prema dobijenim podacima je u Dom smješteno 12 djece navedenog uzrasta. Najviše djece smještene u Dom je uzrasta preko 7 godina i taj broj se povećava kako uzrast djece raste i dostiže maksimum kod djece koja su uzrasta od 15-18 godina života. Imajući u vidu da je Porodičnim zakonom¹⁰⁸ potpuno usvojenje moguće do 5 godine života, a da je najviše djece smješteno u Dom uzrasta preko 7 godina potrebno je da se zakonske regulative u dijelu usvojenja izmjene, kako bi se osiguralo i da djeca starija od 5 godina mogu biti potpuno usvojena.

Kada je u pitanju vremenski period koji djeca provedu u Domu, najmanje djece u Domu boravi do godinu dana, a najviše djece od 1 do 3 godine. Više od tri godine u Domu boravi 35 djece, što je svakako zabrinjavajući podatak. Razlozi zbog kojih su djeca godinama zbrinuta u Dom mogu biti brojni. Međutim, bitno je da ti razlozi ne dolaze od neadekvatnog individualnog plana brige. Zato je donošenje i revidiranje istog jako bitno, a isti mora da definiše jasne ciljeve koje treba ostvariti zbrinjavanjem djece u ustanovi, ali i vremenske okvire u kojima se moraju preduzeti određene mjere i aktivnosti. Pri tome je posebno važno pratiti realizaciju istog ali i stalno raditi na osnaživanju porodice, odnosno povratku djeteta u biološku, srodničku ili hraniteljsku porodicu.

Iako organ starateljstva ima obavazu da provodi aktivnosti sa ciljem povratka djeteta u biološku porodicu (uključujući savjetovanje, pružanje finansijske i materijalne pomoći, uspostavljanje i održavanje kontakata između roditelja i djeteta koje ima alternativnu brigu), dobijeni rezultati istraživanja upućuju na zaključak da osim što se ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri, navedene aktivnosti nemaju značajnog uticaja ili rezultata na povratak djeteta u njegovu biološku porodicu, zbog čega se dešava da dijete kada jednom uđe u sistem alternativnog zbrinjavanja u njemu ostaje veoma dugo.

Ombudsman za decu je 2019. godine radio poseban izvještaj Djeca u hraniteljstvu u Republici Srpskoj - Svako dijete treba porodicu¹⁰⁹. Međutim iz dobijenih podataka u ovom izvještaju jasno je da broj hraniteljskih porodica nije dovoljan, čak je i smanjen. Prema podacima iz 2019. godine proizilazi da je u centrima za socijalni rad i službama socijalne zaštite u Republici Srpskoj bilo evidentirano 250 hraniteljskih porodica, međutim prema podacima do kojih smo došli ovim izvještajem broj evidentiranih hraniteljskih porodica je 118. S obzirom na sve dobrobiti koje pruža hraniteljstvo, svakako je ovaj podatak zabrinjavajući i predstavlja oblast na kojoj se mora raditi.

Pored nedovoljnog broja hraniteljskih porodica, hraniteljstvo se kao resurs nedovoljno koristi od strane organa starateljstva, te ga je neophodno jačati. Ono što je takođe zabrinjavajuće je svakako jako mali broj specijalizovanih hranitelja/hraniteljskih porodica.

¹⁰⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.stav 2

¹⁰⁸ Porodični zakon, čl.157

¹⁰⁹ Poseban izvještaj 1192 -2 -I/19

Prema podacima iz dostavljenih odgovora, 16% organa starateljstva se izjasnilo da alternativnih oblika zbrinjavanja nije ni bilo, dok u 48% slučajeva organi starateljstva na navedeno pitanje nisu dostavili odgovor. Upravo podaci dobijeni istraživanjem ukazuju da princip najboljeg interesa djeteta nije adekvatno primijenjen u situacijama kada su djeca lišena porodičnog okruženja, jer najbolji interes djeteta nije primarno razmatran kod izbora oblika alternativne brige i regulisanja smještaja djece u različitim oblicima alternativne brige¹¹⁰.

Situacije da dijete za vrlo kratko vrijeme promijeni i nekoliko oblika alternativne brige, nažalost, prisutne su. To dodatno potvrđuje da izostaje adekvatna procjena djetetovih potreba, a posljedice takvih odluka snose upravo djeca. Česte promjene okruženja štetne su po razvoj djeteta i njegovu sposobnost izgradnje bliskih odnosa sa drugim ljudima, zbog čega ih treba izbjegavati, a istovremeno, u takvim situacijama izostaju potrebne pripreme djeteta za promjenu smještaja koji se dešava.

Iz naprijed navedenog ne možemo reći da se zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja provodi prema individualnim potrebama djeteta i njegovim najboljim interesima, već se odaje utisak da je to više prema raspoloživim kapacitetima i mogućnostima smještaja u ustanovu.

Prema navedenom zaključujemo da se alternativne porodične i opcije koje se nude pred organima starateljstva, za djecu koja su iz nekog razloga lišena porodičnog okruženja ne čine adekvatne, s obzirom da je veliki broj djece smješten u Domu. Kapaciteti u Domu su skoro popunjeni, a naponi da se ista djece opet spoje sa svojom biološkom porodicom čine se nedovoljni, radi čega djeca uglavnom ostanu smještena u ustanovu do svoje 18-te godine. Zato je neophodna adekvatna procjena djetetovih potreba, donošenje individualnog plana brige sa naznačenim periodom na koji se donosi, te njegovo revidiranje i kontinuiran kontakt sa djetetom od strane roditelja/staratelja, te s druge strane rad s porodicom, ukoliko je to moguće, kako bi se dijete što prije vratilo u porodično okruženje.

Smještaj u ustanovu¹¹¹ podrazumijeva zbrinjavanje u ustanovu socijalne zaštite i u drugu ustanovu koja se nalazi van sistema socijalne zaštite, a primjerena je i ispunjava uslove za zbrinjavanje korisnika socijalne zaštite, a ostvaruje se izborom i upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu u kojoj se obezbjeđuje stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć, briga, vaspitanje i obrazovanje, osposobljavanje za privređivanje, radne, kulturno-zabavne, rekreativno-rehabilitacione aktivnosti, zdravstvena zaštita i druge usluge. Smještaj u ustanovu vrši se na osnovu rješenja nadležnog Centra i ugovora o smještaju, a rješenje se donosi na osnovu sprovedenog postupka, ukupne procjene uslova života i stanja korisnika i njegovog okruženja, sagledavanja mogućnosti drugih oblika zbrinjavanja i mišljenja da je zbrinjavanje u ustanovu najcjelishodniji oblik zaštite. Ugovor o smještaju zaključuju ustanova za smještaj i nadležni Centar.

¹¹⁰ Smjernice, tačka 56: Odlučivanje o alternativnom zbrinjavanju u najboljem interesu djeteta treba se odvijati u okviru pravosudnog, upravnog ili drugog prihvaćenog postupka, uz zakonske zaštitne mehanizme, uključujući prema potrebi pravno zastupanje djeteta u svim pravnim postupcima. Odluka treba biti zasnovana na rigoroznoj procjeni, planiranju i analizi, kroz utvrđene strukture i mehanizme, i trebaju ga provesti pojedinačno za svaki slučaj stručnjaci odgovarajućih kvalifikacija okupljeni u multidisciplinarnom timu kad god je to moguće.

¹¹¹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 38.

Takođe, Centar ima mogućnost da može smjestiti lice u ustanovu¹¹² koja se nalazi i van teritorije Republike, ako u Republici ne postoji ustanova koja pruža potrebnu uslugu, ako su u ustanovama u Republici popunjeni smještajni kapaciteti, ili ako je to u najboljem interesu lica koje se smješta, s tim da prije smještanja treba pribaviti saglasnost nadležnog Ministarstva.

U ranijim izvještajima Institucija je ukazivala da je neophodno da bude doneseno rješenje o smještaju djeteta u ustanovu. Rješenje kojim se dijete izdvaja iz porodice i zbrinjava u ustanovu treba da sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je smještaj u ustanovu u djetetovom najboljem interesu, da su iscrpljene sve druge mogućnosti zbrinjavanja djeteta, da se utvrde i obrazlože stvarni razlozi za smještaj, da se naznači period na koji se dijete smješta u ustanovu, da se uredi kontakt sa porodicom, odredi staratelj djeteta u postupku, zakonski zastupnik djeteta, kao i mogućnost žalbe na rješenje.

Prema dobijenim podacima 87% organa starateljstva je i donijelo isto. Međutim, iz pojedinačnih predmeta¹¹³ u kojima je Institucija postupala, rješenja o smještaju djece u Dom su donesena, ali ta rješenja nisu imala neophodan sadržaj na koji je institucija Ombudsmana za djecu već ranije ukazivala.

Takođe, iz dostavljenih odgovora proizilazi da je u samo 42% pojedinačnih slučajeva u postupku donošenja rješenja o smještaju djeteta organa starateljstva dijete izrazilo svoje mišljenje i učestvovalo u istom postupku. Dijete ima pravo na participaciju i to pravo mu treba biti zagarantovano.

Iako bi izdvajanje djece iz porodice trebalo smatrati krajnjom mjerom¹¹⁴ i treba biti, kada god je to moguće, privremeno i trajati najkraće moguće vrijeme, samo se u nekim organima starateljstva određuje na koji period će dijete biti smješteno u ustanovu.

Jedna od preporuka i Komiteta UN-a za prava djeteta, kada su u pitanju djeca lišena porodičnog okruženja, je da država osigura periodično preispitivanje smještaja djece u ustanove i hraniteljske porodice i obezbjedi dostupne kanale za prijavljivanje, praćenje i rješavanje neprimjerenog tretiranja djece¹¹⁵.

Nažalost, dobijeni rezultati ukazuju na to da je i preispitivanje potrebe za institucionalnim zbrinjavanjem, odnosno starateljskom zaštitom djece, praktično rijetko.

Ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljima/staraocima je pravo djeteta i jasno je uređeno zakonom, ali nažalost u mnogo slučajeva ovo pravo nije uređeno. Pri tom, uređenje kontakta rješava se odvojeno od rješenja za smještaj djeteta u Dom, što dovodi u pitanje ostvarivanje ovog prava ali i zahtjeva dodatno vrijeme za njegovo uređenje, a sve to na štetu djeteta.

Pored činjenice da u 24% pojedinačnih slučajeva rješenje o uređenju kontakta nije doneseno od strane organa starateljstva, a da u 12% pojedinačnih slučajeva organi starateljstva nisu ni odgovorili na navedeno pitanje, poseban problem su i one situacije kada se kontakt ostvaruje

¹¹² Zakon o socijalnoj zaštiti, član 38a.

¹¹³ Predmet broj 1038-61-8-PŽ/21

¹¹⁴ Smjernice, tačka 13.

¹¹⁵ CRC/C/BIH/CO/5-6, član 30. tačka c

uz saglasnost centra za socijalni rad. Centar za socijalni rad nema nadležnost davati saglasnost, već ima obavezu odlučiti o zahtjevu, procijeniti i utvrditi da li je za dijete najbolje da ostvaruje kontakt i na koji način ili postoje razlozi koji se moraju obrazložiti zašto ostvarivanje kontakta nije u najboljem interesu djeteta.

Potrebno je podsticati i olakšavati kontakte djeteta sa njegovom porodicom, kao i sa ostalim osobama koje su djetetu bliske, u skladu sa zaštitom djeteta i njegovih najboljih interesa. Dijete treba imati pristup informacijama o stanju članova njegove porodice ukoliko i ne ostvaruje kontakt s njima. S obzirom da bi smještanje u bilo koji oblik alternativne brige obično trebala biti privremena mjera, očuvanje porodičnih odnosa ključno je za osiguravanje uspješnog vraćanja djeteta porodici.

Iako je zakonom propisano¹¹⁶ da će se pod starateljstvo staviti maloljetno lice lišeno porodičnog okruženja, odnosno lice čiji roditelji nisu u mogućnosti da se redovno staraju o njemu, u određenom broju slučajeva prema dobijenim podacima organi starateljstva navode da nisu postavili staraoca djetetu koje je smješteno u Dom. Pojedini smatraju da to nije neophodno budući da se ustanova u koju je dijete smješteno stara o djetetovim potrebama, dok njih 16% nije odgovorilo na navedeno pitanje.

Pri postavljanju staraoca, organ starateljstva uzeće u obzir i želje štićenika ako je ovaj u stanju da ih izrazi, kao i želje bliskih srodnika štićenika. Izuzetno, kada organ starateljstva ocijeni da je to neophodno, i bez njegovog prethodnog pristanka, za staraoca će biti postavljen u pravilu najbliži krvni srodnik u pravoj liniji ili pobočnoj liniji, koji inače ispunjava i sve druge potrebne uslove za vršenje dužnosti staraoca.¹¹⁷

Staralac maloljetnog štićenika dužan je da se kao roditelj stara o njegovoj ličnosti, a naročito o zdravlju, vaspitanju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalan život i rad.¹¹⁸ Organ starateljstva, rješenjem kojim postavlja staraoca, određuje njegove dužnosti i obim njihovih ovlašćenja.¹¹⁹ Obaveze staraoca, odnosno mjere koje staralac preduzima u okviru svoje brige o štićeniku, prvenstveno se odnose na staranje o ličnosti štićenika, ali i njegovim zastupanjem, kao i staranjem o imovini štićenika. Staralac je dužan da se savjesno stara o ličnosti, pravima, obavezama i interesima štićenika i upravljanju njegovom imovinom.¹²⁰ Ovako određen pojam starateljstva u širem smislu podrazumijeva pravno zastupanje i preduzimanje različitih aktivnosti za zaštitu prava lica koje je pod starateljstvom u skladu sa njegovim interesima. Licu pod starateljstvom koje je smješteno u obrazovno-vaspitnu, socijalnu ili drugu sličnu ustanovu, organ starateljstva postavlja staraoca za vršenje onih poslova starateljstva koje ta ustanova ne vrši u okvirima svoje redovne djelatnosti.¹²¹ Vaspitno - obrazovna ustanova ili zdravstvena organizacija ili druga ustanova u koju je privremeno smješten maloljetni štićenik, a posebno lice kojem je maloljetnik povjeren na čuvanje i vaspitanje, dužni su obavještavati staraoca i organ starateljstva o svim važnim promjenama u pogledu života, zdravlja, vaspitanja i obrazovanja štićenika. Takođe, staralac je je dužan da o svom radu redovno izvještava

¹¹⁶ Porodični zakon, član 201.

¹¹⁷ Porodični zakon, član 179.

¹¹⁸ Porodični zakon, član 202.

¹¹⁹ Porodični zakon, član 184.

¹²⁰ Porodični zakon, član 186.

¹²¹ Porodični zakon, član 181.

nadležni centar za socijalni rad. Ovaj izvještaj podnosi se svake godine kao i kada to zatraži organ starateljstva. U slučaju neposrednog starateljstva izvještaj podnosi radnik organa starateljstva ili drugo lice koje u ime organa starateljstva vrši poslove starateljstva. Iz izvještaja se mora vidjeti kako se staralac stara o ličnosti šticećenika, njegovom zdravlju, vaspitanju i obrazovanju, kao i o svemu drugom što je značajno za ličnost šticećenika. S druge strane, organ starateljstva dužan je da savjesno razmotri izvještaj staraoca i da po potrebi preduzme odgovarajuće mjere da se zaštite interesi šticećenika.¹²²

Kako bi bila ostvarena svrha starateljstva neophodno je i poželjno da staraoci imaju redovne i kontinuirane kontakte sa šticećenicima. Dobijeni podaci ukazuju da se redovne posjete i telefonski kontakti realizuju u samo 24% slučajeva, dok se u ostalim slučajevima vršenje starateljstva uglavnom svodi na izvještaje o djeci koje im Dom upućuje. Šticećenici Doma u razgovoru ističu da se osjećaju "napušteno" jer imaju osjećaj da niko ne brine o njima i da bi voljeli da imaju mnogo više kontakta sa svojim staraocima, posebno ukoliko dolaze iz udaljenijih mjesta.

Iako je zakon jasno definisao ulogu i ciljeve starateljstva, uz obavezu vršenja nadzora nad starateljima, na osnovu prethodno navedenog možemo zaključiti da u većem broju slučajeva postavljanje staraoca se vrši samo radi zadovoljavanja određene zakonske forme, te da kao takvo nije u interesu djeteta. U praksi to između ostalog znači, da organ starateljstva kada jednom donese rješenje o smještaju djeteta u ustanovu ima obavezu da nastavi da i dalje brine o djetetu. Bez obzira što je institucionalno zbrinuto, dijete treba da ima staraoca, a staraoc za njega treba da predstavlja osobu od povjerenja sa kojim će se imati mogućnost da se dogovara oko preduzimanja određenih aktivnosti i donošenja odluka koje se tiču šticećenika, ali i sa kojim će moći da ostvari kontakt kada za to osjeti potrebu i povjeri mu se u slučaju kada ima nekakav problem.

Konvencija o pravima djeteta (član 12.) i Porodični zakon (član 81.) jasno uređuju pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u svim postupcima koji se njega tiču. Iz dobijenih podataka proizilazi da djeca u 12% slučajeva nisu izrazila mišljenje i učestvovala u postupku donošenja rješenja, dok za čak 88% pojedinačnih slučajeva organi starateljstva nisu dostavili odgovor zbog čega djeca nisu učestvovala u postupku donošenja rješenja. Kao razlog zbog neučestvovanja djeteta organi starateljstva navode godine starosti, odnosno uzrast djeteta iako zakonom nije definisana dobna granica za učešće djeteta u postupku i davanje mišljenja o stvarima koje ga se tiču, već je to pravo dato svakom djetetu u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću. Dakle, bez obzira što je pravo djeteta na participaciju i mišljenje zagarantovano ono se i dalje u velikoj mjeri ne ostvaruje.

Obaveza je da svako dijete ima individualni plan brige, za koji Dom navodi da sva djeca smješšana u dom imaju izrađen, sem kada su tek smješšteni u Dom i kada traje adaptacioni period. Evaluacija individualnog plana rada u Domu se radi svakih pola godine ili po potrebi i češće. Međutim, učešće djece u samoj izradi plana, prema mišljenju šticećenika Doma, se deklarativno zadovoljava, na način da budu obavješšteni o planu ali ne govore o svojim potrebama ili osjećaju da se njihovo mišljenje ne uvažava. Ako plan brige definiše djetetove potrebe i načine kako će one biti ostvarene, u skladu sa zakonom utvrđenom obavezom dijete ima pravo učešća u njegovoj izradi. Takođe, primjena člana 3. Konvencije, procjena i

¹²² Porodični zakon, član 195.

utvrđivanje najboljeg interesa djeteta nije moguća ako nisu ispunjeni uslovi iz člana 12. "ako djetetu nije data mogućnost da izrazi svoje mišljenje o pitanjima koja se njega tiču".

Analizom odgovora Doma djeca sa društveno neprihvaćenim ponašanjem se smještaju u posebno odjeljenje u Domu, kapacitet tog odjeljenja je 8 štićenika Doma, a iz odgovora proizilazi da su ovi kapaciteti uvijek popunjeni. Djeca u ovom odjeljenju budu do tri mjeseca, nakon čega se procjenjuju rezultati rada sa djetetom. Nakon tog perioda i procjene djeca se vraćaju u svoje redovne grupe dok neka djeca ostaju u grupi. Najveći izazov za Dom svakako predstavlja rad sa djecom koja „prevazilaze kapacitete ustanove“, zbog čega je potrebno uključivanje i drugih stručnih lica u rad sa ovom djecom. U tim situacijama Dom se obraća nadležnom organu starateljstva kako bi se pronašlo najadekvatnije rješenje koje će biti u interesu djeteta.

Iako iz odgovora Doma proizilazi da vaspitači intenziviraju svoj rad sa djecom u ovom odjeljenju, ne navodi se da je i kontakt sa roditeljima/staraocem djece intenziviran, a što je potrebno i proizilazi kao obaveza iz Porodičnog zakona¹²³.

Liječenje djece koja su smještena u Dom, a iz određenih zdravstvenih potreba zahtjevaju hospitalizaciju/liječenje na Odjeljenju psihijatrijske klinike se odvija prema potrebama. U izvještajnom periodu deset djece je bilo smješteno na navedenom odjelu, četvero djece na jednodnevnoj opservaciji. Prema podacima dobijenim iz Doma proizilazi da nakon tretmana, koji najduže može da traje 21 dan na odjelu, djeca se gotovo uvijek vrate u Dom. Prilikom otpusta djeteta na otpusnom pismu stoje dalje preporuke, ali ne i smjernice rada sa djetetom i brige o djetetu. Institucionalna briga za dijete, pored ostalog zahtijeva jasno definisana pravila i ulogu svakog zaposlenog u Domu. Iz odgovora Doma proizilazi da od strane specijaliste doktora ne postoji procjena rizika i način postupanja sa djetetom koji se vraća u Dom nakon boravka na psihijatrijskom odjelu. Takođe, Dom ili zdravstvena organizacija je dužna da obavještava staraoca i organ starateljstva o svim važnijim promjenama u pogledu života, zdravlja, vaspitanja i obrazovanja štićenika¹²⁴.

U izvještajnom periodu je od strane Doma za dvoje djece navedeno da su zbog rizičnog stanja u kom su se nalazili zahtjevani duži boravak na Odjeljenju psihijatrijske klinike, dok se za "nekoliko" djece navodi da s obzirom na problematiku u ponašanju i mentalnom stanju "prevazilaze kapacitete ustanove".

U datoj situaciji, iako su neki od odgovora na okruglim stolovima upućivali da je potrebno da se otvori specijalizovani tip ustanove za rad sa ovom kategorijom djece, Ombudsman za djecu smatra da je aktivnosti potrebno usmjeriti u specijalizovano hraniteljstvo.

Kadrovska politika zaposlenih na referatima u ovoj oblasti u organima starateljstva, kao i u Domu u vaspitno - obrazovnom radu, upućuje da je potrebno dodatno raditi u ovom segmentu, kako bi se osiguralo da pojedinačne potrebe svakog djeteta mogu da budu efikasno riješene. Takođe je potrebno da se razviju kriterijumi za izbor, obuku, podršku i evaluaciju radnika koji rade sa djecom. Istovremeno, neophodno je voditi računa o tome da zanimanja zaposlenih radnika budu usklađena sa radnim mjestima.

¹²³ Porodični zakon, član 206.

¹²⁴ Porodični zakon, član 202.

U članu 126. Smjernica UN-a za alternativnu brigu o djeci navodi se sljedeće o institucionalnoj brizi: Države u okruženjima institucionalne brige trebaju osigurati dovoljan broj vaspitača da svako dijete može dobiti potrebnu pažnju, uz mogućnost uspostavljanja čvršće veze s konkretnim vaspitačem kad je to primjereno. Vaspitači također trebaju u okruženju brige biti raspoređeni na takav način da efikasno ostvaruju ciljeve i svrhu ustanove te osiguravaju zaštitu djeteta.

Takođe je potrebno i jačati timove organa starateljstva za pravovremeno i adekvatno reagovanje u svim situacijama kada su u pitanju djeca bez roditeljskog staranja, prije svega mjerama porodično pravne zaštite. Nedostatak ovih resursa nesumnjivo se odražava na obim i kvalitet usluga koje se pružaju a samim tim i onemogućava ostvarivanje što potpunije zaštite ličnosti, prava i interesa djeteta.

Oblast rada s djecom koja su u stanju socijalne potrebe i smještena su u ustanovu je posebno zahtjevnja. To je područje na kome se edukacija treba odvijati kontinuirano. Podaci iz upitnika ukazuju na nejednaku praksu, odnosno da standardi koji važe za sisteme nejednako se primjenjuju u različitim opštinama, radi čega je potrebno za zaposlene izraditi dodatne smjernice, edukacije, supervizije.

Preporuke koje je Ombudsman za djecu dao u cilju unapređenja prava i položaja djece bez roditeljskog staranja su:

- promovisanje i preduzimanje potrebnih mjera u okviru procesa deinstitutionalizacije zbrinjavanja djece, a posebno djece mlađe od tri godine,
- donošenje nove strategije za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja,
- redovan monitoring, evaluacija u primjeni standarada usluga prilikom zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja u cilju unapređivanja iste,
- kontinuirani i sistemski rad na promociji hraniteljstva/specijalizovanog hraniteljstva, kao najhumanijeg oblika zbrinjavanja djece i podizanju svijesti javnosti o prednostima hraniteljstva,
- uspostavljanje mehanizma za jedinstveno praćenje oblasti hraniteljstva, izrada baze podataka, izrada kvalitetnijih standarda za hraniteljstvo,
- uspostavljanje mehanizama za jedinstveno praćenje oblasti djece bez roditeljskog staranja, te izrada baze podataka koja bi bila osnova i za evidentiranje i praćenje djece po određenim oblicima zbrinjavanja i promjene njihovog statusa,
- omogućavanje participacije djeteta prilikom donošenja rješenja o smještaju djeteta u ustanovu kao i u izradi individualnog plana zbrinjavanja,
- periodično preispitivanje smještaja djece u alternativnoj brizi, i obezbjeđivanje dostupnih kanala za prijavljivanje, praćenje i rješavanje neprimjerenog tretiranja djece,
- osigurati da se redovne revizije smještaja za svu djecu u alternativnom zbrinjavanju provode korištenjem jedinstvenih kriterija.

3. Zloupotreba djece u političke svrhe

Ombudsman za djecu u skladu sa datim ovlaštenjima¹²⁵ postupao kao nezavisna institucija koja štiti, prati i promoviše prava djeteta, te predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta.

S obzirom da postojeća zakonska rješenja u Bosni i Hercegovini nisu regulisala pitanje zaštite djece u političkoj kampanji i moguće zloupotrebe u vezi s tim, Ombudsman za djecu je ranije uputio Preporuku Centralnoj izbornoj komisiji BiH kojom su predložene izmjene Izbornog zakona u dijelu da pored definisanih Pravila ponašanja, definiše i zabranu zloupotrebe djece u političke svrhe, te utvrdi sankcije za postupanja utvrđenoj zabrani.

S obzirom da do izmjena Izbornog zakona nije došlo, a kako Ombudsman za djecu tokom izbornih kampanja redovno zaprima prijave - žalbe koje se odnose na zloupotrebu djece u izbornim kampanjama, Ombudsman je dao smjernice svim političkim partijama, odnosno političkim/nezavisnim kandidatima, kako bi se izbjegla postupanja koja dovode do povrede prava djece tokom (pred)izbornih aktivnosti.

Djeca ne smiju biti uključena u izborne aktivnosti!

Konvencija o pravima djeteta daje djeci pravo na informisanje, pravo na slobodu okupljanja kao i pravo na participaciju odnosno učešće u svim pitanjima koja ih se tiču, uključujući i politiku, ali ova prava moraju se ostvarivati na način koji je u skladu sa njihovim pravom na zaštitu od manipulacije, zlostavljanja i eksploatacije.

Djeca imaju pravo da učestvuju u pitanjima od lokalnog i javnog značaja što podrazumijeva participaciju djece u kreiranju i donošenju odgovarajućih politika i programa koji imaju za cilj unapređenje prava i položaja djece, zaštitu prava i najboljeg interesa djeteta, a ne njihovo učestvovanje u predizbornim kampanjama.

Dijete je pojedinac čije se pravo mora poštovati, a kao posebno osjetljiva i ranjiva ciljna grupa odgovornost odraslih je da ga poštuju i štite kako u svakodnevnom životu tako i tokom političkih kampanja.

Političke partije, a posebno partijski lideri i nezavisni kandidati imaju odgovornost da obezbijede da nijedno dijete ne bude izloženo bilo kakvoj zloupotrebi, povredi ili opasnosti tokom svojih političkih aktivnosti i treba da obeshrabruju učešće djece u svim političkim skupovima i drugim masovnim okupljanjima.

Političari takođe, ne bi trebalo da tokom perioda kampanje posjećuju obrazovne i druge ustanove u kojima borave djeca. U drugim prilikama takve pozive trebalo bi da prihvate samo u okviru pružanja podrške vaspitno - obrazovnom, socijalnom ili drugom sistemu podrške pod uslovom da te posjete ne koriste za propagiranje svojih političkih programa i akcija.

Političari takođe, ne bi trebalo da šalju poklone djeci, njihovim roditeljima ili licima koja rade u obrazovnom sistemu, niti da nude bilo kakve druge pogodnosti, a posebno ne bi trebalo da se fotografišu sa djecom, bez obzira na eventualnu saglasnost roditelja, jer u navedenim

¹²⁵ Zakon o Ombudsmanu za djecu („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj:70/08 i 103/12)

slučajevima osim zloupotrebe djece u političke svrhe dolazi i do povrede prava na privatnost djeteta.

Stoga je Ombudsman za djecu apelovao na sve političke stranke, javnost i medije da u izbornoj kampanji za opšte izbore 2022. godine ne koriste (zloupotrebljavaju) djecu u izbornim aktivnostima, da održavanje izbornih aktivnosti ne provode u školskim i drugim prostorima u kojima se organizuju aktivnosti u vezi sa djecom i da ne ometaju redovne nastavne procese, da se suzdrže od pozivanja djece na masovna i druga okupljanja i učešće u predizbornim skupovima, da se suzdrže od korišćenja slika/video zapisa djece u svojim kampanjama, te da svoje aktivnosti usmjere na kreiranje programa koji će imati za cilj stvaranje podsticajnog i sigurnog okruženja za djecu, te obezbjeđenje adekvatnih mehanizma za efikasniju zaštitu i ostvarivanje prava djece zagarantovanih Konvencijom.

Imajući u vidu naprijed navedeno, te zakonom utvrđena ovlaštenja Centralne izborne komisije, Ombudsman za djecu je predložio Centralnoj izbornoj komisiji BiH da navedene smjernice objavi na svom zvaničnom web sajtu, kako bi iste bile dostupne svim političkim partijama, nezavisnim kandidatima, te aktuelnim i budućim političkim subjektima.

Navedena preporuka je ispoštovana na način da je Centralna izborna komisija na svojoj zvaničnoj internet stranici pozvala političke subjekte da ne zloupotrebljavaju djecu u političke svrhe.

4. Postupanje sa djecom u kriznim situacijama

U poslednje vrijeme i odrasli i djeca se sve češće suočavaju sa različitim situacijama koje se mogu nazvati kriznim, kao što su poplave, zemljotresi, pandemije, i kao posljednja u nizu dojava o bombama širom škola u Republici Srpskoj.

Sigurnost djece je najvažnija i uvijek kada su u pitanju ovakve situacije, a posebno kada je ugrožena bezbjednost djece, važno je pratiti instrukcije nadležnih organa.

Kada su u pitanju krizne situacije kao što je ova, ono na šta posebno skrećemo pažnju jeste kako razgovarati sa djecom u takvim situacijama. Djeca razgovaraju jedni sa drugima o dešavanjima pa je bolje da roditelji i odrasli u saradnji sa zaposlenima u školi objasne djeci šta se dešava i približe im situaciju jer u nedostatku pravih informacija, ili informacija uopšte, djeca mogu da stvore svoju verziju događaja koja može biti pogrešna i zastrašujuća za njih.

Djeca imaju pravo na informaciju, ali ta informacija treba biti prilagođena njihovom uzrastu i potrebama. Iako je u ovakvim stanjima prioritet zaštititi život i zdravlje djeteta, treba imati u vidu i uticaj ovakvih događaja na njihov psihički rast i razvoj. Djeca takođe, treba da znaju da je odgovornost odraslih (profesori, nastavnici, učitelji, vaspitači, roditelji i institucije) da čine sve kako bi zaštitili svu djecu i kako bi se djeca što prije sigurno vratila u školske klupe.

Ono što je zajedničko za sve navedene situacije jeste da je neophodna pravovremena i adekvatna reakcija svih subjekata zaštite koja će prioritetno biti usmjerena na očuvanje i zaštitu života i zdravlja djeteta, kako fizičkog tako i mentalnog. Kako bi osigurali da u skladu sa principima i odredbama UN Konvencije o pravima djeteta, svako dijete ima pravo na zaštitu ali i jednak pristup ovom pravu, neophodno je da vaspitno - obrazovne ustanove imaju organizovan sistemski plan aktivnosti za vanredne/krizne situacije kako bi se prevenirali, odnosno smanjili rizici od nastanka istih, ali i pripremili, odgovorili i oporavili od krizne situacije.

Iz tog razloga Ombudsman za djecu je Ministarstvu prosvjete i kulture uputio Inicijativu¹²⁶ za donošenje Protokola o postupanju sa djecom u kriznim situacijama.

Donošenjem jednog ovakvog Protokola bile bi definisane potencijalne krizne situacije, kao i program i plan djelovanja vaspitno - obrazovnih ustanova, a sastavni dio protokola mogu da čine i smjernice za razgovor sa djecom o kriznim situacijama, odnosno bezbjednosti u školi, kao i za oporavak djece nakon krize.

Pored zaštite djeteta i njegovog najboljeg interesa, što i jeste primarni cilj Protokola, isti bi ujedno bio i pokazatelj jačanja odgovornosti ali i međusobne saradnje svih organa i službi koje u okviru svojih zakonom utvrđenih ovlaštenja preduzimaju aktivnosti i mjere u zaštiti i ostvarivanju prava djeteta.

Navedena Inicijativa nije prihvaćena, ali će ista biti ponovo aktualizovana u narednom periodu.

5. Zaštita djece u saobraćaju

Bezbjednost djece u saobraćaju je pitanje od izuzetne važnosti budući da djeca predstavljaju specifičnu kategoriju učesnika u saobraćaju. Kao takvi, najviše su izloženi riziku, s obzirom da nemaju adekvatno razvijenu moć opažanja, a samim tim i predviđanja opasnosti, nemaju navike i znanje o ponašanju u saobraćaju, ne poznaju pravila saobraćaja i sl.

Iz tog razloga, potrebno je pored opštih, poduzimati i posebne mjere namjenjene zaštiti djece - učesnika u saobraćaju, što podrazumijeva zajedničko djelovanje svih subjekata zaštite počevši od porodice, škole, policije, lokalne zajednice, pa i najviših nivoa vlasti, čiji je osnovni zadatak da definisanjem jasnih pravila i uspostavljanjem adekvatne zakonske regulative osiguraju zaštitu ove kategorije djece.

Svi učesnici u saobraćaju, uključujući i djecu, moraju se pridržavati zakonom određenih pravila, bez obzira da li u saobraćaju učestvuju kao pješaci, putnici ili biciklisti, jer samo na taj način moguće je osigurati određeni nivo bezbjednosti učesnika u saobraćaju.

Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima Republike Srpske¹²⁷ propisuje da su učesnici u saobraćaju dužni da obrate naročitu pažnju na djecu u saobraćaju.

Članom 84. i 85. Zakona propisano je da dijete do 6 godina starosti može da učestvuje u saobraćaju kao pješak na kolovozu samo ako ima kao neposrednog pratioca lice starije od 16 godina, dok noću kao i prilikom smanjene vidljivosti tokom kretanja po kolovozu neosvijetljenog ili slabo osvijetljenog puta dijete mora imati na vidnom mjestu obilježje sa retroreflektivnim karakteristikama.

Takođe, škola je obavezna da organizuje i sprovodi dodatne mjere bezbjednosti na mjestu i u vrijeme na kome se očekuje veći broj djece koja samostalno učestvuju u saobraćaju.

Konačno, Zakonom je istaknuta i odgovornost organa za saobraćaj za unapređenje saobraćajnog okruženja u zonama škola i u zonama povećanog prisustva ranjivih učesnika u

¹²⁶ Inicijativa broj: 783-4-UP/22

¹²⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 63/11

saobraćaju (prilagođavanje okoline djeci i ranjivim učesnicima u saobraćaju), kao i organizovanje školskih saobraćajnih patrula.

Poseban problem predstavlja učešće djece u javnom prevozu. Zakon nije prepoznao djecu putnike kao posebnu kategoriju djece koja treba dodatnu zaštitu, kao što je to slučaj sa djecom pješacima.

Zakonom o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske¹²⁸, u članu 16. propisano je da u okviru registrovane djelatnosti prevoza, prevoznik je obavezan da preveze sva lica, odnosno sve stvari koje ovim zakonom ili posebnim propisom nisu izuzete od prevoza.

U motornom vozilu kojim se vrši javni prevoz lica i stvari u drumskom saobraćaju ne mogu se prevoziti bolesna lica koja mogu da ugroze zdravlje drugih lica, ili lica koja su pod dejstvom alkohola, drugih opojnih sredstava, životinje, leševi, eksplozivne materije, predmeti koji mogu povrijediti, oštetiti, uprljati ili pričiniti štetu na vozilu, licima i stvarima koja se prevoze.

Dalje, u motornom vozilu kojim se vrši javni prevoz lica mogu se prevoziti slijepa i slabovidna lica u pratnji psa vodiča koji je izvještban za vođenje slijepih i slabovidnih lica, redovno vakcinisan, drži se na povocu i nosi korpu za njušku.

Novčanom kaznom od 500 KM do 1.500 KM kazniće se za prekršaj prevoznik i drugo pravno lice koje odbije da primi na prevoz lica i stvari (član 16. st. 1. i 3) i vrši prevoz suprotno članu 16. stav 2. ovog zakona.

Ombudsman za djecu je ranije u nekoliko navrata zaprimao prijave - žalbe kojima se ukazuje na moguće povrede prava djece - učesnika u saobraćaju.

Iako se u navedenim slučajevima uglavnom ukazivalo na neadekvatno ponašanje članova posade motornih vozila prema maloljetnim licima zatečenim bez vozne karte, analiza važećih propisa iz oblasti saobraćaja ukazuje da učešće djece u javnom prevozu nije adekvatno regulisano, odnosno ne postoje zakonske odredbe koje uređuju minimum standarda i pravila postupanja kada je u pitanju ova kategorija djece, iako praksi nailazimo na slučajeve da djeca već od sedme godine života, pa i ranije samostalno koriste usluge javnog prevoza.

Uzimajući u obzir prethodno navedeno, Ombudsman za djecu je u skladu sa svojim ovlašćenjima, u cilju dodatne zaštite djece putnika, kao i u cilju sprječavanja postupaka koja dovode do povreda prava djece, a posebno djece korisnika javnog prevoza, Ministarstvu saobraćaja i veza Republike Srpske predložio¹²⁹ preduzimanje mjera i aktivnosti u cilju dodatne zaštite djece putnika, kao i u cilju sprječavanja postupaka koja dovode do povreda prava djece, a posebno djece korisnika javnog prevoza, na način da se Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske definiše da se u motornom vozilu kojim se vrši javni prevoz lica i stvari u drumskom saobraćaju ne mogu prevoziti djeca do 6 godina starosti bez neposrednog pratioca.

Iako je u prethodnom periodu nadležno Ministarstvo prihvatilo navedenu Inicijativu i najavilo da će prilikom izmjena i dopuna relevantnog zakona i navedeni prijedlog biti razmotren, na ponovljenu Inicijativu dobili smo odgovor da ova problematika ne spada u domen Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske.

¹²⁸ Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 47/17

¹²⁹ Mišljenje na prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske broj:1722-7-UP/22

XIV NORMATIVNE AKTIVNOSTI

Član 7. Zakona o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske propisuje da je Ombudsman za djecu je ovlašten da Vladi, odnosno Narodnoj skupštini podnese inicijativu za izmjenu ili dopunu zakona i drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi zbog nedostataka u propisima, kao i da inicira donošenje novih zakona, drugih propisa i opštih akata, kada smatra da je to od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Ombudsman za djecu je ovlašten da u postupku pripreme propisa daje mišljenje Vladi i Narodnoj skupštini na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djece, te u skladu sa tim, Ombudsman za djecu je dao:

- Mišljenje na Nacrt Zakona o privremenom izdržavanju djece Republike Srpske,¹³⁰ kojim su prihvaćene sve sugestije na koje je ukazao Ombudsman za djecu (iznos privremenog izdržavanja je iznos utvrđen sudskom odlukom/izvršnom ispravom, definisanje pojma "djelimičnog izdržavanja", pravo na privremeno izdržavanje priznaje se od dana podnošenja zahtjeva Fondu, odnosno od dana pokretanja postupka po službenoj dužnosti, novčani iznos privremenog izdržavanja određuje se do visine iznosa određenog u izvršnoj ispravi, mogućnost pokretanja postupka od strane djeteta). Pravo djeteta na izdržavanje jedno je od njegovih osnovnih prava, a njegovo obezbjeđenje je najvažniji dio ukupne brige za dijete. Obaveza države jeste da uspostavi sistem, odnosno adekvatan mehanizam koji će osigurati da odgovorna lica tu svoju obavezu i izvršavaju, kao i da osigura sredstva za izdržavanje djeteta ukoliko se ova obaveza ne izdržava. Donošenje Zakona o privremenom izdržavanju jedna je od mjera koja će značajno doprinijeti efikasnijem ostvarivanju ovog prava djeteta.
- Mišljenje na Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju¹³¹, kojim bi se dodao novi stav kojim se propisuje obaveza da prilikom zapošljavanja i angažovanja lica u predškolskoj ustanovi, predškolska ustanova obavezna je da od nadležnog organa zatraži provjeru da li se to lice nalazi u registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorištavanja djece, što je i usvojeno.
- Mišljenje na Prijedlog Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju¹³², gdje su sve sugestije prihvaćene izuzev donošenja jedinstvenog pravilnika/kodeks za disciplinsku odgovornost učenika.
- Mišljenje na Nacrt Porodičnog zakona Republike Srpske¹³³. Institucija Ombudsmana za djecu Republike Srpske je godinama ukazivala na neophodnost donošenja novog Porodičnog zakona, te su donošenjem novog zakona sve sugestije institucije Ombudsmana za djecu prihvaćene izuzev da nije usvojeno da se uklone svi izuzeci koji omogućavaju brak za osobe mlađe od 18 godina. Novine koje su uvedene u novi Porodični zakon jesu zajedničko starateljstvo, regulisanje ličnih kontakata djeteta sa

¹³⁰ Mišljenje broj: 668-1-UP/22 od 23.05.2022. godine

¹³¹ Mišljenje broj: 669-2-UP/22 od 24.05.2022. godine

¹³² Mišljenje broj: 670-3-UP/22 od 24.05.2022. godine

¹³³ Mišljenje broj: 961-5-UP/22 od 26.07.2022. godine

roditeljem sa kojim ne živi treba biti u nadležnosti sudova, potpuno usvojenje do 10 godine i slično.

- Mišljenje na prijedlog Zakona o drumskom saobraćaju,¹³⁴ u kojim je Ombudsman za djecu tražio da se Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o drumskom prevozu Republike Srpske definiše da se u motornom vozilu kojim se vrši javni prevoz lica i stvari u drumskom saobraćaju ne mogu prevoziti djeca do 6 godina starosti bez neposrednog pratioca.
- Inicijativa "Protokol o postupanju sa djecom u kriznim situacijama"¹³⁵, kojem bi bile definisane potencijalne krizne situacije kao i programi, plan i djelovanje vaspitno - obrazovnih ustanova, smjernice za razgovor sa djecom o kriznim situacijama, odnosno bezbjednost u školi, oporavak djece nakon krize. U vezi navedene inicijative razmatra se mogućnost donošenja predloženog Protokola.
- Inicijativa - Nacrt strategije zaštite životne sredine,¹³⁶ na način da je neophodno da se djeca na adekvatan način i u skladu sa uzrastom i zrelošću uključe u izradu i provođenje strateških dokumenata u ove vrste, da se iznađu najefikasnija rješenja za uključivanje djece i omladine u aktivnosti koje se tiču provođenja strategije, te da se stavovima i mišljenjima djece vezanim za pitanja zaštite životne sredine osigura odgovarajuća važnost u skladu sa uzrastom i zrelošću u skladu sa članom 12. UN Konvencije o pravima djeteta.

¹³⁴ Mišljenje broj: 1722-7-UP/22 od 27.12.2022. godine

¹³⁵ Inicijativa broj: 783-4-UP/22 od 13.06.2022. godine

¹³⁶ Inicijativa broj: 1024-6-UP/22 od 17.08.2022. godine

XV SARADNJA SA DRUGIM SUBJEKTIMA

1. Saradnja sa organima, ustanovama i institucijama

Tokom izvještajne godine, saradnja Ombudsmana za djecu sa nadležnim organima, ustanovama i institucijama, kao i drugim organizacijama i službama koje rade za djecu i sa djecom, a u cilju zaštite prava i njihovog najboljeg interesa je i realizovana u skladu sa aktuelnim potrebama i predmetima.

S obzirom da najveći broj žalbi po kojima je Ombudsman za djecu postupao u izvještajnom periodu ukazuje na povrede prava djeteta koje su u nadležnosti centara za socijalni rad i službi socijalne i dječije zaštite, to Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite spada u red onih ministarstva kojem se Ombudsman za djecu vrlo često obraćao, po različitim osnovama u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta.

Centri za socijalni rad i službe socijalne i dječije zaštite Ombudsmanu za djecu uglavnom su dostavljali tražene odgovore u ostavljenom roku, međutim problem je kada ti odgovori nisu potpuni i kada nisu odgovorili na potrebe djece u konkretnoj situaciji. Kada se jasno ne odrede koje mjere i radnje su preduzeli u zaštiti prava djeteta u konkretnom slučaju, Ombudsman za djecu se ponovo obraća centru/službi za socijalni rad sa istim zahtjevom, a sve to dodatno usporava postupke koji su u toku. Centri/službe vrlo često u svojim odgovorima ističu brojne probleme u primjeni Porodičnog zakona, ali i problem nedefinisanih procedura postupanja u različitim segmentima, što dovodi do različitog pristupa u istim situacijama.

Različit pristup dovodi do povrede prava djeteta i resorno ministarstvo mora preduzeti dodatne mjere i aktivnosti kako bi se obezbijedio jednak pristup u ostvarivanju prava djece.

Potrebno je ukazati da je i tokom izvještajne godine ostvarena saradnja i sa pravosudnim organima, i to najčešće u situacijama kada je za ostvarivanje ili zaštita nekog prava djeteta zahtjevala hitnost u postupanju ovih organa. Takođe, ostvarena je saradnja i sa JU Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu je ostvario saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece (centri javne bezbjednosti, policijske uprave..). Zaštita djece od nasilja, nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje djece, nasilje putem interneta, vršnjačko nasilje i mediji, samo su neke od tema na kojima je Ombudsman za djecu ostvario saradnju sa ovim Ministarstvom.

Takođe, značajan je broj prijava u izvještajnom periodu kojima se ukazuje na povredu prava djece u obrazovnom sistemu, što je uslovalo i češće obraćanje Ombudsmana za djecu Ministarstvu prosvjete i kulture.

Pored prijava, obraćanje Ministarstvu je bilo i po drugim osnovama, a najčešće vezano za sistemsko definisanje određenih pitanja. Problem na koji se i dalje ukazuje su izmjene zakona koje ne prati i donošenje potrebnih podzakonskih akata u zakonom određenom roku.

Saradnja sa Republičkim pedagoškim zavodom je kontinuirana, kako u postupanju u pojedinačnim predmetima, tako i u dijelu nadzora, ali i predlaganju mjera za unapređenje zaštite djece po različitim osnovama.

U zaštiti prava i interesa djece, a u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, Ombudsman za djecu se i u izvještajnom periodu obraćao i inspekcijskim službama, najčešće Prosvetnoj inspekciji. Ovim izvještajem, kao i prethodnim, posebno se ukazuje da blagovremeno djelovanje inspekcijskih službi, u pojedinačnim slučajevima, treba da preventivno djeluje ne samo na kontrolisani organ, već i na sve druge. Zato se aktivnosti u jačanju inspekcijskih službi moraju usmjeriti na njihovo preventivno djelovanje, na način da su njihovi nalazi, koji ne uključuju podatke o školi i posebno ne o učeniku, već o prisutnosti problema, o pojavi, dostupni ne samo školi u kojoj su vršili nadzor već, i svim drugim školama.

Ombudsman za djecu je i sarađivao sa značajnim brojem vaspitno - obrazovnih ustanova. Tokom izvještajne godine održane su radionice sa djecom u gotovo 40 vaspitno - obrazovnih ustanova širom Republike Srpske. Saradnja sa vaspitno - obrazovnim ustanovama se može ocijeniti kao zadovoljavajuća, u smislu da po zahtjevu Ombudsmana za djecu vaspitno - obrazovne ustanove dostavljaju tražene odgovore, spremne su na saradnju, ali i to što same same ukazuju i na probleme postojećeg normativnog okvira i nedostatak definisanih jasnih pravila i procedura u mnogim oblastima, a što za posljedicu može da ima povredu prava i interesa djeteta.

Sa JU Javnim fondom za dječiju zaštitu, Ombudsman za djecu ostvaruje dugogodišnju saradnju prije svega u okviru projekta "Socijalizacije djece Republike Srpske" i svojim angažovanjem pokušava dati doprinos naporima Fonda u realizaciji ove aktivnosti koja se godinama provodi u najboljem interesu i na zadovoljstvo velikog broja djece i njihovih porodica. I ove godine zamjenik Ombudsmana za djecu je u dječijem odmaralištu "Užice" u Bečićima posjetila djecu - učesnike projekta "Socijalizacije djece Republike Srpske 2022." kako bi se uvjerila u ispunjenost svih propisanih uslova Projekta, a imajući u vidu očuvanje zdravlja i najbolji interes djece.

Pored toga, sa Fondom je ostvarena saradnja povodom prijava roditelja, koje su se odnosile "na neostvarivanje socio-ekonomskih prava djece iz Zakona o dječijoj zaštiti (dječiji dodatak, tuđa njega i pomoć, pravo roditelja-njegovatelja..)"

Ostvarena je saradnja i sa zdravstvenim ustanovama, za brojna pitanja za koja smo ih kontaktirali. Svojim stručnim znanjem i profesionalnim iskustvom bili su podrška Ombudsmanu za djecu za pitanja koja zahtijevaju posebna stručna znanja.

Saradnja je nastavljena i sa Muzejom Republike Srpske, koji je i ove godine bio inicijator zajedničkog djelovanja u promociji prava djeteta.

I tokom 2022. godine saradnja je nastavljena sa jednim brojem lokalnih zajednica, kako nadležnim gradskim i opštinskim službama, tako i ustanovama koja rade sa djecom i za djecu.

Kako bismo aktivnosti i rad Ombudsmana na adekvatan način predstavili i najmlađoj populaciji, te ih ujedno edukovali o njihovim pravima, ali i načinu na koji mogu da obezbijede zaštitu i ostvarivanje tih prava ostvarili smo saradnju sa dječijim časopisom "Ježurko", u kojem su povodom obilježavanja Međunarodnog dana djeteta 2022. godine, na način prilagođen djeci ukazali djeci na njihova osnovna prava, ali i predstavili samu instituciju Ombudsmana za djecu.

2. Saradnja sa nevladinim sektorom

Ombudsman za djecu Republike Srpske je tokom 2022. godine nastavio da sarađuje sa udruženjima građana i drugim organizacijama koje se u svom djelokrugu rada bave i pitanjima promocije i zaštite prava djece.

Udruženja građana koja okupljaju djecu i promovišu prava djeteta jedan su od načina na koji Ombudsman dolazi u neposredni kontakt sa djecom i mladima. Pored toga, udruženja građana su prisutna na terenu i u svakodnevnom kontaktu sa građanima identifikuju probleme i izazove koji spadaju u okvir nadležnosti Ombudsmana za djecu. Redovna saradnja Ombudsmana za djecu sa civilnim sektorom omogućava da se pristupi rješavanju identifikovanih problema, naročito ukoliko zahtijevaju angažman aktera u sistemu dječije zaštite ili eventualne izmjene propisa u ovoj oblasti.

U izvještajnom periodu Ombudsman za djecu kontinuirano je sarađivao sa:

- Institutom "Perpetuum mobile" Banjaluka u realizaciji aktivnosti koje su se odnosili na prevenciju nasilja i promociju zdravih stilova života, nenasilja i rodne ravnopravnosti u okviru projekta "Budućnost za mlade". Ombudsman za djecu učestvovao je i kao panelist u panel diskusiji "Sveprisutni oblisci nasilja među mladima" u organizaciji Instituta Perpetuum mobile koja je održana u Banja Luci;
- Fondacijom "Lara" Bijeljina kroz podršku i učešće u događajima u okviru projekata koji se bave sistemskom podrškom žrtvama seksualnog nasilja, te sprječavanjem trgovine ljudima. Takođe, Ombudsman za djecu je učestvovao u radu okrugog stola "Kovid i žrtve porodičnog nasilja" u organizaciji Fondacije Lara. Pored toga, Ombudsman za djecu podržao je inicijativu Fondacije "Lara" za izradu Protokola o postupanju u slučajevima nasilja u porodici na području Grada Zvornika;
- Centrom za integrativnu inkluziju Roma i Romkinja "Otaharin" iz Bijeljine kroz provođenje projekta "Ni jedno dijete bez zaštite" u okviru koga su predstavnici Ombudsmana za djecu učestvovali u radu Međunarodne konferencije "Trgovina djecom - pravo na sigurnost i obaveza pružanja zaštite svakoj potencijalnoj žrtvi" koja je održana u Bijeljini. Ombudsman za djecu i "Otaharin" sarađivali su i na uspostavljanju tzv. "dječije stolice" u Skupštini grada Bijeljina, u javnoj debati "Djeca nisu roba", te na izradi akcionog plana "Dostizanje/ostvarivanje socijalne uključenosti kroz unapređenje socijalnih usluga Grada Bijeljina". U okviru realizacije projekta "Ni jedno diejte bez zaštite" u Doboju je formirana radna grupa koja za cilj ima unapređenje mehanizama za prevenciju trgovine djecom i zaštitu djece potencijalnih žrtava/žrtava trgovine ljudima. Predstavnik Ombudsmana za djecu je aktivni član tog tijela zajedno sa predstavnicima lokalne samouprave i ostalim subjektima dječije zaštite na području grada Doboja.

Pored saradnje sa gore navedenim udruženjima građana, u toku 2022. godine Ombudsman za djecu sarađivao je i sa sljedećim udruženjima građana/nevladinim organizacijama:

- Udruženje građana "Viktorija" Banjaluka, prisustvom na Petom simpozijumu o bolestima zavisnosti sa međunarodnim učešćem "Sistemi odgovor na bolesti zavisnosti" u organizaciji Udruženja građana "Viktorija" u saradnji sa Komisijom za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Vlade Republike Srpske, a uz podršku Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske;
- Udruženjem "Nova generacija" Banjaluka, podrškom obilježavanju Međunarodnog dana djeteta;
- Fondacijom "Udružene žene" Banjaluka, prisustvom obilježavanju 16 dana aktivizma i prvenice rodno zasnovanog nasilja;
- Organizacijom "World Vision" prisustvom na prezentaciji realizacije projekta "Akcije djece za pravednije zajednice – Povezivanje tačaka – Unapređenje dječijih prava u BiH";
- LIR Civilno društvo (LIR CD) Banja Luka, podrškom aktivnostima u Ustokolini i Foči;
- Centrom modernih znanja Banjaluka, prisustvom VII Međunarodnoj naučnoj konferenciji "Društvene devijacije" na temu: "Poremećaji u ponašanju djece i mladih";
- Udruženjem građana "Udruženje žena Romkinja", učešćem u konferenciji "Pružanje podrške u pristupu pravdi i socijalnim uslugama".

Značajno je istaknuti i saradnju sa "strukovnim" udruženjima kao što su Regionalno udruženje stručnih radnika socijalne djelatnosti Doboj, Udruženje vaspitača i stručnih saradnika Republike Srpske, Društvo psihologa Republike Srpske, Asocijacija sistemskih porodičnih psihoterapeuta Srbije - Beograd koja je realizovana u izvještajnom periodu. Sa nekima od njih Institucija njeguje dugogodišnju saradnju koja se ogleda i u provođenju različitih aktivnosti u okviru projekata koje udruženja implementiraju. Kroz saradnju sa ovom vrstom udruženja razmjenjuju se i iskustva iz oblasti zaštite dječijih prava i na taj način definišu i određeni izazovi u sistemu dječije zaštite koji Ombudsman za djecu u svom daljem radu tretira.

Ombudsman za djecu nastojao je da podrži sve društveno korisne događaje u organizaciji pojedinaca ili određenih grupacija u društvu, a naročito one koji su za cilj imali ukazivanje na potrebu rješavanja pitanja koje se tiču ranjivih grupa stanovništva. Tako su predstavnici Institucije podržali modnu reviju u organizaciji gospođe Snežane Kutlešić Stević "Baš po mjeri" koja je održana u Banjoj Luci sa ciljem promocije prava osoba sa invaliditetom. Takođe, Ombudsman za djecu je aktivno učestvovao u realizaciji donatorske večeri "S ljubavlju hrabrim srcima" koja je za cilj imala prikupljanje sredstava za nabavku pokretnih inkubatora u Republici Srpskoj.

3. Saradnja sa međunarodnim organizacijama i članstvo u Mreži evropskih ombudsmana za djecu (ENOC)

Tokom 2022. godine nastavljena je saradnja sa UNICEF BiH u okviru višegodišnjeg programa Pravda za svako dijete. U narednom periodu, očekuje se nastavak saradnje sa UNICEF BiH i u okviru ostalih projekata koji se odnose na promociju i zaštitu prava djeteta.

Ostvarena je saradnja i sa Ambasadom Španije u okviru kulturne saradnje koja se ogledala u prisustvu Ombudsmana za djecu projekcijama filmova za djecu i dječijim predstavama sa španskog govornog područja.

Ombudsman za djecu punopravni je član Mreže evropskih ombudsmana za djecu (ENOC) i kao takav svake godine učestvuje u realizaciji zajedničkih aktivnosti koje provodi ENOC. U 2022. godišnja tema rada ENOC-a je bila "Klimatska pravda" sa fokusom na participaciju djece i omladine u donošenju odluka koje se odnose na ovu oblast te mogućnost pristupa djece i mladih pravosudnim mehanizmima koji regulišu oblast klimatskih promjena u pojedinim državama. Ombudsman za djecu je učestvovao u inicijalnom i završnom istraživanju na ovu temu koje je sproveo Sekretarijat ENOC-a, a rezultati istraživanja su analizirani i uvršteni u završni izvještaj koji je prezentovan na Godišnjoj skupštini ENOC-a u Reykjaviku, Island ,u septembru 2022. godine.

Pored učesšća u istraživanjima vezanima za ovogodišnju temu ENOC-a, predstavnici Ombudsmana za djecu su učestvovali u različitim tematskim konferencijama u organizaciji ENOC-a, a koje su se odvijale onlajn.

XVI SARADNJA SA DJECOM

U skladu sa zakonskim ovlašćenjem Ombudsman za djecu, od osnivanja kontinuirano sarađuje sa djecom, tako što djecu podstiče na iznošenje mišljenja i stavova u vezi sa pitanjima ili problemima sa kojima se susreću, ali ih i upoznaje sa njihovim pravima i postupkom ostvarivanja i zaštite tih prava.

Saradnja sa djecom se odvija kroz različite oblike i aktivnosti, najčešće su to posjete i direktni kontakti sa djecom u predškolskim i školskim i drugim ustanovama i održavanje radionica na određene teme, kao i organizovane dječije posjete Ombudsmanu za djecu.

Ombudsman nastoji da kroz razgovor sa djecom, djecu upozna sa radom institucije i da se upozna sa problemima sa kojima se djeca susreću, ali i sa oblastima dječijeg interesovanja.

Ombudsman za djecu je u sklopu redovnih aktivnosti u školskoj 2022/23. godine realizovao radionice u osnovnim i srednjim školama širom Republike Srpske pod nazivom "Imam pravo da se i moj glas čuje". Uvažavanje mišljenja djeteta - pravo djeteta da dobije informacije, kao i pravo da izrazi svoje mišljenje u skladu sa svojim uzrastom i zrelošću u svim stvarima i postupcima koji ga se tiču jedan je od osnovnih principa UN Konvencija o pravima djeteta.

Edukativne radionice "Imam pravo da se i moj glas čuje" su održane uz saglasnost Ministarstva prosvjete i kulture¹³⁷, a prema dogovoru sa planiranim osnovnim i srednjim školama, i realizovane u periodu od sredine septembra do Međunarodnog dana djeteta - 20. novembra 2022. godine. Radionički materijal izrađen je u Instituciji i radionice su vodili zaposleni iz Ombudsmana za djecu. Radionice su bile namijenjene savjetima učenika osnovnih i srednjih škola i pojedinim odjeljenjima ili grupama djece, prema dogovoru i potrebama svake pojedinačne škole i odvijale se u terminima koji nisu remetili nastavni proces.

U kontekstu ovih radionica zanimalo nas je koliko se i kako u obrazovnom sistemu mogu ostvariti dječja prava na učestovanje, odnosno participativna prava. Participacija djece u školi, prema savremenim shvatanjima nadilazi puko učestovanje djece u savjetima učenika, te se odnosi na razvijanje holističkog pristupa koji omogućuje svim učenicima da učestvuju, budu konsultovani i uključeni u odlučivanje u sve elemente života škole kao zajednice. To podrazumjeva i da škole budu interkulturno osjetljive na način da osiguraju dijalog nastavnog osoblja i učenika, koji bi omogućio i da se perspektiva djece čuje i uvaži. Takav pristup djetetu podrazumijeva davanje glasa djetetu, slušanje djeteta i uvažavanje njegovoga mišljenja te omogućavanje njegovog aktivnog doprinosa svim okruženjima u kojima se kreće pa tako i u školi. Odnosno, svaka interakcija između djeteta i odrasle osobe trebala bi biti prožeta poštivanjem djetetovog ljudskog dostojanstva.

Tokom izvještajnog perioda upriličili smo i posjete djece iz različitih predškolskih ustanova sa kojima smo realizovali radionice prilagođenje njihovom uzrastu a vezane za zaštitu prava djeteta.

Takođe, organizovali smo zajednički odlazak u bioskop Cineplex Palas i druženje sa djecom štićenicima JU Dom "Rada Vranješević" Banja Luka.

¹³⁷ Saglasnost broj 07.041/052-6120/22 od 13.09.2022.

XVII OSTALE AKTIVNOSTI I RAD NA PROMOCIJI I ZAŠTITI PRAVA DJECE

1. Aktivnosti organizovane od strane Ombudsmana za djecu – Okrugli sto

U organizaciji Ombudsmana za djecu Republike Srpske dana 07.10.2022. godine u Banjoj Luci, i 03.11.2022. godine u Bijeljini, održan je Okrugli sto na temu „Zaštita prava djeteta u alternativnoj brizi“, koji je imao za cilj prezentaciju rezultata istraživanja „Posebnog izvještaja o pravu djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu“, kao i diskusiju sa predstavnicima relevantnih institucija, stručnjaka iz ove oblasti i subjekata zaštite prava djece.

Takođe, u organizaciji Ombudsmana za djecu su u Doboju dana 22.11.2022. godine i u Banja Luci dana 21.12.2022. godine održani okrugli stolovi na temu "Pravo djece na zdravu životnu sredinu" na kojem su predstavljeni rezultati istraživanja ovog posebnog izvještaja.

2. Međunarodni dan bezbjednog interneta

Ombudsman za djecu već dvanaestu godinu obilježava Dan bezbjednog interneta, sa ciljem promocije sigurne i pozitivne upotrebe digitalne tehnologije, posebno među djecom i mladima. Ovaj dan se obilježava drugog dana, druge sedmice, drugog mjeseca. Dan bezbjednog interneta samo je još jedan apel da se tema drži stalno aktuelnom, jer jedina sigurna zaštita za djecu je učenje djece o prednostima i rizicima ove komunikacije.

Potrebna je stalna i sveobuhvatna edukacija i informisanje djece, roditelja, svih profesionalaca koji rade sa djecom i široke javnosti. Samo djeca koja su edukovana i dovoljno informisana mogu prepoznati situacije koje ih mogu povrijediti, a mi odrasli im trebamo biti podrška i pružiti pomoć ako dožive neugodnosti i nasilje na internetu.

Fokus bezbjednosti na internetu se tokom godina sa kreiranja „bezbjednog“ interneta preusmjerio na kreiranje "boljeg" interneta. Svi imamo veliku ulogu i upravo radi toga, u duhu ovogodišnjeg slogana "Zajedno za bolji internet", treba da se ujediniamo kako bi internet učinili boljim mjestom za sve nas.

Ove godine predstavnici institucije Ombudsmana za djecu, su u OŠ "Stanko Rakita" Banja Luka zajedno sa osmim razredima organizovali radionicu - Zajedno za bolji internet, i tom prilikom su učenici učestvovali u mini kvizu poznavanja bezbjednog korištenja interneta. Takođe, istim povodom obavljena je posjeta OŠ "Petar Kočić" u Novoj Topoli. Cilj ovih radionica je bio da obrazovanje djece o pravilnom načinu ponašanja na internetu i odgovornom korištenju tehnologije, te kako adekvatno da reaguju i kome da se obrate u situaciji ukoliko se osjećaju uznemireno na internetu.

Obilježavanjem Dana bezbjednog interneta želimo podsjetiti i senzibilisati javnost na poštivanje dječjih prava i potrebu zaštite djece od zloupotrebe, nasilja i raznih oblika diskriminacije.

3. Međunarodni dan igre

Pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju njegovoj dobi, mogućnostima i sposobnostima je definisano članom 31. UN Konvencije o pravima djeteta, a države potpisnice se obavezuju da osiguraju svakom djetetu ostvarivanje ovog prava bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Igra je najautonomnija čovjekova aktivnost i najizrazitiji oblik dječije aktivnosti koja je prisutna u dječijem životu još od njegovog rođenja. Kroz igru dijete otkriva sebe ali i svijet oko sebe. Kao takva, predstavlja jednu od glavnih djetetovih potreba i osnovnu aktivnost u kojoj provodi većinu svog vremena.

Igra mora biti primjerena razvojnim karakteristikama djece, sadržajem mora biti jednostavna, spontana, zabavna, uzbudljiva, ali što je još najvažnije korisna za dječiji razvoj. Igra doprinosi ne samo fizičkom razvoju djece, nego i njihovom psihičkom razvoju i socijalizaciji među vršnjacima i odraslima, razvija dječiju maštu, jača im samopouzdanje i istraživački duh.

Tim povodom, instituciju Ombudsmana za djecu posjetila je sa vaspitačima starija grupa djece vrtića JU vrtić "Sunce" iz Banja Luke i sa njima je razgovarano o pravima djece, kao i o pravu na igru i slobodno vrijeme. I mališani iz Predškolske ustanove "Miki Maus" Banja Luka su posjetili instituciju Ombudsmana za djecu i tom prilikom su upoznati sa pravima djece koja im pripadaju samim tim što su djeca. Mališani su naveli koja prava im se najviše dopadaju, šta najviše vole da rade i nacrtali neka od svojih prava, te su kroz igru i pjesmu rekli šta im je bitno i šta ih čini sretnima.

Istim povodom djeca srednje grupe iz JU Dječiji vrtić "Čika Jova Zmaj" Foča sa vaspitačima, posjetili su kancelariju Ombudsmana za djecu u Foči i razgovarali sa predstavnicima Ombudsmana za djecu koji su ih upoznali o značaju igre za njihov rast i razvoj, o važnosti druženja sa svojim roditeljima, i porodicom, kao i o značaju druženja sa drugom djecom.

4. Međunarodni dan zaštite životne sredine

Povodom "Međunarodnog dana zaštite životne sredine", a u okviru aktivnosti Institucije iz programa "O tvojim pravima u tvojoj školi", predstavnici institucije Ombudsmana za djecu su sa učenicima OŠ "Sveti Sava" u Doboju održali su radionicu na temu "Pravo djeteta na zdravu životnu sredinu".

Istim povodom u Bijeljini je upriličena posjeta JU OŠ "Stevan Nemanja" u Gornjem Dragaljevcu kod Bijeljine i održana radionica pod nazivom "Šta znamo o zaštiti životne sredine?"

Učenici su se na primjeren način upoznali sa institucijom, pravima i obavezama djece, a fokus je stavljen na pravo na zdravu životnu sredinu i načine kako pojedinci mogu da doprinesu zaštiti okoline. U okviru radionice održan je i praktični dio tokom koga su učenici svojim radovima pokazali šta može da uzrokuje nekontrolisano odlaganje otpada i zagađenje voda.

5. Međunarodni dana djece žrtava nasilja

U okviru aktivnosti "O tvojim pravima u tvojoj školi", a povodom obilježavanja "Međunarodnog dana djece žrtava nasilja" upriličena je posjeta OŠ "Dvorovi" u Dvorovima, te sa učenicima održana radionica pod nazivom "Da li znamo šta je nasilje"? Istim povodom održana je radionica u OŠ "Petar Petrović Njegoš" u Velikoj Obarskoj, a predstavnik institucije Ombudsmana za djecu kancelarija u Foči posjetila je OŠ "Veselin Masleša" u Foči, kojom prilikom je održala radionicu na temu kako prepoznati nasilje i kako se zaštititi. U interaktivnoj radionici razgovarala je sa učenicima na temu "Da li znamo šta je nasilje?". Naglasak je stavljen na preventivno djelovanje, kako prepoznati takve situacije, kako se zaštititi i kome se obratiti ako uoče situacije koje za njih ili njihove drugare mogu biti rizične.

6. Dječija nedjelja

Svake godine u prvoj sedmici mjeseca oktobra obilježava se "Dječija nedjelja", sedmica u kojoj se promovišu prava djeteta uz različite kulturno - obrazovne i sportske aktivnosti namijenjene djeci. Cilj obilježavanja "Dječije nedjelje" je podsticanje i organizovanje raznovrsnih kulturno-obrazovnih, rekreativnih i drugih manifestacija posvećenih djeci i preduzimanja drugih mjera za unapređenje razvoja dječije zaštite.

Dječija nedjelja je po šesnaesti put, u organizaciji Odjeljenja za obrazovno - pedagoški rad, nizom različitih aktivnosti i manifestacija obilježena u Muzeju Republike Srpske, pod motom "Po(dijeli) radost, znanje, ljubav". Tom prilikom, od strane Ombudsmana za djecu, održana je i edukativna radionica "Recept za srećnu školu". Učesnici radionice su bili učenici JU OŠ "Sveti Sava", a istoj su prisustvovali i mališani iz vrtića "Zvezdica".

U okviru Dječije nedjelje, predstavnici Ombudsmana za djecu su posjetili vrtić "Sunce" iz Banje Luke, gdje su održali radionicu "Po (dijeli) radost, znanje i ljubav", a sa djecom su razgovarali o njihovim pravima. Djeca su svojim aktivnim učešćem bila zainteresovana za razgovor, a kroz pjesmu i ples su pokazali da im je ova tema interesantna.

U okviru obilježavanja "Dječije nedjelje" Ombudsman za djecu je organizovao Dan otvorenih vrata. U posjetu su nam došla djeca iz Kluba vrtić i jaslice "Bajka" Banja Luka, te tom prilikom razgovarali s ombudsmanom za djecu o pravima djece, recitovali pjesmice i vodili "ozbiljne" razgovore kako djeca vide svijet. Dječiju nedjelju obilježavamo s ciljem promovisanja prava djece koja su zagarantovana Konvencijom o pravima djece, uz napomenu da svaki dan treba da bude dan kada se poštuju prava djece.

U Bijeljini su mališani vrtića „Čika Jova Zmaj“ obilježili „Dječiju nedelju“ na način da su na gradskom trgu organizovali humanitarnu prodaju svojih radova uz poruku „Uljepšajmo nečije djetinjstvo“, kome je prisustvovao i Ombudsman za djecu, a upriličena je i posjeta učenicima JU OŠ "Sveti Sava", koji usluge produženog boravka koriste u novoprilagođenom prostoru u ovom vrtiću.

U nastavku obilježavanja „Dječije nedjelje“ u JU Srednjoškolskom centru "Mihailo Petrović Alas" u Ugljeviku realizovana je radionica „Imam pravo da se i moj glas čuje“.

Tokom „Dječije nedjelje“ posjećeni su i mališani korisnici usluga Dnevnog centra za djecu u riziku i Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju, koji funkcionišu u okviru Centra za socijalni rad u Bijeljini. To je bila prilika za druženje i razgovor sa mališanima i profesionalcima koji su im podrška, a na temu ostvarivanja njihovih prava i unapređenja položaja ove osjetljive kategorije dece. Mališani u Dnevnom centru za djecu u riziku su svoja dostignuća prikazili kroz radionicu i izložbu radova, a pozorišnu predstavu "Pepeljuga" su pripremili u svom Dnevnom centru djeca sa smetnjama u razvoju.

U okviru obilježavanja Dječije nedjelje, predstavnici Ombudsmana za djecu su posjetili Osnovnu školu "Vuk Stefanović Karadžić" Doboj, i sa učenicima održali radionicu na temu "Pravo djece na zdravu životnu sredinu".

7. Međunarodni dan djeteta

Međunarodni dan djeteta obilježava se 20. novembra svake godine radi promovisanja dječijih prava, ali i podizanja svijesti o problemima i izazovima sa kojima se djeca i mladi susreću tokom svog odrastanja. Međunarodni dan djeteta je prilika da svako od nas da svoj doprinos promociji i zaštiti dječijih prava, kroz dijaloge i akcije koje će izgraditi i osigurati bolji svijet za djecu. Djeca i mladi treba da daju svoj glas o pitanjima koja su im važna, a obaveza odraslih je da im stvore i samim tim omoguće bolju budućnost. Zato je posebno važno ovog, ali i svakog drugog dana da slušamo djecu i njihove ideje, zahtjeve i potrebe.

U Muzeju Republike Srpske je obilježen "Međunarodni dan djeteta" u saradnji sa Ombudsmanom za djecu. Djeca iz vrtića "Mali princ", te učenici osnovnih škola "Ivo Andrić" Banja Luka i "Holandija" Slatina su uveličali manifestaciju svojim učešćem i prezentacijama.

Pored navedenog, predstavnici institucije Ombudsmana za djecu su prisustvovali manifestaciji povodom obilježavanja Svjetskog dana djeteta u organizaciji Udruženja građana "Nova Generacija" iz Banje Luke, u sklopu koje su djeca iz Dječijeg savjeta Dnevnog centra predstavili svoju kampanju koja se odnosi na Promociju prijateljstva.

8. Posjeta ombudsmana za djecu i rad sa djecom u Bečićima

Ombudsman za djecu, već tradicionalno, posjećuje djecu - učesnike projekta "Socijalizacije djece Republike Srpske" u dječijem odmaralištu "Užice" u Bečićima, projekta koji ove godine obilježava dvadeset godina realizacije i istim je do sada obuhvaćeno oko 35000 lica tj. djece Republike Srpske sa pratećim osobljem.

Tom prilikom održana je radionica sa djecom na temu koliko se ostvaruju njihova prava tokom učešća u Projektu. Takođe je organizovan sastanak sa pratećim stručnim osobljem smjene (vaspitači, sportski animatori, medicinsko osoblje suportivno osoblje i studenti), a potom i sa roditeljima-pratiocima djece sa smetnjama u razvoju, a sve u cilju autentičnog definisanja eventualnih nedostataka koje treba otkloniti, kao i afirmisati pozitivne aktivnosti u Projektu u najboljem interesu djece.

9. Radionice u školama

Svake godine Ombudsman za djecu planira i organizuje održavanje radionica u osnovnim i srednjim školama u Republici Srpskoj. Radionice o prepoznavanju i prevenciji nasilja koje su organizovane i realizovane prethodnom periodu u više od 200 osnovnih i srednjih škola u Republici izazvale su veliko interesovanje s obzirom na to da im je prisustvovalo prema procjeni oko 7000 đaka.

U izvještajnom periodu održane su radionice pod nazivom „Imam pravo da se i moj glas čuje". Uvažavanje mišljenja djeteta - pravo djeteta da dobije informacije, kao i pravo da izrazi svoje mišljenje u skladu sa svojim uzrastom i zrelošću u svim stvarima i postupcima koji ga se tiču jedan je od osnovnih principa UN Konvencija o pravima djeteta.

Ove godine radionice su održane u 33 osnovnih i srednjih škola u Republici Srpskoj, a đaci su upoznati sa organizacijom, nadležnostima i načinom rada Institucije, a potom su učestvovali u razgovoru na temu participacija. Tokom održanih radionica Institucije Ombudsmana za djecu, učenici su zaključili da dio odgovornosti za slabu primjenu prava djeteta na participaciju (i drugih prava) leži i u pasivnosti učenika, te su kroz razgovor i rad na radionicama dali sljedeće predloge kako bi u njihovim školama poboljšali pravo učenika na participaciju:

- bolje promovisati pravo na participaciju i druga dječija prava;
- jačati ulogu savjeta učenika u školi i promovisati savjet među učenicima;
- da savjet učenika kontinuirano iznosi pred školsku upravu probleme sa kojima se suočavaju učenici u nastavi i školi uopšte i da zajednički traže rješenja;
- u izradu školskog programa uključiti i savjet učenika;
- tražiti da predsjednik savjeta učenika učestvuje na sjednici nastavničkog vijeća;
- bolje predstaviti ulogu školskog psihologa, pedagoga i socijalnog radnika.
-

Posjeta Ombudsmana za djecu školama je od strane uprave i učenika ocijenjena pozitivno i dobrodošlom, a u velikom broju škola učenici su izrazili želju da ponovo dođemo.

Saradnja sa djecom je aktivnost koju Ombudsman za djecu pažljivo obavlja od svog osnivanja i pokazala je da neposredan rad i odnos sa djecom daje veoma dobre rezultate. Kroz ovu aktivnost djeca su upoznavana sa pravima i obavezama, pravnim propisima i sistemom zaštite prava, a nerijetko, nakon održane radionice instituciji su se obraćala djeca, ali i njihovi roditelji radi pomoći i zaštite prava ili interesa djeteta.

XVIII SARADNJA SA MEDIJIMA

Ombudsman za djecu ima zakonom utvrđenu nadležnost da obavještava javnost o stanju prava djeteta, da ukaže na sistemske nedorečenosti u prepoznavanju osnovnih zahtjeva i principa Konvencije u ostvarivanju prava djeteta i njegove zaštite, da ukaže na propuste u radu institucija i službi i sprečavanje budućih sličnih pojava, ali i edukaciji, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i posebno zaštite prava djeteta.

Mediji doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama. Vrlo je važno izvještavati o svim temama i problemima koji se tiču djece, ali na način da dijete ne bude dodatno povrijeđeno. Da su mediji prepoznali ulogu i važnost Ombudsmana za djecu u promociji prava djeteta i njegovoj zaštiti pokazuju i zahtjevi upućeni Ombudsmanu za djecu i teme koje su obrađivali.

Najčešće interesovanje medija bilo je usmjereno na oblast zaštite djece od nasilja, iz oblasti porodično - pravne zaštite, iz oblasti zaštite ekonomsko - socijalnih prava, zloupotrebe djece na internetu itd.

- Dana, 20.01.2022. godine, upit Faktor magazin Banja Luka, tema Zaštita najmlađe populacije u Republici Srpskoj,
- Dana, 20.01.2022. godine, upit Portal E-trafika Banja Luka, informacije u vezi sa hraniteljstvom,
- Dana, 24.01.2022. godine, upit Oslobođenje, tema Primjena Zakona o registru pedofila u RS, zaštita i prevencija,
- Dana, 24.01.2022. godine, upit ATV televizija Banja Luka, informacije o stanju u JU Dom Rada Vranješević,
- Dana, 31.01.2022. godine, zahtjev za snimanje izjave, Radio televizija Republike Srpske, tema Seksualno zlostavljanje djece,
- Dana, 31.01.2022. godine, upit K3 TV, informacije o stanju u JU Dom Rada Vranješević,
- Dana, 31.01.2022. godine, upit ATV televizija Banja Luka, emisija „Tema dana“ u sklopu Centralnih ATV vijesti, izjava o stanju u JU Dom Rada Vranješević,
- Dana, 01.02.2022. godine, zahtjev za gostovanje, ATV televizija Banja Luka, emisija „Priča se“, tema Obljuba štićenice u JU Dom Rada Vranješević,
- Dana, 01.02.2022. godine, upit Radio Slobodna Evropa, informacije o stanju u JU Dom Rada Vranješević i informacije o stanju u ostalim domovima za nezbrinutu djecu,
- Dana, 02.02.2022. godine, upit Al Jazeera Balkans/ALJAZEERA MEDIA NETWORK, prilog o Sistemu zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj,
- Dana, 07.02.2022. godine, zahtjev za snimanje izjave, UNA TV, tema Uticaj interneta na djecu i zloupotreba djece putem interneta,
- Dana, 15.02.2022. godine, upit Nezavisne novine, tema Vršnjačko nasilje u Republici Srpskoj,
- Dana, 16.02.2022. godine, upit Radio televizija Republike Srpske, tema Dječija pornografija povodom akcije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske,
- Dana, 17.02.2022. godine, upit Nezavisne novine, video snimak iz Osnovne škole "Sveti Sava" Kotor Varoš,
- Dana, 17.02.2022. godine, zahtjev N1 televizija, gostovanje u emisiji "Novi dan" putem Zoom aplikacije na temu Zanimarivanje djece u porodici,
- Dana, 18.02.2022. godine, upit Radio televizija Republike Srpske, emisija Dnevnik 2, prilog o Vršnjačkom nasilju,

- Dana, 24.02.2022. godine, upit Centra za istraživačko novinarstvo Sarajevo, informacije o radu Centra za socijalni rad Banja Luka,
- Dana, 25.02.2022. godine, portal BUKA, informacije o postupanju Ombudsmana za djecu Republike Srpske po prijavi Krsmanović Jovana,
- Dana, 02.03.2022. godine, poziv za anketu u realizaciji World University Service Austria (WUS Austrija) u saradnji sa međunarodnom organizacijom Child Protection Hub,
- Dana, 22.03.2022. godine, upit ATV televizija Banja Luka, informacije o slučaju pokušaja samoubistva šesnaestogodišnje štice Dora Rada Vranješević,
- Dana, 23.03.2022. godine, upit N1 televizija, informacije o slučaju pokušaja samoubistva šesnaestogodišnje štice Dora Rada Vranješević,
- Dana, 29.03.2022. godine, upit Nezavisne novine, tema Nasilje nad djecom,
- Dana, 05.04.2022. godine, upit Nezavisne novine, tema Usvajanje djeteta na teritoriji Republike Srpske,
- Dana, 12.04.2022. godine, upit Žurnal online magazin Sarajevo, tema Institucionalno zbrinjavanje djece,
- Dana, 13.05.2022. godine, upit Faktor Magazin Banja Luka, tema Maloljetničke trudnoće u Republici Srpskoj,
- Dana, 23.05.2022. godine, upit ATV televizija Banja Luka, izjava za potrebe emisije "Centar dana" na temu Dječijih prava,
- Dana, 24.05.2022. godine, upit BHT1 Banja Luka, tema Nacrt Zakona o privremenom izdržavanju djece Republike Srpske (osnivanje Alimentacionog fonda),
- Dana, 02.06.2022. godine, zahtjev za gostovanje u emisiji "Jutarnji program", Radio televizija Republike Srpske, tema Krizne situacije i postupanje sa djecom u takvim situacijama,
- Dana, 19.07.2022. godine, zahtjev za gostovanje u emisiji "Jutarnji program", Radio televizija Republike Srpske, tema Nacrt Porodičnog zakona Republike Srpske,
- Dana, 25.07.2022. godine, upit Radio televizija Republike Srpske, tema Neodgovorno ponašanje roditelja (ostavljanje djece u automobilu),
- Dana, 28.07.2022. godine, zahtjev za gostovanje u emisiji Zajednički talas Radija Republike Srpske, teme Porodični zakon, Alimentacioni fond, fizičko nasilje nad djecom, registar pedofila, maloljetnički brakovi, usvojenje djece,
- Dana, 18.08.2022. godine, upit Al Jazeera Balkans/ALJAZEERA MEDIA NETWORK, prilog o otkazivanju nastave u Privatnoj srednjoj medicinskoj školi „Petar Kočić“ Banja Luka,
- Dana, 23.08.2022. godine, upit Euro Blic press DOO Banja Luka, tema Digitalno (Cyber) nasilje nad djecom,
- Dana, 30.08.2022. godine, upit portala Večernje novosti Republike Srpske, tema Nasilje nad djecom u Srpskoj,
- Dana, 01.09.2022. godine, zahtjev za snimanje izjave, UNA TV, tema Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece, zakonski okvir i sankcije,
- Dana, 02.09.2022. godine, zahtjev za snimanje izjave, BHRadio 1, tema Zloupotreba djece u predizborne svrhe,
- Dana, 05.09.2022. godine, upit UNA televizija, tema Uticaj sadržaja društvenih mreža na djecu u razvoju,
- Dana, 05.09.2022. godine, upit portal BUKA, tema Zloupotreba djece u predizborne svrhe,
- Dana, 06.09.2022. godine, upit Radio Televizija Republike Srpske, tema Zloupotreba djece u predizborne svrhe,
- Dana, 15.09.2022. godine, upit Radio Free Europe (Radio Slobodna Evropa) Sarajevo, tema Zloupotreba djece u predizborne svrhe,
- Dana, 16.09.2022. godine, upit Radio Televizija Republike Srpske, tema Djeca na društvenim mrežama,

- Dana, 19.09.2022. godine, upit BHT1 Banja Luka, tema Zloupotreba djece u predizborne svrhe,
- Dana, 20.09.2022. godine, gostovanje u emisiji "Centar dana", ATV televizija Banja Luka,
- Dana, 20.09.2022. godine, upit N1 televizija, tema Zloupotreba djece u izbornoj kampanji,
- Dana, 20.09.2022. godine, upit portal BUKA, intervju na temu Zloupotreba djece tokom izborne kampanje,
- Dana, 22.09.2022. godine, upit Dnevne novine "Glas Srpske", tema Vršnjačko nasilje, broj prijava, razlozi i preduzete mjere,
- Dana, 30.09.2022. godine, upit BHT1 ITC Banja Luka, izjava za Jutarnji program BHT1 "Jutro za sve", povodom Međunarodne nedelje djeteta,
- Dana, 03.10.2022. godine, upit Radio televizija Republike Srpske, gostovanje u Jutarnjem programu, tema i povod Međunarodna nedelja djeteta – aktivnosti Ombudsmana za djecu,
- Dana, 04.10.2022. godine, upit Euro Blic press DOO Banja Luka, tema Međunarodna nedelja djeteta – aktivnosti Ombudsmana za djecu,
- Dana, 04.10.2022. godine, upit Nezavisne novine, tema Međunarodna nedelja djeteta – aktivnosti Ombudsmana za djecu,
- Dana, 05.10.2022. godine, intervju UNO RADIO, tema Ombudsman za djecu Republike Srpske, rad i aktivnosti,
- Dana, 11.10.2022. godine, upit Portal E-trafika Banja Luka, informacije u vezi sa presudom u slučaju učenika sa autizmom Mršević Slavka,
- Dana, 13.10.2022. godine, upit UNA TV, tema Usvajanje djece,
- Dana, 19.10.2022. godine, upit Dnevne novine "Glas Srpske", tema Vršnjačko nasilje u Osnovnoj školi "Branko Radičević" Banja Luka,
- Dana, 25.10.2022. godine, upit SRNA, tema Vršnjačko nasilje u osnovnim i srednjim školama, prevencija i uloga Ombudsmana za djecu,
- Dana, 09.11.2022. godine, upit N1 televizija Sarajevo, gostovanje u emisiji "Novi dan", tema Otudjenje djece od roditelja,
- Dana, 18.11.2022. godine, upit Radio televizija Republike Srpske, tema Međunarodni dan djeteta – aktivnosti Ombudsmana za djecu,
- Dana, 18.11.2022. godine, upit SRNA, tema Vršnjačko nasilje
- Dana, 18.11.2022. godine, upit Nezavisne novine, tema Međunarodni dan djeteta – poštovanje prava djece,
- Dana, 22.11.2022. godine, upit BL portal, tema Naknada plata roditelja djece sa poteškoćama u razvoju u Republici Srpskoj,
- Dana, 01.12.2022. godine, upit RTV BN, dopisništvo Banja Luka, tema Vršnjačko nasilje u Osnovnoj školi "Sveti Sava", Lauš, Banja Luka,
- Dana, 01.12.2022. godine, upit Radio televizija Republike Srpske, tema Vršnjačko nasilje u školama,
- Dana, 05.12.2022. godine, upit Nezavisne novine, tema Nasilje nad djecom (slučaj sina Radaković Sanje),
- Dana, 05.12.2022. godine, upit N1 televizija, tema Amber Alert u BiH,
- Dana, 12.12.2022. godine, upit BHT1, tema Hraniteljske porodice i proces usvajanja u Republici Srpskoj,
- Dana, 19.12.2022. godine, upit Radio televizija Republike Srpske, tema Zloupotreba djece za prosjačenje na području grada Bijeljina,
- Dana, 20.12.2022. godine, upit Centar za istraživačko novinarstvo (CIN), tema Osuđeni prosvjetni radnici,

- Dana, 21.12.2022. godine, upit O Kanal i Oslobođenje, gostovanje u emisiji Specijal, tema Zlostavljanje i iskorištavanje djece, registar pedofila i uloga Ombudsmana u pogledu zaštite djece,
- Dana, 26.12.2022. godine, upit Portal Moja Bijeljina, tema Zloupotreba djece u političke svrhe.

Ombudsman za djecu će u narednom periodu nastaviti dobru saradnju sa medijima zbog jačanja sistema dječije zaštite, a što između ostalog zahtjeva i izvještavanje o svim pitanjima dječijeg odrastanja. Nastojaćemo da podstičemo i druge subjekte zaštite, da svoj rad sa djecom učine dostupnim javnosti, te dodatnim aktivnostima podsticati veću ulogu struke i stručnjaka različitih profila koji se bave brojnim pitanjima dječijeg odrastanja.

XIX ORGANIZACIJA I FINANSIJSKO POSLOVANJE

Ombudsman je nezavisna institucija koja štiti, prati i promoviše prava djeteta. Sjedište Ombudsmana za djecu je u Banjoj Luci, a terenske kancelarije institucije se nalaze u Bijeljini, Foči i Doboju. Ombudsmanom za djecu rukovodi ombudsman, koji ima dva zamjenika, ali je trenutno izabran samo jedan zamjenik koji radi u terenskoj kancelariji u Bijeljini, s obzirom da je od mjeseca jula 2022. godine tadašnji zamjenik ombudsmana izabrana od strane Narodne skupštine Republike Srpske za ombudsmana za djecu.

Ombudsman za djecu spada u grupu budžetskih korisnika koji u cijelosti posluje preko Glavne Knjige Trezora (GKT) Republike Srpske, te ima direktnu konekciju sa Sistemom upravljanja finansijskim informacijama (SUFI-jem).

Budžetom Republike Srpske za 2022. godinu odobrena sredstva su iznosila 912.100 KM, Rebalansom 1 budžeta za 2022. godinu odobrena su dodatna sredstva u iznosu od 47.700 KM, a zatim Dugim Rebalansom sredstva su smanjena za 40.100 KM, što u konačnom iznosi povećanje sredstava u iznosu od 7.600 KM u odnosu na prvobitni budžet Institucije. Poslije Drugog Rebalansa budžeta za 2022. godinu ukupna sredstva Institucije su iznosila 919.700 KM.

Budžet Institucije za 2022. godinu	Izvršenje budžeta u 2022. godini	% izvršenja budžeta za 2022. godinu
919.700,00	896.424,00	97,5%

XX ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu imao dva ombudsmana, jer je prethodni ombudsman Natalija Petrić, izabrana u decembru 2021. godine, a u maju 2022. godine razriješena dužnosti od strane Narodne skupštine Republike Srpske, na lični zahtjev. U julu 2022. godine za ombudsmana za djecu je izabrana Gordana Rajić, koja je do tada obavljala funkciju zamjenika ombudsmana za djecu. U periodu od maja do jula 2022. godine Institucija je funkcionisala bez ombudsmana.

Tokom 2022. godine Ombudsman za djecu je promijenio i logo, koji odražava srećno i zaštićeno dijete, kao prepoznatljivi znak i simbol Institucije i obaveza koje imamo u zaštiti djece i njihovih prava. Takođe, Institucija je u oktobru preselila u nove prostorije, koje su prilagođene potrebama i uslovima rada.

Imajući u vidu otežane okolnosti rada u prvoj polovini izvještajne godine, u smislu promjene ombudsmana i rada bez ombudsmana u jednom periodu, uspjeli smo savladati izazove i čak povećati postupanja po zaprimljenim prijavama – žalbama, kao i postupanja po službenoj dužnosti.

Ombudsman za djecu je ove godine prvi put predstavio poseban izvještaj javnosti o stanju prava djeteta pod nazivom „Pravo djeteta koje se nalazi u stanju socijalne potrebe na smještaj u ustanovu“, u skladu sa članom 16. Zakona o ombudsmanu za djecu, koji smo uputili Narodnoj skupštini Republike Srpske, a tiče se najosjetljivije i najranjivije kategorije djece.

Takođe, u izvještajnom periodu izradili smo i Poseban izvještaj „Pravo na zdravu životnu sredinu“, u kojem su djeca aktivno učestvovala.

I izvještajnom periodu smo aktivno učestvovali u donošenju zakonskih propisa, a posebno ističemo Porodični zakona kao izuzetno važan zakonski propis kojim se znatno unapređuje zaštita prava i interesa djeteta. Takođe smo inicirali i unapređenje Strategije zaštite životne sredine Republike Srpske, kao i donošenje Protokola o postupanju sa djecom u kriznim situacijama.

Posebnu pažnju u izvještajnoj godini smo posvetili pravu djece na participaciju, što podrazumjeva pravo djece da izraze svoje mišljenje, da budu saslušani i da se njihovo mišljenje uvaži kada je to moguće. Tokom 2022. godine smo intenzivirali saradnju sa djecom, na šta smo posebno ponosni i što i jeste jedan od primarnih ciljeva Ombudsmana za djecu, rad sa djecom i učešće djece u našem radu. Ove godine održali smo 33 radionice sa djecom u osnovnim i srednjim školama na temu „Imam pravo da se i moj glas čuje“, kojima je prisustvovalo oko 900 djece iz čitave Republike Srpske. Pored toga smo posjećivali i upriličili posjete brojnih predškolskih ustanova u našim prostorijama. U narednom periodu planiramo aktiviranje Mreže mladih savjetnika Ombudsmana za djecu, kako bi upravo mladi savjetnici, edukovani po pitanju zaštite svojih prava od Ombudsmana za djecu, mogli svojim vršnjacima prenijeti iskustva i znanja, ali raditi na pitanjima koja su njima bitna.

Takođe, značajno je pomenuti da smo ove godine organizovali dva okrugla stola, u četiri termina i na četiri lokacije, na kojima smo predstavili posebne izvještaje koje smo izradili, sa ciljem da što više stručnjaka i lica koja rade sa djecom upoznamo sa rezultatima našim istraživanja i na taj način približimo rad institucije široj javnosti.

Nastojali smo, takođe, da unaprijedimo i intenziviramo saradnju sa medijima, da budemo dostupni javnosti u svim pitanjima zaštite prava djeteta, da približimo rad institucije široj javnosti i da budemo transparentni u našem radu.

Trudili smo se i da fizički budemo dostupniji svim građanima kojima je potrebna pomoć i podrška u zaštiti prava njihovih najmlađih, te smo organizovali i uredovne dane Ombudsmana za djecu u Zvorniku, pored postojećih koje imamo u Modriči, Istočnom Sarajevu, Prijedoru i Gradišci.

U narednom periodu ćemo se truditi da još više doprinesemo poboljšanju položaja djece u Republici Srpskoj, intenzivnom radu i provođenju aktivnosti na zaštiti njihovih prava, kroz saradnju sa svim subjektima zaštite, vladinog i nevladinog sektora, medijima, ali svakako i kroz direktnu komunikaciju sa djecom, koja je od izuzetne važnosti za prepoznavanje daljih mjera i aktivnosti Ombudsmana za djecu u cilju adekvatne zaštite najboljeg interesa djeteta.